

JOUKKUEURHEILU KIUUSAAMISEN KENTTÄNÄ

Kiusaamistutkimus D-juniori -ikäisten poikien harrastustoiminnasta

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Liikunnan ja vapaa-ajan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Syksy 2007
Ojanperä Juha-Matti
Okkonen Arttu

Lahden ammattikorkeakoulu
Liikunnan ja vapaa-ajan koulutusohjelma

OJANPERÄ, JUHA-MATTI &
OKKONEN, ARTTU: Joukkueurheilu kiusaamisen kenttänä
Kiusaamistutkimus D-juniori -ikäisten poikien harrastus-
toiminnasta

Opinnäytetyö, 101 sivua, 5 liitesivua

Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa tutkimme kiusaamista ja kiusaamisen mahdollisuutta sekä kiusaamattomuutta urheilujoukkueissa. Tutkimus toimii eräänlaisena pioneerityönä, sillä urheilussa kiusaamista ei ole aikaisemmin tarkemmin tutkittu. Tutkimus on rajattu koskemaan D-juniori -ikäisiä poikia, sillä juuri 13-vuotiaana, erityisesti koulukiusaamista on todettu esiintyvän eniten. Tämän takia myös koulukiusaamista käsittelevä teoria-aineisto on pohjana tässä tutkimuksessa. Urheilujoukkueessa kiusatuksi joutumisen ohella tutkimme myös koulukiusaamisen esiintymistä kohdejoukossa.

Tutkimuksen kohderyhminä olivat eteläsuomalainen salibandyjoukkue (josta käytämme nimeä SB) sekä eteläsuomalainen jalkapallojoukkue (josta käytämme nimeä LA). Aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jonka perusideana käytettiin koulukiusaamisen tutkimismalleja joukkueurheiluun sovellettuna. Jälkikäteen suoritettu ryhmähaastattelu erään SB:n pienryhmän kanssa täydensi tutkimuksen. Kyselylomakkeista saatu aineisto käsiteltiin suurimmaksi osaksi kvalitatiivisesti. Kvantitatiivista puolta olisi edustanut kyselylomakkeemme viimeinen osio kiusaamislanteessa vallitsevien roolien määrittämiseksi. Kummassakaan joukkueessa ei esiintynyt kiusaamista, joten osiota ei tarvittu.

Koulukiusaamisluvut joukkueiden osalta mukailivat aikaisempia koulukiusaamistutkimuksia, mutta olivat hieman korkeammat. Kyselyyn vastanneista pelaajista SB:n joukkueesta 28 % ja LA:n joukkueesta 12 % ilmoitti tulleen koulukiusatuksi. Yleensä koulukiusaamista on arvioitu erityisesti toveriarviointien pohjalta, mutta tähän osioon saimme vain hajamainintoja lähinnä sen vuoksi, että pelaajat ovat keskenään eri koululuokilla.

SB:n joukkue osoittautui joukkueen sisäisten pienryhmien määrittämisen ja ryhmähaastattelun jälkeen yhtenäiseksi ryhmäksi. LA:n joukkueen pelaajilla joukkueen sisäiset suhteet eivät olleet selvät. Kummassakaan joukkueessa ei kuitenkaan esiintynyt kiusaamista, joten hyvä ryhmäkoheesio ei ainakaan suoraan selitä kiusaamattomuutta. Sen sijaan kummankin joukkueen valmentajissa havaittiin yhdenmukaisuuksia auktoriteetin osalta. Lopulta päädyimme johtopäätökseen, että joukkueurheilussa voi joutua kiusatuksi, mutta sitä ehkäisevät erityisesti ne urhei-

lujoukkueen positiiviset piirteet, joita esimerkiksi tyyppillisessä koululuokassa ei ole.

Avainsanat: Kiusaaminen, koulukiusaaminen, joukkueurheilu, sosiaaliset suhteet

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Sports and Leisure

OJANPERÄ, JUHA-MATTI &

OKKONEN, ARTTU: Team sports as a field of bullying

A study of bullying in the recreational activities of junior-aged (D) boys

Bachelor's thesis, 101 pages, 5 appendices

Autumn 2007

ABSTRACT

In this paper we studied actual, potential and even the lack of school and team bullying in sports teams. This study can be considered a pioneer work, as there is no research to accurately measure bullying in team sports.

The research focus is limited to junior-aged (D) boys. This is because it has been found that at the age of 13, school bullying is most likely to appear. It is because of this fact that our thesis material is derived straight from theories concerning school bullying. We studied not only the chance of bullying in team sports, but also if school bullying occurred in the target groups. The target groups of the research were a floorball team that we call SB from Southern Finland, and a football team called LA also from Southern Finland.

The research data was collected using a questionnaire made from other studies of school bullying. Adding a group interview afterward with four players from SB completed the research.

The data collected was mainly analysed qualitatively. We intended to represent the quantitative side of our research in the last section of our questionnaire, which was meant to deal with roles in bullying situations. But because we found team bullying in neither of the teams involved, the last section was unnecessary.

The numbers indicating school bullying in the teams correlated with earlier school bullying studies. In our research, though, they were slightly higher. Of the players from SB who answered the questionnaire, 28 percent reported they were being or had been bullied in school. The corresponding result from LA was 12 percent. Although these players from both of the teams were bullied at school they didn't become bullied in their sports team.

In general, school bullying has been evaluated from the point of view of the peer group. In our research we got only dispersed results, mainly because most of the players were in different school classes.

After specifying the small groups in the team, and after the group interview, team SB turn out to be a solid group. In the LA team, the relationships inside the team weren't clear to the players.

Since team bullying was not found in either of the teams, good group cohesion does not (at least not directly) explain the lack of team bullying. On the other hand, it was noticed that there were similarities in leadership by the team coaches. Eventually we came to the conclusion that a person may become bullied in team sports. The positive sports team features that don't exist in a school class prevent bullying to a great degree.

Key words: Bullying, school bullying, team sports, social relationships

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTEN SOSIAALISET SUHTEET	3
2.1 Sosiaalinen kehitys	3
2.2 Vertaisryhmien ja ystävyysuhteiden muodostuminen	7
2.3 Lapsen sosiaalinen asema ryhmässä	9
3 JOUKKUEURHEILU JA JOUKKUEENA TOIMIMINEN	13
3.1 Lasten suosituimmat joukkuelajit Suomessa	13
3.2 Lasten ja nuorten harrastusmotiiveja	14
3.3 Lasten ja nuorten harrastamattomuuden syitä	16
3.4 Joukkueurheilun luonne	18
3.5 Ryhmädynamiikka	20
3.5.1 Ryhmän muodostumisvaihe	21
3.5.2 Kuohuntavaihe	21
3.5.3 Pelisääntöjen syntymisvaihe	22
3.5.4 Kypsän toiminnan vaihe	23
3.6 Koheesio	23
3.7 Joukkueen sisäiset rakenteet	25
3.7.1 Joukkueen valtarakenne	26
3.7.2 Joukkueen tunnerakenne	27
3.7.3 Joukkueen kommunikaatiorakenne	28
4 KOULUKIUSAAMINEN JA JOUKKUEURHEILUSSA TAPAHTUVA KIUSAAMINEN	29
4.1 Koulumaailman ja joukkueurheilun eroja	29
4.2 Koulukiusaamisen tutkiminen suunnannäyttäjänä	30
4.3 Mitä koulukiusaaminen on?	32
4.4 Kiusaamista lähellä olevia käsitteitä	33
4.5 Syitä koulukiusaamisen esiintymiseen	35
4.5.1 Kiusaamisen ryhmädynaamiset syyt	36
4.5.2 Ulkoiset tekijät Pikasin mukaan	39

4.6 Roolit kiusaamistilanteessa	39
4.6.1 Kiusaamisen uhrit	40
4.6.1.1 Uhrien mahdollisia tuntomerkkejä ja yleispiirteitä	41
4.6.2 Kiusaajat	43
4.6.3 Kiusaajan apurit	44
4.6.4 Kiusaamisen vahvistajat	45
4.6.5 Ulkopuoliset	45
4.6.6 Kiusatun puolustajat	46
4.7 Koulukiusaamiseen puuttuminen	47
4.7.1 Pikasin menetelmä	47
4.7.2 Rolandin menetelmä	48
4.7.3 Olweusin interventiomenetelmä	49
4.7.4 Salmivallin menetelmä	51
4.7.5 Kiusaamisen torjumiskeinoja urheilujoukkueessa	52
5 TUTKIMUSONGELMAT	55
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	56
6.1 Tutkimuksen luonne	56
6.2 Tutkimuksen eteneminen	57
6.2.1 Kyselylomake	57
6.2.2 Haastattelu	59
6.2.3 Kohdejoukko ja sen taustat	59
6.2.3.1 SB ry ja D93 pojat	60
6.2.3.2 LA ry ja D13 pojat	62
6.2.4 Aineiston keruu	63
6.2.5 Aineiston analysointi	67
6.2.6 Tutkimuksen luotettavuus	68
6.2.6.1 Sisäinen validiteetti	68
6.2.6.2 Ulkoinen validiteetti	69
6.2.6.3 Kokemusten tutkimisen luotettavuus tässä tutkimuksessa	70
7 TULOKSET	71
7.1 Kyselyn tulokset	71

7.1.1 Joukkueen sisäiset pienryhmät	71
7.1.2 Kiusaamisen esiintyminen tutkittavissa joukkueissa	75
7.1.3 Koulukiusaamisen esiintyminen kohdejoukossa	75
7.2 Haastattelun tuloksia	76
7.2.1 Pelaajien väliset sosiaaliset suhteet	76
7.2.2 Pelitapahtumiin liittyviä asioita	78
7.2.3 Haastateltavien näkökulmia kiusaamiseen	80
8 POHDINTA	82
8.1 Joukkueiden sosiaaliset suhteet	82
8.2 Kiusaamisen esiintyminen joukkueissa	85
8.3 Koulukiusaamisen esiintyminen kohdejoukossa	87
8.4 Kiusaamattomuuden mahdollisia syitä urheilujoukkueessa	89
8.5 Lopuksi	94
LÄHTEET	97
LIITTEET	102

1 JOHDANTO

Urheilu ja harrastukset nähdään yleensä positiivisena piirteenä lasten ja nuorten elämässä. Koulun ohella urheilu ja harrastukset vievätkin valtaosan lasten ja nuorten ajasta ja ovat merkittäviä tekijöitä lapsen tai nuoren sosiaalisen vuorovaikutuksen kehittymisessä. Koulussa lapset ovat todennäköisesti törmänneet ensimmäisen kerran myös sosiaalisessa ryhmässä toimimisen varjopuoliin, kuten kiusaamiseen. Tämä aihe on ollut myös runsaan julkisen keskustelun kohteena aina ensimmäisistä siitä tehdyistä tutkimuksista lähtien. Koulukiusaamista onkin tutkittu viime vuosikymmeninä varsin runsaasti. Tutkimukset ovat selvittäneet mm. koulukiusaamisen yleistä tilaa, kuten kiusattujen ja kiusaajien määrää sekä erilaisia kiusaamismuotoja. Lisäksi tutkimuksissa on pyritty selvittämään kiusaamisen syitä ja seurauksia sekä kiusaamistilanteen rooleja. Pohjoismaissa on tehty maailmanlaajuisestikin merkittäviä tutkimuksia koulukiusaamisesta Dan Olweuksen, Erling Rolandin, Anatol Pikasin ja Christina Salmivallin toimesta. Urheilun puolella vastaavia tutkimuksia ei ainakaan kattavasti ole tehty. Tästä syystä tutkimuskenttä on vielä varsin koskematton, ja meille heräsi ajatus toteuttaa tutkimuksemme tästä aiheesta. Koska tutkimusaihe on ollut näin koskematton, oletamme, että aihetta koskeville tutkimuksille on urheilupiireissä ollut tarvetta.

Koulukiusaamisesta tehtyjä tutkimuksia voidaan käyttää suunnannäyttäjinä urheilussa esiintyvän kiusaamisen tutkimisessa, kuten tässä tutkimuksessa on tehty. Erityisesti Salmivallin tekemät tutkimukset, joissa kiusaamista käsitellään ryhmäilmionä, ovat toimineet pohjana omassa tutkimuksessamme. Tutkimuksemme tuloksista toivomme olevan hyötyä yleisesti nuorten parissa toimiville. Opettajat, liikunnanohjaajat, nuoriso-ohjaajat ja valmentajat voivat tutkimuksemme, ja sitä toivottavasti seuraavien jatkotutkimusten, tulosten avulla arvioida edelleen toimintatapojaan. Kiusaamistutkimukseen tuloksillamme voi olla annettavaa uudenlaisten tutkimusasetelmien ja vertailujen alulle panijana. Kenties kiusaamisilmion lainalaisuuksien tutkimiselle löytyy nyt entistä todistetummin tarvetta.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan joukkueurheilussa mahdollisesti esiintyvää kiusaamista, tai kiusaamattomuutta, ja syitä niihin. Joukkuekiusaamisen lisäksi tarkastelemme joukkueurheilussa mukana olevien pelaajien mahdollisuutta joutua koulukiusatuiksi. Tutkimme myös löytyykö joukkueista pienryhmiä ja onko joukkueissa niiden sosiaalisten järjestelmien ulkopuolelle jääviä pelaajia. Olemme käyttäneet aineistona myös Arttu Okkosen omakohtaisia kokemuksia koulukiusaamisesta. Tutkimus toivottavasti herättää kysymyksiä uusien jatkotutkimusten tekemiseksi. Lisäksi tutkimuksen laajentaminen koskemaan useampia lajeja sekä paikkakuntia voisi tuoda vastauksia avoimeksi jääneisiin kysymyksiin.

2 LASTEN SOSIAALISET SUHTEET

Kiusaamisen ollessa ryhmäilmiö, myös ihmisen sosiaalisen kehityksen ja sosiaalisten suhteiden merkitys kiusaamisongelman taustalla on keskeinen. Lapsen sosiaalisen kehityksen kululla ja lapsuuden aikaisten sosiaalisten suhteiden muodostumisella on yhteys myös kiusaamiseen. Lisäksi lapsen sosiaalinen asema eri vertaisryhmissä riippuu osittain lapsen sosiaalisista taidoista. Urheilujoukkueessa toimivien lasten sekä nuorten toimintaan vaikuttavat lapsuuden aikaiset sosiaaliset kokemukset. Jotta kiusaajia ja kiusaamisongelmaa ymmärtäisi, on syytä käsitellä näitä tekijöitä ennen kuin käsitellään joukkueena ja ryhmässä toimimiseen ja varsinaiseen kiusaamiseen liittyviä asioita.

2.1 Sosiaalinen kehitys

Lapsi kohtaa jo elämänsä alkumetreillä tilanteita, joissa vaaditaan vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Menestyäkseen ihmisten kohtaamisessa yksilöltä vaaditaan sosiaalisia taitoja. Nämä käyttäytymismallit ovat ympäristön vaikutusta yksilöön, ja niihin antaa sävöyksen myös ihmisen synnynnäinen temperamentti. Tätä kasvuympäristön vaikutusta yksilöön voidaan kutsua myös sosiaaliseksi alkupääomaksi, jonka varaan lapsen myöhemmin kehittyvät sosiaaliset taidot ja käyttäytymismallit rakentuvat. (Pulkkinen 2002, 44.)

Lapsen kasvuympäristössä vaikuttavat arvot ja normit, yhteisön tuki ja keskinäinen luottamus ovat Pekosen ja Pulkkinen (2002, 32) määritelmän mukaan sosiaalista alkupääomaa. Kasvuympäristöjen väliset erot näillä osa-alueilla muokkaavat lapsen sosiaalisuutta kasvuympäristön vaikuttamaan suuntaan. Pulkkinen (2002, 44) käyttää esimerkkinä vakaaseen parisuhteeseen syntyneen vauvan ja huumeita käyttävien henkilöiden asuintilasta löytyneen hylätyn vauvan välisiä eroja sosiaalisessa alkupääomassa. Erot epäilemättä ovat ilmeiset. Tasapainoisessa kasvuympäristössä varttuneen lapsen sosiaalinen kehitys etenee vaiheittain vauvaiän alkeellisista kommunikointimuodoista aina aikuisiän eri tilanteissa vallitseviin sosiaaliin käyttäytymismalleihin saakka.

Ihmisen sosiaalisia taitoja ovat seuraan liittymisen taito, myönteinen sosiaalinen (prososiaalinen) käyttäytyminen, yhteistoiminnallisuus sekä erilaisten mielialojen ja tunteiden tunnistaminen (Laine 2005, 115–123). Seuraavassa on esitelty tarkemmin näiden taitojen kehittymistä erityisesti lapsuusiässä.

Ennen kouluun menoa lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät lähinnä perhepiirissä. Syntymän jälkeen äidin, tai ensisijaisen huoltajan ja lapsen välille, muodostuu vahva kiintymyssuhde, mutta vauva kommunikoi mielellään myös muiden ihmisten kanssa eleillään ja ilmeillään. Tässä ikävaiheessa lapsi säätelee vuorovaikutustaan esimerkiksi hymyllä, itkulla ja ääntelyllä. (Laine 2005, 126.) Cassidy'n ym. (1996) mukaan turvallinen kiintymyssuhde ennustaa todennäköisesti lapselle myönteistä vuorovaikutusta myös tulevaisuudessa. Sen sijaan turvattomalla kiintymyssuhteella arvellaan olevan yhteyksiä myöhempään sosiaalisiin vaikeuksiin, kuten aggressiiviseen käyttäytymiseen. (Salmivalli 1998, 149.) Myös lapsuudenkodissa vallitsevalla kasvatusilmapiirillä on havaittu olevan vaikutusta sosiaaliseen käyttäytymiseen. Erityisesti torjuva ja toisaalta liian salliva ilmapiiri, edistävät aggressiivisen käyttäytymisen kehittymistä. Sen sijaan epäaggressiivisten lasten kodeissa kasvatusilmapiirissä on havaittu olevan turvallinen ja itseohjautuvaan yksilöön tähtäävä. Lämmön ja rakkauden osoitukset sekä lapsen ohjaaminen kohti sisäistä kontrollia kuuluvat olennaisena osana turvalliseen kasvatusilmapiiriin. (Salmivalli 1998, 152–153.)

Leikki-iässä lapsen sosiaalinen ympäristö muuttuu siinä mielessä, että hän leikkii myös ikätovereidensa kanssa. Tällöin lapsi oppii suuntaamaan käyttäytymistään myös leikkikavereidensa mukaan. Lapsi oppii myös esimerkiksi jakamaan tavaroita muiden kanssa ja auttamaan leikkikavereitaan tarpeen tullen. Muutenkin lapsen prososiaalinen käyttäytyminen kehittyy tässä iässä ja lapsi kohdistaa esimerkiksi empatiaa leikkikavereitaan kohtaan. Leikki-iässä lapsen sosiokognitiiviset taidot ovat vielä kehittymättömät, mikä ilmenee esimerkiksi lapsen vaikeutena tehdä aloitetta uusien leikkikavereiden seuraan halutessaan. (Laine 2005, 126.)

Esikouluiässä lasten vuorovaikutustilanteet toisten lasten kanssa ovat lähinnä leikkeihin liittyviä. Lapsen sosiokognitiiviset taidot ovat kehittyneet leikki-ikäen ver-

rattuna. Sosiaaliset ja kehittyneet, kaikkien kanssa toimeen tulevat lapset leikkivät mielellään useiden eri lasten kanssa ja ovat myös pidettyjä leikkitovereiden keskuudessa. Yleensä tässä iässä lasten sosiaalinen käyttäytyminen ei ole kovinkaan johdonmukaista, jolloin esimerkiksi lapsi saattaa olla välillä empaattinen ja toisaalta hetkittäin hyvin välinpitämätön ja jopa aggressiivinen. Esikouluikä onkin tärkeä ikä nimenomaan sosiaalisen käyttäytymisen koordinoimisen oppimiseksi. (Laine 2005, 127.)

Kouluiässä jokainen lapsi joutuu viimeistään tekemisiin isomman vertaisryhmän kanssa, jolloin myös sosiaaliset taidot joutuvat koetukselle. Tässäkin iässä sosiaalisesti taitavat lapset ovat suosittuja muiden lasten keskuudessa. Vanhempien esimerkki on tässäkin suhteessa keskeistä, sillä jos lasta on ohjattu olemaan tekemisissä ja solmimaan suhteita muiden lasten kanssa, tulee hänestä todennäköisesti sosiaalisesti taitavampi kuin passiivisesta lapsesta. Oman luokkaryhmän lisäksi, lapselle on eduksi olla tekemisissä myös muiden erikokoisten ryhmien kanssa. Tällä tavoin lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät suotuisalla tavalla, ja lapsi oppii solmimaan uusia ihmissuhteita. (Laine 2005, 127.) Keltikangas-Järvinen (2004, 99–101) kuitenkin huomauttaa, että vetäytyvä käytös on liitoksissa yksilön temperamenttiin eikä epäsosiaaliseen käytökseen, toisin kuin kulttuurissamme on tapana ajatella. Seuraan liittymisen halukkuutta voidaankin pitää temperamenttiin liittyvänä ominaisuutena, mutta liittymistäidot ovat suureksi osaksi lapsuudessa opittuja asioita (Laine 2005, 116).

Kouluiässä prososiaalisesti käyttäytyvät lapset ovat ystävällisiä ja avuliaita muita kohtaan, jolloin heistä luonnollisesti myös pidetään. Vastaavasti lasten, joiden käyttäytyminen on edelleen leikki-ikäiselle tyypillisen aggressiivista, ovat todennäköisemmin epäsuosittuja kuin sosiaalisesti kehittyneet lapset. (Laine 2005, 127.) Tässä iässä lapset usein aloittavat myös harrastustoiminnan, ja esimerkiksi joukkueurheilussa sääntöjä noudattavat, tunteitaan säätelevät lapset ovat varmasti joukkueessa pidettyjä jäseniä, kun taas sosiaalisesti kypsymättömät lapset saattavat aiheuttaa häiriökäyttäytymistä ja käyttäytyä epäurheilijamaisesti. On mahdollista, että aggressiivinen käyttäytyminen ilmenee myös kiusaamisena. Antisosiaalinen käytös voi tosin aggressiivisuuden lisäksi olla myös vetäytymistä. (Salmival-

li 2005, 44.) Sosiaalisesti kömpelöt lapset saattavat myös joutua vertaisryhmässä torjutuksi tai kiusatuksi, mutta tästä asiasta ei kuitenkaan ole saatu lopullista varmuutta, sillä lapsi saattaa myös käyttäytyä antisosiaalisesti sen vuoksi, että häntä esimerkiksi kiusataan (Salmivalli 1998, 102).

Varhaisnuoruudessa kommunikaatio on pääasiallinen vuorovaikutuksen keino ja erilaiset leikit vähenevät. Erityisesti tytöille muodostuu tässä iässä ystävyys-suhteita, joissa ilot ja surut jaetaan yhdessä. Samalla erilaiset konfliktit varhaisnuorten välillä ovatkin lähinnä esimerkiksi salaisuuksien paljastamiseen ja juoruiluun liittyviä. Tässä iässä prososiaalinen käyttäytyminen saattaa myös olla hedonistista, eli sillä tavoitellaan mahdollisimman suurta mielihyvän tunnetta. Sosiaalisen kehityksen osalta, varhaisnuoret alkavat myös arvioida omaa toimintaansa ja osaavat ajatella asioita myös toisten kannalta. Myös erilaiset tunnereaktiot tulevat osaksi käyttäytymistä tässä ikävaiheessa. (Laine 2005, 128.)

Nuoruusiässä vertaisryhmän normit ovat nuorelle jo selkeät ja jäsenien reaktioista peilataan omaa sosiaalista käyttäytymistä ryhmässä. Tässä iässä nuorilla on lukuisia muita ryhmiä, kuin ainoastaan koulutovereiden muodostamat ryhmät, joten nuorten keskuudessa alkaa esiintyä myös poikkeavia ryhmiä. Tällöin esimerkiksi aggressiiviset nuoret ovat löytäneet toisistaan vertaistaan seuraa, jolloin heidän epäsosiaalinen käyttäytymisensä vahvistuu. Kuitenkin suurin osa nuorista torjuu aggressiivisesti ja epäsosiaalisesti käyttäytyviä samalla kun heidän prososiaaliset taitonsa kehittyvät toisen näkökulmaan asettumisen ja abstraktien periaatteiden osalta. (Laine 2005, 128.)

Ihmisen sosiaaliset kokemukset ja vuorovaikutus vaikuttavat myös minäkäsityksen ja itsetunnon kehittymiseen (Laine 2005, 41). Vastaavasti sosiaalisten taitojen kehitys on riippuvainen myös yksilön moraalisen ajattelun kehityksestä (Laine 2005, 129). Tärkeä tieto on, että lapsen sosiaaliseen kompetenssiin voidaan vaikuttaa ulkoisesti, ja vanhempien sekä muiden kasvattajien merkitys lapsen kokonaiskehityksen kannalta on merkittävä. Toisin sanoen myös urheilujoukkue voi toimia lapselle sosiaalisen kasvun paikkana ja soveltuvan sosiaalisen käyttäytymisen opettajana. Urheilujoukkueessa ja muualla lapsen toimintaympäristössä vai-

kuttavat aikuisten lisäksi myös yksilön kanssa samalla kehitystasolla olevat henkilöt, eli vertaiset. Heidän merkityksensä lapsen sosiaalisen kehityksen kannalta on mielenkiintoinen kysymys.

2.2 Vertaisryhmien ja ystävyysuhteiden muodostuminen

Kuten jo edellä todettiin, lapsen temperamenttiin liittyvä tarve solmia suhteita muiden ihmisten kanssa ja sosiaaliseen kehitykseen kuuluvat liittymistaidot luovat edellytykset lapsen kyvyille solmia sosiaalisia suhteita. Samalla kehitystasolla olevien samanikäisten nuorten keskinäisiä suhteita kutsutaan vertaissuhteiksi. Tutkimusten mukaan vertaisten kanssa koetut asiat vaikuttavat pitkälle yksilön tulevaisuuteen, sillä niillä on vaikutusta mm. yksilön asenteisiin ja arvoihin. (Salmivalli 2005, 15.) Koska hyväksytyksi tuleminen ryhmässä ja kahdenkeskisten ystävyysuhteiden solmiminen ovat kumpikin tärkeitä nuoruusiän kehitystehtäviä, voidaan niissä onnistumista pitää eräänlaisena sosiaalisten taitojen mittarina (Salmivalli 2005, 22).

Vertaissuhteita solmitaan usein erilaisten suurempien ryhmien, kuten koululuokan sisälle. Näitä pienryhmiä voidaan kutsua myös spontaaneiksi vertaisryhmiksi, vaikka niiden muodostuminen ei ole lainkaan sattumanvaraista. (Salmivalli 1998, 23.) Tämän perusteella voidaan olettaa, että myös urheilujoukkueessa on pienempiä ryhmiä, joiden jäsenet ovat paljon tekemisissä toistensa kanssa. Kappaleessa 6.2.1 on kerrottu tutkimuksesta pienryhmien määrittämiseksi SB:n ja LA:n juniorijoukkueista.

Salmivallin (1998, 24) kartoitusten mukaan samoihin vertaisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret ovat useimmiten ystäviä keskenään, mutta poikkeuksiakin löytyy. Joissain tapauksissa lapsi ei välttämättä pysty nimeämään pienryhmästään yhtään ystävää, mutta silti hän on paljon vuorovaikutuksessa vertaisryhmän jäsenten kanssa. Sen sijaan kiusatut oppilaat ovat usein pienryhmien ulkopuolella (Salmivalli 1998, 92). Yleensä pienryhmät muodostuvat sellaisten henkilöiden kesken,

jotka ovat paljon tekemisissä keskenään. Lisäksi ystävyysuhteiden ja pienryhmien muodostumisessa on todettu olevan joitakin säännönmukaisuuksia.

Yleisesti samankaltaisuus on sellainen tekijä, joka yhdistää lapsia ja nuoria toisiinsa. Tämä johtuu Festingerin (1954) mukaan sosiaalisesta vertailusta. Esimerkiksi urheileva poika hyötyy toisesta urheilevasta pojasta tässä sosiaalisen vertailun prosessissa, kun hän voi vertailla heidän urheilusuorituksiaan keskenään. Tällä tavoin poika rakentaa samalla omaa identiteettiään ja saa käsityksen omasta tasostaan vertailtavien ominaisuuksien osalta. Ystävysten ja vertaisryhmien jäsenten ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla kaikilta osin samankaltaisia, vaan heitä voi yhdistää esimerkiksi jokin päämäärä. Voivathan esimerkiksi maajoukkueeseen haluavat salibandyjuniorit olla paljon tekemisissä keskenään ja harjoitella yhdessä omalla ajallaan silmissä siintävän tavoitteen vuoksi. (Salmivalli 1998, 25.) Valitettavasti myös jonkun kiusaaminen voi olla ryhmän jäseniä yhdistävä tekijä (Salmivalli 1998, 91).

Samankaltaisuus on siis eräs ystäväksi valikoitumisen kriteeri, mutta yksilöiden kesken voi alkaa ilmetä samankaltaisuutta myös heidän ollessaan tekemisissä keskenään. Esimerkiksi vertaisryhmässä voi esiintyä ryhmäpainetta, jolloin yksilö muuttaa käyttäytymistään toisilta ryhmän jäseniltä tulevan todellisen tai täysin kuvitellun paineen vuoksi. Kandelin (1978) pitkäaikaistutkimuksessa kävi myös ilmi, että koko lukuvuoden ystävinä olleiden henkilöiden ajatusmaailmat muistuttivat toisiaan enemmän lukuvuoden lopussa kuin sen alussa. (Salmivalli 1998, 27.)

Lapsia ja nuoria voivat myös lähentää ominaisuudet, jotka täydentävät heitä itseään. Esimerkiksi arka lapsi voi katsoa ihaillen rohkeaa lasta, koska haluaisi itse myös olla samankaltainen. Salmivallin (1998, 24–25) mukaan tämänkaltaisesta ilmiöstä saattaa olla kysymys koulukiusaamistilanteissa kiusaajan apureina ja vahvistajina toimivien lasten osalta. He ihailevat kiusaajaa, mutta eivät itse uskalla kiusata oma-aloitteisesti, vaan liittyvät kiusaajan puolelle kiusaamisen alettua. Kiusaajan ympärille voi siis muodostua oma vertaisryhmänsä, vaikka yleisesti etenkään kiusaavat pojat eivät ole kovin suosittuja esimerkiksi koululuokassa (Salmivalli 1998, 90).

Lasten ja nuorten samankaltaisuutta voidaan selittää myös vertaisryhmässä vallitsevilla yhdenmukaisuusvaatimuksilla. Lasten ja nuorten käyttäytyminen, asenteet, pukeutumistapa ja puhetyyli ovat vertaisryhmässä usein tarkoin kontrolloituja. Yksilön poikkeavuus esimerkiksi näillä osa-alueilla, voi Salmivallin mukaan joutaa jopa kiusaamiseen. Toisaalta kiusatun puolelle ei myöskään uskalleta asettua näiden yhdenmukaisuusvaatimusten vuoksi. (Salmivalli 1998, 27–28.)

2.3 Lapsen sosiaalinen asema ryhmässä

Lapsen sosiaalinen asema ryhmässä on eräs vertaissuhteissa hyväksytyksi tulemiseen vaikuttava tekijä. Hyväksytyksi tulemiseen vaikuttaa lapsen tai nuoren sosiaalinen status tietyssä ryhmässä, esimerkiksi urheilujoukkueessa tai koululuokassa. Yksilön sosiaalinen status ryhmässä saadaan selville esimerkiksi pyytämällä kaikkia ryhmän jäseniä nimeämään ryhmästään jäseniä, joista he pitävät kaikista eniten tai vähiten. Tällä tavoin saadaan selville suositut ja torjutut ryhmän jäsenet. Nykyään ollaan kuitenkin sitä mieltä, että ryhmässä ei ole ainoastaan erittäin suosittuja ja täysin torjuttuja yksilöitä, vaan myös keskimääräisessä ja ristiriitaisessa asemassa olevia henkilöitä, sekä myös täysin huomiotta jätettyjä yksilöitä. Sosiaalista statusta voidaan kutsua myös nimellä sosiometrinen status sen mittaustavan vuoksi. (Salmivalli 2005, 25–26.)

Peruskouluikäisistä lapsista 10–15% kuuluu suosittujen yksilöiden ryhmään (Salmivalli 1998, 15). Suositut lapset ovat kognitiivisesti kehittyneempiä ja käyttäytyvät sosiaalisemmin kuin keskimääräisessä asemassa olevat lapset. Suositut lapset kykenevät omalla käyttäytymisellään vaikuttamaan asioihin, jolloin he myös saavuttavat haluamansa tavoitteet ryhmässä. Samalla he onnistuvat ylläpitämään saavuttamansa suhteet toisiin ryhmän jäseniin. Suositut lapset myös syyllistyvät harvemmin erilaiseen kielteiseen käyttäytymiseen kuin keskimääräisessä asemassa olevat lapset, mutta fyysisen aggression suhteen näiden sosiaalisten asemien välillä ei näytä olevan eroa. (Salmivalli 2005, 27.)

Torjutut lapset voidaan jakaa karkeasti kahteen pääryhmään: aggressiivisiin ja vetäytyviin. Lapsen aggressiivisuus on yleensä torjumisen syynä nuoremmilla lapsilla, kun taas nuorilla vetäytyvästi käyttäytyvä yksilö voi joutua torjutuksi. Vastavasti nuoruusiässä aggressiivinen yksilö voi olla hyvinkin suosittu, erityisesti sellaisessa vertaisryhmässä, jossa sosiaaliset normit sallivat aggressiivisen käyttäytymisen. (Salmivalli 2005, 28.) Peruskouluikäisistä lapsista vertaisryhmissään torjutuksi tulee noin 10–15% (Salmivalli 1998, 15).

Lapset, joiden nimiä ei juurikaan mainita sosiometrisessä kyselyssä, voidaan luokitella huomiotta jätetyiksi. He eivät ole torjuttuja, vaan käyttäytyvät lähes samalla tavalla kuin keskimääräisessä asemassa olevat lapset. Hieman hiljaisempina ja vähemmän aggressiivisinä he kuitenkin jäävät aktiivisesti käyttäytyvien ryhmäläisten varjoon. Tästäkin huolimatta heidän sosiaalinen kehityksensä etenee usein normaalisti ja keskilapsuudessa heillä on todettu olevan usein vastavuoroinen ystävyysuhde. (Salmivalli 2005, 28.)

Erityisen mielenkiintoisen ryhmän muodostavat yksilöt joista sekä pidetään mutta joita toisaalta myös vihataan. Nämä ristiriitaisessa asemassa olevat henkilöt osaavat käyttäytyä prososiaalisesti mutta ovat välillä jopa aggressiivisempia kuin torjutut lapset. Ristiriitaisessa asemassa olevat saattavatkin tasoitella ystävällisellä käyttäytymisellä aggressiivista toimintaansa, jolloin he eivät joudu täysin torjuttujen listoille, vaan ovat joidenkin mielestä hyvin mieluisaa seuraa. (Salmivalli 2005, 28–29.)

Edellä esiteltyjen ryhmien ominaisuudet olivat lähinnä käyttäytymiseen liittyviä. Sosiaaliseen hyväksyntään vaikuttavat luonnollisesti myös ulkonäkö ja esimerkiksi liikunnalliset taidot. Näiden ryhmän yhdenmukaisuusvaatimusten noudattaminen vaikuttaa hyväksytyksi tulemiseen, ja niiden noudattamatta jättäminen saattaa johtaa torjuntaan tai kiusaamiseen. Eri ikätasoilla vallitsevat ihanteet, kuten nuorten muodikas pukeutuminen, ovat myös arvostettujen asioiden listalla. Esimerkiksi poikien on todettu arvostavan keskilapsuudessa ja esimurrosiässä erityisesti liikunnallisuutta. (Salmivalli 2005, 29.)

Uuteen ryhmään tulevien lasten sosiaalinen asema määräytyy melko nopeasti. Luonnollisesti tämä prosessi on erilainen riippuen siitä, onko koko ryhmä uusi vai liittykö ainoastaan yksittäinen lapsi jo olevassa olevaan ryhmään. Täysin uudessa ryhmässä sosiaalisesti aktiiviset lapset tekevät aloitteita, kun taas osa lapsista vetäytyy suosiolla taka-alalle. Torjutuksi tulevat helposti aggressiiviset ja arat lapset, kun taas suosittuja lapsia ovat yleensä sosiaalisesti taitavat, avuliaat ja ystävälliset lapset. Hieman yllättäen ristiriitaisessa asemassa olevista lapsista tulee usein ryhmän sosiaalisia johtajia, sillä he osaavat käyttäytyä tarpeen vaatiessa myös prososiaalisesti. Kouluväkivaltaa tutkittaessa on todettu, että sekä kiusaajat että kiusatut ovat ryhmässä torjuttuja lapsia; näin erityisesti poikien kohdalla. Kiusaajat ovat aggressiivisia yksilöitä ja kiusatut vetäytyviä. (Salmivalli 1998, 17–18.) Kiusaamista käsitellään laajemmin luvussa 4.

Yksittäisen lapsen liittyessä jo olevassa olevaan ryhmään, on hänen tärkeää osata lukea oikein ryhmäläisiä sekä ymmärtää heidän päämääriään ja toimintatapojaan. Heti alussa erittäin aktiivisesti tai täysin passiivisesti käyttäytyvä lapsi usein torjutaan tai jätetään täysin huomiotta. Sen sijaan ryhmän toimintaa tarkkaileva ja havaintoja tekevä lapsi osaa toimia ryhmän ehdoilla, jolloin hänet myös helpommin hyväksytään ryhmän jäseneksi. (Salmivalli 1998, 16–17.)

Lapsen sosiaalisen statuksen muodostumisessa ei sovi myöskään unohtaa yksilön motivaation merkitystä. Esimerkiksi kaikki aggressiiviset lapset eivät ole aina aggressiivisia, vaan käyttäytyminen riippuu myös heidän sisäisistä tavoitteistaan vuorovaikutustilanteessa. Aggressiivisenkin lapsen on käyttäydyttävä välillä prososiaalisesti saavuttaakseen esimerkiksi ryhmän päätöksentekijän aseman. Yksilön motivaatiosta määräytyy tutkimusten mukaan ryhmässä vaikuttamisen ja ryhmän päätöksiin mukautumisen halukkuus sekä läheisiin suhteisiin pyrkiminen ja etäisyyden ottaminen muihin ryhmän henkilöihin. Erityisesti 11–13 -vuotiailla pojilla vaikuttamistavoitteet ovat korostuneet. (Salmivalli 2005, 113–117.)

Edellä mainittuja tilanteita, joissa uudet yksilöt tutustuvat toisiinsa, tulee usein esille myös joukkueurheilussa. Lapsuusiässä nappulaliigan tähdet liittyvät ensimmäistä kertaa yhteen, jolloin heidän myös tulee puhaltua mahdollisimman hyvin

yhteen hiileen. Osa pelaajista on koko ajan äänessä, ja osa saattaa viihtyä hieman taka-alalla. Kesken kauden joukkueeseen saattaa vielä tulla uusi pelaaja, jolloin pakka sekoittuu entisestään. Ryhmytymistä joukkueurheilun näkökulmasta käsitellään kappaleessa 3.5.

3 JOUKKUEURHEILU JA JOUKKUEENA TOIMIMINEN

Tutkimuksemme sijoittuu joukkueurheilun maailmaan, joten tämän luvun on tarkoitus tuoda esiin joukkueurheilun asemaa Suomessa sekä erityisesti joukkueurheilun erityispiirteitä ja joukkueena toimimista. Olemme pohtineet tutkittavien joukkueiden osalta kiusaamisen lisäksi myös joukkueiden koheesioon ja sisäisiin rakenteisiin liittyviä asioita. Seuraavana esiteltävät joukkueurheiluun liittyvät näkökulmat toimivat teoriapohjanamme, jotta pystymme analysoimaan tutkimiamme joukkueita kokonaisuutena eikä ainoastaan kiusaamisen osalta.

3.1 Lasten suosituimmat joukkuelajit Suomessa

Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, jalkapallo on saavuttanut valta-aseman harrastetuimpana joukkuelajina. Kansallisen liikuntatutkimuksen 2005–2006 mukaan 3–18-vuotiaita jalkapallon harrastajia on Suomessa 230 000. Tähän ryhmään kuuluvat kaikki jalkapalloa sekä pihanurmikolla potkivat, että seurajoukkueissa harrastavat. Vastaavasti urheiluseurojen piirissä jalkapallon pelaajia tässä ikäluokassa on 106 500. (Nuori Suomi ry, SLU, Suomen Kuntoliikuntaliitto, Suomen Olympiakomitea & Helsingin kaupunki 2006.)

Jääkiekko on toiseksi suosituin joukkuelaji seuratoiminnassa olevien 3–18-vuotiaiden nuorten osalta. Jääkiekkoa pelaavista lapsista ja nuorista 47 500 ilmoittaa pelaavansa sitä seurajoukkueessa. Sen sijaan jääkiekon harrastajien kokonaismäärä 3–18-vuotiaiden keskuudessa on 105 000, joka on kolmanneksi eniten kaikista joukkuelajeista. (Nuori Suomi ry. ym. 2006.)

Salibandy on ollut viime vuosina nopeimmin kasvava joukkuelaji. Vuoden 2005–2006 kansallisesta liikuntatutkimuksesta käy ilmi, että yhteensä 131 000 lasta ja nuorta harrastaa salibandyä. Tällä harrastajamäärällä salibandy kipuaa Suomen toiseksi harrastetuimmaksi joukkuelajiksi. Joukkueessa lajia harrastavien lasten ja nuorten keskuudessa salibandy on kolmantena 36 000 pelaajalla. (Nuori Suomi ry. ym. 2006.)

3.2 Lasten ja nuorten harrastusmotiiveja

Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan 3–18-vuotiaista lapsista ja nuorista 42 % harrastaa liikuntaa urheiluseurassa vähintään kerran viikossa. Erityinen huippu on 12–14-vuotiaiden kohdalla, joista peräti 52 % harrastaa liikuntaa urheiluseuroissa. Erityisesti pojat osallistuvat paljon urheiluseurojen liikuntatoimintaan, kun taas tytöt käyttävät enemmän kunnallisten ja yksityisten yritysten tarjoamia liikuntapalveluja. (Nuori Suomi ry. ym. 2006.) Näiden tulostenkin valossa voi päätellä, että järjestettyyn liikuntaan osallistuminen on suosittua ja sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä liikkumiseen innostavia tekijöitä. Samankaltaisiin tuloksiin on päästy myös lasten harrastusmotiiveja tutkittaessa.

Nuorten akatemian ja Nuori Suomi ry teettivät vuonna 2004 yhdeksäsluokkalaisilla harrastuskyselyn, jossa liikunta nousi selkeästi suurimmaksi harrastusmuodoksi. Kyselyyn osallistui 522 nuorta 14 eri kaupungista. Aineisto ei riitä tulosten yleistettävyyteen koko Suomessa, mutta tulokset ovat eräisiin aikaisempiin tutkimustuloksiin verrattuna mielenkiintoiset, ja siksi niitä käsitellään tässä yhteydessä. (Nuorten Akatemia & Nuori Suomi ry. 2004.)

Harrastuskyselyn mukaan 33 % vastaajista harrastaa liikuntaa hauskuuden vuoksi. Laakson, Telaman ja Vuollen (1986, 64) mukaan liikunta ilon tuojana ei ole merkittävä liikkumisen motiivi nuorilla. Sen sijaan harrastuskyselyn toiseksi tärkeimmäksi liikkumismotivoijaksi nousseen kuntotekijöiden merkityksen on tiedostanut myös Huisman (2004, 74). Hänen tutkimuksessaan liikunnan myönteiset vaikutukset kuntoon olivat tärkein nuorten liikkumisen syy. Toiseksi tärkeimmäksi motiiviksi Huismanin tutkimuksessa nousi esille liikunnan edulliset vaikutukset ulkonäköön. Ainoastaan 2 % harrastuskyselyyn vastaajista kertoi kuitenkin harrastavansa ulkonäön vuoksi.

Joukkueurheilun kannalta mielenkiintoista on havaita kavereiden ja sosiaalisten kontaktien merkitys lapsen liikunnan harrastamisen motiiveina. Huismanin (2004, 75) tutkimuksessa nuoret asettivat ystävien ja uusien ihmisten tapaamisen kolmanneksi tärkeimmäksi motiiviksi liikunnan harrastamiselle. Vastaavasti Nuorten

akatemian ja Nuori Suomi ry:n tutkimukseen osallistuneista 15 % ilmoittaa harrastamisen syyksi kavereiden saamisen. Nuorten harrastuskyselyn vastaajista jopa 26 % epäilee kuitenkin nuorten liikunnan harrastamisen syyksi kavereiden saamista ja tapaamista. (Nuorten Akatemia & Nuori Suomi ry. 2004.)

Sosiaalisten kontaktien merkitys lapsien ja nuorien liikunnan harrastamisessa selittää varmasti osaltaan joukkueurheilun valtaisaa suosiota. Tutkimusten valossa, toinen joukkueurheilulle tyypillinen elementti, kilpailullisuus, ei sitä nimittäin tee. Vielä lapsuudessa kilpailu motivoi liikkumaan, mutta nuorten aikuistuesssa kilpailu ja suoritus menettävät vetovoimansa. Kilpailumotiivi on pojille merkittävästi tärkeämpi motiivi kuin tytöille. (Huisman 2004, 75.) Kosken ja Tähtisen (2005, 12) mukaan kilpailun ja tavoitteellisuuden korostaminen liittyy juuri miehisyyteen. Suorituskorostuneisuus tulee selvimmin esille mm. jalkapallossa ja jääkiekossa sekä muissa joukkuelajeissa, joiden harrastajat ovat suurimmalta osin poikia. (Laakso ym. 1986, 65.)

Edellä mainitut harrastusmotiivit olivat kaikista yleisimmin mainittuja eri tutkimuksissa, mutta lapsilla ja nuorilla on lukuisasti muitakin motiiveja vetää nappulakengät tai piikkarit jalkaan. Eräänä mielenkiintoisena asiana voidaan mainita liikunnan merkitys eräänlaisena arjesta irtautumisen välineenä ja stressin purun keinona, jota yleisimmin on pidetty hieman varttuneemman väestön liikkumisen motiivina (Koski & Tähtinen 2005, 13).

Nuorten akatemian ja Nuori Suomi ry:n harrastuskyselyn tuloksia on käsitelty tässä yhteydessä erityisesti sen takia, koska kyselyssä on tutkittu myös nuorten harrastamattomuutta. Erityisen mielenkiintoisen kyselystä tekee se, että kiusaaminen on mainittu erääksi harrastamisen lopettamisen syyksi. Seuraavassa on esitelty eräitä liikunnan harrastamattomuuden syitä ja pohdittu, onko kiusaaminen eräs mahdollinen harrastamattomuuden syy.

3.3 Lasten ja nuorten harrastamattomuuden syitä

Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan 91 % lapsista ja nuorista harrastaa liikuntaa. Tutkimuksen mukaan yhdeksän prosenttia 3–18-vuotiaista ei siis harrasta lainkaan liikuntaa. Tarkemmin eriteltynä suurin osa liikuntaa harrastamattomista nuorista kuuluu 3–6-vuotiaiden ikäluokkaan, joten peruskouluikäisistä lähes kaikki harrastavat liikuntaa. (Nuori Suomi ry. ym. 2006.) Dosentti Heimo Nupposen (2000, 86) mukaan nuorten terveystapatutkimuksissa vuosilta 1991–1999 on saatu yläaste- ja lukioikäisten kohdalla 0.5–6.4 % harrastamattomuuslukemia sukupuolesta ja ikäryhmästä riippuen. Kansallisen liikuntatutkimuksen tulokset kertovat, että harrastamattomuus on 2000-luvulla vähentynyt entisestään (Nuori Suomi ry. ym. 2006). Vähäisestä harrastamattomuudesta huolimatta myös lasten ja nuorten harrastamattomuuden syitä on tutkittu. Seuraavassa käsitellään myös liikunnan lopettamisen syitä, sillä myös kiusaamien voi olla eräs tällainen tekijä.

Heimo Nupponen (2000, 87) on ”Tehostetussa koululiikunnan tutkimuksessa” löytänyt tyypillisiä 3.–9.-luokkalaisten liikunnan harrastamattomuuden syitä. Kaikista yleisin syy on ajan kuluminen muissa harrastuksissa. Nuorten Akatemian ja Nuori Suomi ry:n Nuorten harrastuskyselyssä (2004) saatiin vastaavanlaisia tuloksia, sillä ajan puute on harrastamattomuuden syynä 4 prosentilla vastaajista. Nupposen tutkimuksessa muita syitä olivat mm. liikunnan kokeminen ikäväksi, kavereiden harrastamattomuus, kilpailullisuus ja koettu huono kunto. Vastaavasti Nuorten harrastuskyselyssä, jossa tosin on tutkittu muidenkin kuin liikuntalajien harrastamista, neljä prosenttia nuorista ei ole löytänyt sopivaa tai mielenkiintoista harrastusta. Kolme prosenttia ilmoittaa harrastamattomuuden syyksi laiskuuden ja prosentilla vastaajista ei ole taloudellisista syistä mahdollista harrastaa.

Kiusaamista ei ollut ilmoitettu kummassakaan edellä mainituissa tutkimuksissa harrastamattomuuden syyksi. Sen sijaan harrastuksen lopettaneista harrastuskyselyyn vastanneista yhdeksäsluokkalaisista kolme prosenttia ilmoittaa lopettaneensa harrastamisen kiusaamisen tai muiden harrastustilanteessa vallitsevien sosiaalisten ongelmien vuoksi. (Nuorten Akatemia & Nuori Suomi ry. 2004.) Kiusaamista esiintyy ainakin tämän tutkimuksen valossa myös harrastusympäristössä,

mutta tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkemmin eritellä, missä harrastuksissa kiusaamista esiintyy. Toisaalta tutkimuksessa ei ollut myöskään määritelty kiusaamista vastaajille, joten täysin yksiselitteinen tämä tutkimustulos ei ole. Lisäksi tutkimus on tehty ainoastaan yhdeksäsluokkalaisille, joiden ikäluokassa kiusaamista esiintyy ainakin koulussa puolet vähemmän kuin kuudesluokkalaisten keskuudessa (Salmivalli 1998, 58). Voi olla mahdollista, että harrastusympäristössä kuudesluokkalaisille tehty tutkimus toisi suurempia prosenttilukemia kiusaamisen osalta. Täytyy kuitenkin muistuttaa, että harrastuskyselystä ei käy ilmi myöskään harrastuksen lopettamisajankohtaa, joten on mahdotonta sanoa, minkä ikäisinä vastaajat ovat lopettaneet harrastamisen kiusaamisen takia.

Kiusaamista huomattavasti yleisemmiksi harrastamisen lopettamisen syiksi ilmeni mm. ikävystyminen harrastamiseen, ajan puute, laiskuus ja harrastuksen muuttuminen liian vakavaksi. (Nuorten Akatemia & Nuori Suomi ry. 2004.)

Harrastuksen lopettamisen yhteydessä puhutaan usein myös niin sanotusta drop out -ilmiöstä. Murrosiässä, 13–16 -vuotiaana, suuri joukko nuoria lopettaa joukkueurheilun harrastamisen. (Kalliopuska, Miettinen & Nykänen 1995, 1.) Harrastamisen lopettamiseen juuri tässä ikävaiheessa on esitetty erilaisia selityksiä. Nykänen (1998, 7) mainitsee erityisesti harrastamisen hauskuuden vähenemisen erääksi lopettamisen syyksi. Juuri murrosiässä lajin harrastaminen muuttuu vakavammaksi harjoitusmäärien kasvaessa. Harrastamisen jatkaminen edellyttää siis enemmän sitoutumista kuin lapsuusiässä. (Lämsä & Mäenpää 2002, 47.)

Murrosiässä myös kavereiden merkitys harrastamisen lopettamisen syynä voi olla keskeinen. Harjoitusmäärien lisääntyessä kavereiden näkeminen ja muu harrastuksen ulkopuolinen vapaa-ajan toiminta jää vähemmälle. Tällöin houkutus lajista luopumiseksi voi kasvaa suureksi varsinkin jos nuoren motivaatio lajia kohtaan ei ole korkealla. (Kalliopuska ym. 1995, 5.) Professori Taru Lintunen (2004, 10–11) sen sijaan lähestyy motivaation merkitystä harrastamisen lopettamiseen hieman eri näkökulmasta. Hänen mukaansa nuoren harrastusmotivaatioon vaikuttaa erityisesti nuoren käsitys omista taidoistaan. Nuori arvioi helposti olevansa huonompi kuin todellisuudessa onkaan, jolloin harrastus myös lopetetaan herkemmin. Tämän kä-

sityksen mukaan murrosiän alhaisen minäkäsityksen aika on kriittistä harrastuksen jatkuvuuden kannalta.

Tutkimuksemme kannalta harrastamisen lopettamisen yleisin ajankohta ajoittuu mielenkiintoiseen vaiheeseen. Juuri 12-vuotiaiden kohdalla koulukiusaamisen on todettu olevan yleisintä (Salmivallin 1998, 58). Mahdollisia kiusaamisen yhteyksiä harrastamisen lopettamiseen murrosiässä olisikin mielenkiintoista tutkia myös drop out -ilmiön näkökulmasta.

3.4 Joukkueurheilun luonne

Erityisesti miesten joukkueurheilua voidaan pitää melko maskuliinisena toimintana. Tämä tulee väistämättä mieleen ainakin keväisin, kun tiedotusvälineet ovat pullollaan jääkiekon SM-liigan voittajajoukkueen kosteista voitonjuhlista kertovia juttuja. Erityisesti joukkuelajeissa, joissa kontaktin ottaminen on sallittua, on aggressiivisuus voimakkaasti läsnä myös pelitilanteissa. Thebergen (1997) mukaan joukkueurheilu edustaakin tyypillistä maskuliinisuutta (Honkonen & Suoranta 1999, 24–25). Myös Arto Tiihonen (2002, 37) on kokenut joukkueurheilun maskuliinisuuden henkilökohtaisesti jalkapallon kautta. Hän havaitsi urheiluseurassaan tunteiden näyttämisen käytännössä kielletyksi ja tietynlaisen isottelevan ja uhoavan käytöksen ainoaksi oikeaksi tavaksi pärjätä joukkueurheilun raa`assa maailmassa.

Maskuliinisuuteen liittyy myös joukkueurheilulle tyypillinen piirre eli kilpailullisuus. Esimerkiksi yleisurheilussa urheilija voi kilpailla ainoastaan itseään vastaan parantamalla tuloksia, mutta joukkueurheilussa voitto on käytännössä ainoa suorituksen tason mittari. Risto Honkonen (1999) jopa mainitsee, että esimerkiksi jalkapalloa ei olisi, jos voiton tavoittelemisen kitkettäisiin siitä pois. Valitettavasti junioriurheilussakin voiton tavoittelemisen ajaa monien muiden tärkeiden tavoitteiden edelle. Tämä ei ainoastaan johdu pelaajien halusta pärjätä, vaan myös valmentajilla ja lasten vanhemmilla on osuutensa asiaan. Valmentajat saattavat joskus ajatella liikaa joukkueensa menestystä ja moni isä haluaa tunnustaa seuraavan

Jari Litmasen pojakseen. Näissä tilanteissa menestystä haetaan kyseenalaisin keinoin ja harrastamisen hauskuus unohdetaan. (Honkonen & Suoranta 1999, 27–29.)

Joukkueurheilun maskuliiniseen luonteeseen liittyy tietynlainen hierarkia pelaajien välillä. Joukkueilla onkin tähän liittyen usein erilaisia rituaaleja ja tapoja, jotka saattavat ulkopuolisen silmissä vaikuttaa pelottavilta ja vastenmielisiltä. Erityisesti joukkueen uusia tulokkaita koetellaan ja heiltä odotetaan nöyryyttä ja kunnioitusta vanhempia pelaajia kohtaan. Tällainen “kouluttaminen“ on yleistä eri joukkueissa. Valmentajan on huolehdittava siitä, että toiminta pysyy kohtuullisena, ja varmistettava, että se ei aiheuta tulokkaalle ahdistusta. (Heino 2000, 197–198.)

Tulokkaan kouluttaminen jatkuu siihen asti, kunnes joukkue on hyväksynyt yksilön joukkueen jäseneksi (Heino 2000, 197). Tällaista kouluttamista voidaan pitää normaalina, jos sillä ei pyritä vahingoittamaan toista. Koulukiusaamista tutkineen Cristina Salmivallin (1998, 30) mukaan kiusaamisen tunnusmerkit täyttyvät, jos vahingoittava käyttäytyminen kohdistuu jatkuvasti yhteen ja samaan yksilöön. Leikkimielinen kiusoittelu ja hännääminen eivät täytä kiusaamisen tunnusmerkkejä.

Joukkueurheilussa pelaajat muodostavat keskenään joukkueen. Joukkue koostuu keskenään erilaisista yksilöistä, joilla on myös erilaiset fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet. Tämä johtaa väistämättä siihen, että joukkueen pelaajia myös kohdellaan yksilöinä. Tästä seuraa hyvien asioiden lisäksi myös tiettyä luokittelua, sillä pelaajien pelitaitojen ollessa erilaiset, osalle pelaajista annetaan enemmän vastuuta kentällä. Huonosti toteutettuna pelaajien roolittaminen voi johtaa siihen, että pelaaja ei tiedosta omaa merkitystä joukkueelleen ja hän kokee itsensä tarpeettomaksi. Jokaisen pelaajan merkitys tulee tehdä pelaajalle itselleen ja koko joukkueelle selväksi, jotta alemmuudentunteelta ja väärinkäsityksiltä vältytään. (Heino 2000 205–206.)

Koululiikuntatunneilla (Aunola & Peltonen 2002, 64) tehdyn kiusaamistutkimuksen mukaan tytöistä 20 % ja pojista 12,5 % mainitsivat tulleen syrjityksi joukkuejakoja tehtäessä, ja he kokivat tämän kiusaamisena. Liikuntatunneilla oppilaat

tekevät yleensä joukkuejaot keskenään, kun taas seurajoukkueiden harjoitusten keskinäisissä peleissä ja joukkueiden välisissä kohtaamisissa, muodostuu joukkueiden kokoonpano viime kädessä valmentajan tekemien päätösten mukaan. Aunolan ja Peltosen tutkimuksen pohjalta voi kuitenkin olettaa, että joukkueiden pelaajavalintoja tehdessä, on vaarana loukata etenkin pelitaidoiltaan heikompia pelaajia, jos he kokevat tulleen jollain tavalla syrjityksi.

Suomen Palloliitolla on ollut jo vuosia käytössä keino, jolla pyritään varmistamaan mielekkään juniorijalkapalloilun tulevaisuus. Kaikki Pelaa – ohjelman yhtenä keskeisenä toiminnan tavoitteena on turvata jokaiselle jalkapallojuniorille peliaikaa. Esimerkiksi ohjelman piiriin kuuluvat 12–15 -vuotiaiden joukkueet laativat joka vuosi yhteiset pelisäännöt joukkueelleen, jolloin sovitaan myös peliaikaan liittyvistä asioista. (Suomen Palloliitto 2007.) Tällöin heikompiakaan pelaajia ei sysätä syrjään joukkuevalintoja tehdessä, vaan kaikille pelaajille mietitään tasolle sopivia pelimahdollisuuksia. Esimerkiksi turnauksissa on monesti useita otte-luita päivän aikana, jolloin kaikkien pelaajien panosta tarvitaan. Joskus peliajan turvaamiseksi joukkue on jaettava kahtia, ja osallistuttava molemmilla ryhmillä erikseen erilaisiin turnauksiin ja kilpailuihin. Palloliitto suosittelee tätä ratkaisua, jos joukkueessa on yli 20 pelaajaa. (Suomen Palloliitto 2007.)

3.5 Ryhmädynamiikka

Joukkueen pelaajien, tai minkä tahansa ryhmän jäsenten tavatessa ensimmäistä kertaa toisensa, käynnistyy välittömästi prosessi, jossa joukosta yksilöitä alkaa muodostua ryhmä. Ryhmädynamiikalla tarkoitetaan joukkueiden jäsenten välistä vuorovaikutusta toisiinsa. Ryhmä voi olla joko enemmän tai vähemmän kuin jäsentensä summa, riippuen juuri joukkueessa vallitsevista ryhmädynaamisista tekijöistä. (Kopakkala 2005, 39–43.) Optimaalinen koko toimivalle ryhmälle on n. 5-14 henkilöä, mutta käytännössä joukkueurheilussa pelaajien lukumäärä joukkueessa on suurempi (Heino 2000, 203).

3.5.1 Ryhmän muodostumisvaihe

Ryhmällä on todettu olevan erilaisia ryhmädynaamisia kehitysvaiheita. Näiden vaiheiden muodostamaa prosessia kutsutaan ryhmäytymiseksi. Ryhmän muodostumisvaiheessa joukkueen jäsenet ovat epävarmoja sekä riippuvaisia valmentajastaan. Joukkueen jäsenet tutustuvat toisiinsa sekä alkavat muodostaa yhteisiä toimintatapoja. Valmentajan rooli korostuu tässä vaiheessa, sillä jos joukkueen kanssa ei sovita yhteisistä pelisäännöistä ja tutustuta toisiinsa, joukkueen sisälle voi muodostua haitallisia epävirallisia valtarakenteita. Joukkue on tällaisessa muodostumisvaiheessa myös silloin, jos ryhmään liittyy uusia pelaajia. Uusien pelaajien on päästävä selville ryhmän toimintatavoista, jotta joukkue pysyy yhtenäisenä. (Kaski 2006, 153–155.)

Uudessa ryhmässä myös pelaajien sosiaalinen asema vakiintuu melko nopeasti. Kuten kappaleessa 2.3 todettiin, usein erityisesti vertaisryhmässä, henkisiä johtajia ovat sosiaalisesti ristiriitaisessa asemassa olevat lapset. Sosiaalinen käyttäytyminen riippuu sosiaalisten taitojen lisäksi myös yksilön tavoitteista: Aggressiivinenkin henkilö voi käyttäytyä prososiaalisesti vaikuttaakseen ryhmässä ja saavuttaakseen haluamiaan asioita, kuten tärkeän henkilön aseman ryhmässä. Kenestä sitten tulee joukkueessa tällainen vaikuttava henkilö? Tämä riippuu varmasti useista tekijöistä, kuten yksilön sosiaalisista taidoista, halukkuudesta vaikuttaa, ryhmän sisäisistä normeista sekä myös yksilön pelitaidoista. Lisäksi on mahdollista, että joukkueessa toimii myös erilaisia pienryhmiä, aivan kuten koululuokissakin. Niissä usein samantyylliset henkilöt ovat tekemisissä keskenään.

3.5.2 Kuohuntavaihe

Tutustuttuaan toisiinsa, joukkueen pelaajat alkavat tuoda voimakkaasti omia näkemyksiään esiin. Tätä vaihetta kutsutaan kuohuntavaiheeksi. Vaihe on joukkueen tulevaisuuden kannalta kriittinen, sillä se joko vahvistaa tai heikentää joukkuetta. Jos pelaajat saavat tuoda mielipiteitään esiin, tulee heille tunne, että he saavat olla joukkueessa omana itsenään. Tämä luo tiettyä turvallisuuden ja hyväksynnän tun-

netta. Tässä vaiheessa valmentaja voi vaikuttaa ryhmän ongelmaratkaisutaitojen kehittymiseen antamalla heille vastuuta kompromissien tekemisessä. Tällöin joukkueeseen muodostuu toimintakulttuuri, jonka jälkeen kaikki tietävät mistä asioista voidaan keskustella ja mistä ei. Luonnollisesti avoin keskustelu vaikeistakin asioista olisi hyväksi joukkueen yhtenäisyydelle. Vastaavasti joukkueeseen muodostuneet kuppikunnat vaikeuttavat yhteisten päätösten tekoa, sillä tällöin joukkueen asioista keskustellaan ainoastaan alaryhmien kesken. (Kaski 2006, 155–157.)

3.5.3 Pelisääntöjen syntymisvaihe

Kuohuntavaiheen jälkeen joukkueen toiminta alkaa selkeytyä. Pelisääntöjen syntymisvaiheessa tietyt normit alkavat vaikuttaa yhteisön toimintaan. Joukkueessa alkaa vallita me-henki, joka yhdistää osaltaan joukkueen toimintaa. Samalla myös pelaajien käyttäytyminen ja toiminta joukkueessa vakiintuu, heidän omaksuttuaan omat roolinsa joukkueessa. Rooleilla tarkoitetaan tässä yhteydessä erityisesti joukkueen sisäisiä, valta-, tunne- ja kommunikaatio-rooleja (Heino 2000, 196). Roolit eivät kuitenkaan ole toimivassa joukkueessa sitovia, sillä hyvässä joukkueessa jokaisen pelaajan mielipiteitä kunnioitetaan. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että normaalisti kuuntelijana toimiva pelaaja kritisoi oikealla hetkellä jotain asiaa, jolloin joukkue saa taas uusia näkökulmia asioihin. (Kaski 2006, 155–157.) Joukkueen sisäisiä sosiaalisia rooleja käsitellään tarkemmin luvussa 3.7.

Kuten muissakin ryhmissä, myös juniorijoukkueessa vallitsevat joukkueen yhteiset normit voivat olla myös kielteisiä. Varsinaiset joukkueen pelisäännöt voidaan luoda koko joukkueen kesken yhteistuumin, jolloin kaikki pelaajat sitoutuvat niihin. On kuitenkin mahdollista, että juniorijoukkueessa, kuten koulun pienryhmäsäkin, vaikuttavat myös kirjoittamattomat säännöt. Ne määrittelevät tavat miten käyttäytyä ryhmässä. Vallitsevan normin tunnistaa siitä, että sen mukaan käyttäytyään tietynlaisen paineen takia. Ryhmässä voi esimerkiksi vallita normi, joka kieltää olemasta tekemisissä jonkin tietyn henkilön kanssa. (Salmivalli 1998, 50.) Joukkueessa tämänlainen tilanne kuulostaa hieman epätodennäköisemmältä kuin koululuokassa, sillä pelaajat ovat kuitenkin vähintään kentällä tekemisissä keske-

nään. Ehkäpä joukkueessa, tai pienryhmän keskuudessa voisi huonossa tapauksessa vallita normi jollekin pelaajalle syöttämättä jättämisestä tms. Aunolan ja Peltosen (2002, 62) kiusaamistutkimuksessa koululiikuntatunneilla tämänkaltaisen syrjimyksen kohteeksi oli joutunut 15,6 % kuudesluokkalaisista oppilaista, joten on mahdollista, että myös seurajoukkueissa tämänkaltaista syrjintää esiintyy.

3.5.4 Kypsän toiminnan vaihe

Tietyssä vaiheessa joukkueen toimintakulttuuri sekä pelaajien omat roolit ovat juurtuneet kaikkien pelaajien mieliin. Tällöin puhutaan kypsän toiminnan vaiheesta. Tämä vaihe kestää siihen asti, kun joukkue pysyy samassa kokoonpanossa. Esimerkiksi pelaajavaihdosten jälkeen ryhmäytymisprosessi alkaa jälleen uudelleen. (Kaski 2006, 159.) Valitettavasti tässä vaiheessa myös pelaajien sosiaalinen status saattaa olla juurtunut jokaisen mieleen, jolloin esimerkiksi joukkueen alkutaipaleella vetäytyvästi käyttäytynyttä pelaajaa pidetään edelleen vetäytyvänä vaikka hän muuttaisikin käyttäytymistään. Tällaisiin päätelmiin sosiaalisen statuksen pysyvyydestä on päästy erityisesti lasten sosiaalista asemaa tutkittaessa. (Salmivalli 2005, 128–129.)

Kypsän toiminnan vaiheessa pelaajat haluavat kehittyä sekä joukkueessa toimijoina että yksilöinä. Ryhmä toimii saumattomasti yhteen, jolloin joukkueella on myös hyvät ongelmanratkaisutaidot. Myöskään epäonnistumisen pelosta ei kärsitä, vaan vastoinkäymiset koetaan luonnolliseksi osaksi joukkueurheilua. Valmentajan tehtävänä tässä vaiheessa on toimia joukkueen taustalla ja puuttua tarvittaessa toimintaan. Luonnollisesti hän vastaa myös viime kädessä joukkueen toiminnan laadukkuudesta. (Kaski 2006, 160.)

3.6 Koheesio

Joukkueen jäsenten välisen vuorovaikutuksen kiinteys riippuu monista tekijöistä. Joukkueessa vallitsevasta yhtenäisyyden tunteesta eli koheesiosta puhuttaessa voi-

daan erotella sosiaalinen ja tehtäväkoheesio. (Kaski 2006, 169.) Näihin psykologisiin käsitteisiin voidaan vielä lisätä ryhmäkoheesio, jolla tarkoitetaan ryhmän sie-tokykyä häiritseviä vastoinkäymisiä vastaan (Rovio, Kemppainen, Eskola & Lin-tunen 2003, 28–32).

Sosiaalisessa koheesiossa on kyse joukkueen jäsenten välisestä kaverillisesta yh-teenkuuluvuudentunteesta. Usein joukkueiden jäsenet tekevätkin varsinaisen laji-toiminnan ulkopuolella paljon asioita yhdessä. Heitä yhdistää joukkue, jonka kaut-ta pelaajat ovat tutustuneet toisiinsa. Yhteenkuuluvuutta korostavat osaltaan jouk-kueen edustus- ja peliasut. Sosiaalinen koheesio luo joukkueesta turvallisen pai-kan pelaajille, sillä sen kautta joukkueetovereista tulee läheisiä ja pelaajat voivat jutella keskenään aroistakin aiheista. Sosiaalinen yhteenkuuluvuudentunne mah-dollistaakin tehtäväkoheesio, eli joukkueen toiminnan arvioinnin kaikkien kuul-len. (Kaski 2006, 169–171.)

Tehtäväkoheesiossa joukkue pystyy arvioimaan toimintaansa kriittisesti. Joukku-een pelaajat arvioivat omaa toimintaansa ja samalla koko joukkueen toimintaa. Tällöin pelaajat löytävät toiminnasta jatkuvasti parantamisen varaa, joten myös joukkueen toiminta kehittyy tiiviin tehtäväkoheesio myötä. Valmentajan rooli on keskeinen sekä sosiaalisen että tehtäväkoheesio kehittämisessä, sillä hän luo joukkueen toiminnalle raamit joiden sisällä toimia. (Kaski 2006, 171–172.)

Ryhmän kiinteys vaikuttaa luonnollisesti ryhmän toimintaan. Yhtenäisellä ryhmäl-lä on paremmat mahdollisuudet menestyä, kuin hajanaisella joukkueella. Välillä kuitenkin jokainen joukkue kohtaa sellaisia vastoinkäymisiä, jolloin ryhmän todel-linen kiinteys eli ryhmäkoheesio punnitaan. Vahva ryhmäkoheesio yhdistää jouk-kuetta, jolloin joukkueen jäsenet pysyvät toistensa tukena pahojenkin vastoin-käymisten aikana. (Rovio ym. 2003, 28–32.)

Ryhmän kiinteyttä lisääviä tekijöitä ovat erityisesti pelaajien uskollisuus joukkue-taan kohtaan sekä itsensä peliin laittaminen ja uhrautuminen joukkueen puolesta. Myös pelaajien selkeä käsitys omista tehtävistään joukkueessa edistävät ryhmän kiinteyttä. (Rovio ym. 2003, 28–32.) Seppo Heino korostaa myös pelaajien välis-

ten tunnesiteiden merkitystä. Mitä enemmän ryhmässä on positiivisia tunnesuhteita, sitä paremmat ovat myös pelaajien vuorovaikutustaidot. Tällöin pelaajien sosiaaliset suhteet tukevat ryhmäkoheesiota eikä pelaajia jätetä tunnetasolla joukkueen ulkopuolelle. (Heino 2000, 208.) Ryhmän tuntiessa yhteenkuuluvuutta, vaikuttaa tämä positiivisesti myös joukkueen pelisuorituksiin. Tämä taas osaltaan vaikuttaa pelaajien mielialoihin, jolloin joukkueesta muodostuu entistä kiinteämpi. (Rovio ym. 2003, 28–32.)

Ryhmän kiinteyttä lisäävien tekijöiden lisäksi, on olemassa lukuisia ryhmäkoheesiota hajottavia tekijöitä. Seppo Heino (2000, 212) tuo esille erilaisia joukkueen yhteistyötä häiritseviä tekijöitä, jotka vaikuttavat negatiivisesti koko joukkueen toimintaan. Esimerkiksi pelaajien yletön itsekeskeisyys sortaa joukkueen yhteisiä tavoitteita, pelaajien ollessa kiinnostuneita ainoastaan omista peliesityksistään. Myös pelaajien kateus joukkueovereitaan kohtaan rikkoo pelaajien yhteenkuuluvuudentunnetta. Kateellinen pelaaja ei välttämättä ole tiedostanut rooliaan joukkueessa oikein, jolloin hän esimerkiksi kadehtii joukkueen maalihain asemassa olevaa pelaajaa, vaikka hänen parhaat avunsa olisivatkin alivoimapelaamisessa. Erilaiset voimakkaat pettymykset ovat myös voimakkaita koheesion hajottajia, sillä pelaajien energia saattaa tällaisessa tilanteessa kohdistua joukkueovereiden syyttelyyn.

Koheesio on epäilemättä eräs hyvän joukkue toiminnan kulmakiviä. Joukkuehen- gen ollessa kohdillaan, pelaajien välinen yhteistyö toimii ja joukkueen tavoitteet ovat osa jokaisen pelaajan tavoitteita. Toimivassa ryhmässä pelaajien motivaatio pysyy korkealla pelillisten tekijöiden lisäksi myös mukavien joukkueovereiden takia.

3.7 Joukkueen sisäiset rakenteet

Ihmiset käyttäytyvät erilaisissa tilanteissa eri tavalla. Joissakin tilanteissa kaikista puheliainmatkin yksilöt saattavat käyttäytyä varautuneesti. Ihmisten muuttuva käytös liittyy eri tilanteissa vallitsevaan henkilön sosiaaliseen asemaan. Näitä eri-

laisia toimintamalleja kutsutaan rooleiksi. (Kopakkala 2005, 96–97.) Roolit ovat erilaisia odotuksia joita yksilöön liitetään. Eri ryhmissä samalla henkilöllä voi siis olla useita eri rooleja, riippuen yksilön tehtävästä ja asemasta näissä kyseisissä ryhmissä. (Salmivalli 1998, 48.)

Myös joukkueessa pelaajilla on erilaisia rooleja, jotka vaikuttavat joukkueen valta, tunne ja kommunikaatorakenteeseen (Heino 2000, 196). Pelaajien roolit muodostuvat melko pian uuden ryhmän aloittaessa toimintansa, ja ne ovat aina yksilöiden ominaisuuksien, mutta myös ryhmän odotusten tulosta. Joukkueen jäsenet voivat esimerkiksi tukeutua johonkin tiettyyn pelaajaan, jolloin hänestä saattaa muodostua ryhmän johtaja. Sosiaalipsykologiassa roolin ajatellaankin määräytyvän nimenomaan muiden ryhmän jäsenten odotusten kautta, jolloin henkilö alkaa käyttäytyä tilanteen vaatimusten mukaisesti. (Kopakkala 2005, 97.)

3.7.1 Joukkueen valtarakenne

Seppo Heino (2000, 196–203) jakaa joukkueen epäviralliset sosiaalirakenteet valta-, tunne- ja kommunikaatorakenteeseen. Valtarakenteella tarkoitetaan erityisesti mielipidevaikuttamista. Usein jonkin pelaajan mielipiteillä on enemmän valtaa muihin pelaajiin verrattuna. Tästä yleensä hyvästä pelaajasta tai voimakkaasta persoonasta tulee ryhmän johtaja, jonka mielipiteitä muut kunnioittavat. Epävirallisen vallan käyttäjä on tärkeä joukkueen kannalta, sillä hän toimii yleensä joukkueiden tavoitteiden mukaan ja tukee valmentajan toimintaa. Päinvastaisessa tilanteessa joukkueen eheys on koetuksella, sillä pelaajat kunnioittavat vertaisjohtajan mielipiteitä, jolloin valmentajan on vaikea säilyttää joukkue yhtenäisenä. Myös muiden pelaajien, kuten taitavien yksilöiden mielipiteet vaikuttavat voimakkaasti joukkueen toimintaan, kun taas joukkueiden rivimiehet tyytyvät usein muiden mielipiteisiin.

3.7.2 Joukkueen tunnerakenne

Tunnerakenteet ovat joukkueen yhtenäisyyden kannalta tärkeitä. Heinon mukaan ehkäpä tärkein henkilö joukkueen kannalta on lämmin ja hyväsydäminen ”isähahmo”, jolle muut pelaajat voivat kertoa huolensa ja murheensa. Joukkueessa on useita erilaisia tunnerooleja, joista helposti tulee ensimmäisenä mieleen tunnelman luoja sekä joukkueen hauskuttajan roolit. Joukkueessa voi myös olla pelaaja, joka pysyttelee tietoisesti toiminnan ulkopuolella, eikä ole kovin läheinen muiden pelaajien kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hän ei viihtyisi joukkueessa. Joukkueen yhtenäisyyden kannalta, ongelmallinen rooli on sen sijaan pelaajilla, jotka ovat syystä tai toisesta tunnetasolla eristettyjä tai torjuttuja muusta ryhmästä. (Heino 2000, 199.)

Joukkueessa voi olla pelaaja tai pelaajia, jotka jätetään emotionaalisesti joukkueen ulkopuolelle. Heinon mukaan tämä tehdään ilman kirjoittamatonta sääntöä. Salmivalli (1998, 50) mainitsee, että tällainen normi ryhmässä aiheuttaa yksilöille tietyn paineen, jonka takia esimerkiksi koululuokassa syrjitään jotain tiettyä oppilasta. Muiden pelaajien syrjiessä toistuvasti ja säännöllisesti tiettyjä yksilöitä, voidaan puhua kiusaamisesta. On kuitenkin todettava, että tämänkaltainen käyttäytyminen on ainakin koulumaailmassa paljon yleisempää tytöillä kuin pojilla. Salmivallin tutkimuksessa 42 % kiusatuksi joutuneista tytöistä koki syrjintää, kun taas poikauhreilla vastaava luku oli 4 %. (Salmivalli 1998, 50.)

Joukkueessa tällainen tilanne lisää joukkueen sisäisiä paineita. Valmentajan tulisi-kin puuttua tilanteeseen välittömästi. Muiden pelaajien syrjivään käyttäytymiseen pitää löytää syyt, jotta saadaan selville, johtuuko joukon ulkopuolelle jättäminen torjutusta yksilöstä itsestään. Käytöksen syynä voi olla esimerkiksi torjutun yksilön provosoiva toiminta, mutta syynä voivat olla myös hänen muihin verrattuna erilaiset yksilölliset ominaisuutensa. Heinon mukaan jopa tavallista älykkäämpi pelaaja saattaa joutua eristetyksi muusta ryhmästä. (Heino 2000, 199.) Myös koulukiusaamisesta tehdyt tutkimukset viittaavat näihin syihin, sillä kiusatut oppilaat ovat yleensä ahdistuneita ja hiljaisia oppilaita, sekä erityisesti poikauhrit ovat usein fyysisesti heikompi muihin ikätovereihinsa verrattuna (Salmivalli 1998,

102–103). Kiusaamisen ja erityisesti koulukiusaamisen syitä on esitelty tarkemmin luvussa 4.

3.7.3 Joukkueen kommunikaattiorakenne

Edellä esiteltyihin joukkueen tunnerakenteisiin liittyvät läheisesti myös joukkueen sisäiset kommunikaattiorakenteet. Niillä tarkoitetaan joukkueen pelaajien kesken vallitsevia viestintäyhteyksiä. Joukkueessa on luonnollisesti pelaajia jotka kykenevät kommunikoimaan kaikkien pelaajien kanssa. Vastaavasti joukkueessa on myös hiljaisia pelaajia, jotka kuuntelevat, mutta eivät itse ota osaa keskusteluihin. Jotkut pelaajat eivät edes halua kuunnella muiden keskustelua tai heille ei kerrota asioista. Erityisesti tunnetasolla eristetyt pelaajat ovat usein eristettyjä myös tiedonvälityksen osalta. (Heino 2000, 203.)

Joukkueessa on usein pelaaja tai pelaajia jotka ovat jatkuvasti äänessä. Tämä saattaa ärsyttää osaa pelaajista, jolloin he eivät jaksaa kuunnella puheliaan pelaajan juttuja. Tällöin puheliaan pelaajan tärkeätkin viestit saattavat jäädä huomaamatta. Kommunikaattiorakenteen toimivuuden kannalta olisi tärkeää, että valmentaja saa lisättyä joukkueen sisäistä avointa keskustelua, jolloin vältetään virheellisiltä käsityksiltä. (Heino 2000, 203.)

4 KOULUKIUSAAMINEN JA JOUKKUEURHEILUSSA TAPAHTUVA KIUSAAMINEN

Urheilumaailmassa tapahtuvaa kiusaamista ei ole aikaisemmin oikeastaan tutkittu, joten koulukiusaamisen tutkimisesta saadut tulokset toimivat vahvana teoriapohjanamme. Täysin suoraan koulukiusaamista ja urheilujoukkueessa tapahtuvaa kiusaamista ei voi rinnastaa, mutta koulukiusaamisen tutkimusten esittelemisen antaa kuitenkin suuntaa tutkimuksellemme. Luku alkaa koulumaailman ja joukkueurheilun erojen pohtimisella, ja rinnastuksia urheilumaailmaan on pyritty tekemään muissakin luvun kappaleissa.

4.1 Koulumaailman ja joukkueurheilun eroja

Lapsille asetetaan viimeistään koulussa ensimmäiset rajat, kuinka käyttäytyä ja toimia muiden lasten kanssa. Lisäksi heidät opetetaan toimimaan koulun aikataulun mukaisesti. Koulun ulkopuolisissa harrastuksissa lapset kokevat suurempaa vapautta. He ovat harrastamassa oman valintansa tuloksena.

Koulumaailmassa lapset ovat koulun kokemuspiirissä ja oppivelvollisuuden alaisia. Lapsia koskevat tällöin koulun säännöt ja käytännöt. Joukkueurheilussa lapset ovat mukana omasta mielenkiinnostaan lajia kohtaan ja heitä koskevat joukkueen sisäiset säännöt. Koulunkäyntiin suhtaudutaan todennäköisesti kielteisemmin kuin omalla vapaa-ajalla harrastettaviin joukkuelajeihin. Tätä tukee epäsuorasti se, että Nupposen ja Telaman (1998, 31–32) mukaan koululiikunta koetaan mielekkäämpänä kuin koulunkäynti yleensä. Tämä näkyy selvästi siinä, että lapsista suurin osa pitää koulunkäyntiä neutraalina (ei mukavana eikä vastenmielisenä). Kuitenkin 76,3 % tytöistä ja pojista pitää tästä huolimatta koululiikunnasta.

Koulussa lapsia arvioidaan eri oppiaineissa. He saavat opettajilta todistuksiinsa numeron tai sanallisen arvion kyvyistään kyseisessä oppiaineessa. Joukkueurheilussa arvioinnin suorittaa valmentaja, joka antaa palautetta pelaajalle hänen toimistaan pelikentällä tai harjoituksissa. Tämä palaute ei välttämättä ole yhtä yksilöllistä kuin se, jota oppilas saa koulussa. Valmentaja ei anna pelaajalle numeroa

pelaajan toimista kentällä. Sen sijaan valmentaja saattaa antaa pelaajan taitojen ja kykyjen näkyä pelaajan saamassa peliajassa tai hänen saamassaan vastuussa joukkueen sisällä. On kuitenkin mainittava, että nuorimmilla junioreilla peliaika jakaantuu tasaisesti pelaajien kesken sääntöjen takia.

Koulussa lapset ovat suurimman osan ajasta tekemisissä oman luokkansa oppilaiden kanssa. Luokan toimintaa johtaa opettaja. Oppilaille on myös keskenään erilaiset sosiaaliset statukset, joita mm. Salmivalli (1998, 14–15) käsittelee. Joukkueen sisällä pelaajat ovat tekemisissä todennäköisesti myös sellaisten pelaajien kanssa, jotka eivät ole edes samassa koulussa. Tällöin heidän sosiaalinen statuksensa voi joukkueessa olla aivan toisenlainen kuin koulussa. Joukkueessa pelaajien välisiä suhteita ja heidän välistään kanssakäymistä ei yleensä säädelä yhtä tarkoin säännöin kuin koulussa. Enemmänkin joukkueen sisäistä toimintaa ohjaavat yhdessä sovitut linjaukset ja laaditut säännöt.

Joukkueen toimintaa johtaa valmentaja apuvalmentajan kanssa. Usein joukkueen toiminnassa on mukana myös lasten vanhempia ja muita aikuisia erilaisissa tehtävissä. Ymmärrettävää on, että myös heillä on lasten silmissä auktoriteettia jo pelkän iän puolesta. Koulussa opettajan työssä korostuu valmentajan työstä poiketen kasvatuksellinen puoli. Valmentajakin tavallaan toimii kasvattajana joukkueen pelaajille, mutta opettajalla on enemmän yhteiskunnallista vastuuta kasvattaa lapsista yhteiskuntakelpoisia yksilöitä. Lapset näkevät valmentajat ja muut joukkueen toiminnassa mukana olevat aikuiset tai nuoret auktoriteetteina.

4.2 Koulukiusaamisen tutkiminen suunnannäyttäjänä

Tutkimuksemme lähtökohtana olivat koulumaailmassa tehdyt tutkimukset. Koulukiusaaminen on ollut tieteellisen tutkimuksen kohteena jo 1970-luvulta lähtien. Dan Olweus tutki koulukiusaamista 1970-luvulla ensin Ruotsissa ja myöhemmin myös Norjassa. Suomessa tutkittiin kiusaamista mm. Kaj Björkqvistin ja Kirsti Lagerspetzin tutkimusryhmien toimesta 1980-luvun alussa.

Koulukiusaamisen käsite on ymmärrettävästi varsin nuori, sillä kuten aiemmin todettiin, kiusaaminen on ollut tutkimuksen kohteena verrattain lyhyen aikaa. Sitä on tutkittu vasta suomalaisen peruskoulujärjestelmän perustamisesta, eli 1970-luvulta alkaen (Penttilä 1993, 3). Omassa tutkimuksessamme olemme käyttäneet koulukiusaamista vastaavana terminä joukkuekiusaamista tai joukkueessa tapahtuvaa kiusaamista. Joukkuekiusaamisesta ei ole tietävästi aiemmin tehty varsinaisia tutkimuksia, joiden käsitteistöä olisimme voineet käyttää omaan tutkimukseemme. Kiusaamisilmiö kuitenkin esiintyy mm. Nuorten akatemian ja Nuori Suomi ry:n Nuorten harrastuskyselyssä (2004, 14), jossa 3 % yhdeksäsluokkalaista nuorista ilmoittaa syyksi harrastuksensa lopettamiselle kiusaamisen tai sen ettei tullut toimeen muiden kanssa. Koulukiusaamisesta tehdyt runsaat tutkimukset tarjosivatkin hyvän pohjan tutkimuksen toteuttamiselle.

Etsittäessä alkuperää koulukiusaamisen käsitteelle, huomataan sen juurten olevan englannin ja ruotsin kielissä. Näistä koulukiusaaminen on edelleen suomennettu kasvatustieteelliseen kieleen sopivaksi. Ruotsin, tanskan ja norjan kielissä koulukiusaamisesta on käytössä englannin kielestä juontuva termi *mobbing* tai *mobbing*. Englanninkielinen *mob* -sana viittaa yleensä suureen, nimettömään, ahdistelemaan väkijoukkoon. Näillä termeillä ei ole suomen kielessä varsinaisia vastineita ja tästä syystä ne on käännetty vaihtelevasti suomen kielelle. Suomenkielessä *mobbing* ja *mobbing* kääntyvät koulukiusaamisen ohella myös väkivallaksi, ryhmäväkivallaksi ja kiusaamiseksi. (Olweus 1992, 14; Penttilä 1994, 75.)

Kouluväkivalta ts. koulukiusaaminen tapahtuu tyypillisesti pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä ja on ryhmäilmiö. Tästä huolimatta kiusaamista on tutkittu aiheesta tehtyjen empiiristen tutkimusten kautta suurelta osin keskittymällä kiusaajiin ja uhreihin, sekä näiden välisiin suhteisiin. (Salmivalli 1998, 33–34.) Christina Salmivalli tutki kouluväkivaltaa ryhmäilmiönä Pro Gradu -tutkielmassaan (Salmivalli 1992). Oma tutkimuksemme tarkastelee joukkuekiusaamista paljolti Salmivallin Pro Gradu -tutkielman menetelmin ja ryhmänäkökulmasta. Salmivalli (1998, 29–30) toteaa myös, että koulukiusaamista vastaava ilmiö voi periaatteessa esiintyä missä tahansa pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä, jossa jäsenyys yleensä on pakollista. Omassa tutkimuksessamme koululuokkia edustavat joukkueet, joita voidaan

pitää koululuokkia vastaavina pysyvinä sosiaalisina ryhminä. Toisaalta urheilujoukkueiden jäsenyys ei ole samalla tavalla pakollista kuin koululuokan osana olo.

4.3 Mitä koulukiusaaminen on?

Kirjallisuudessa esiintyy useita erilaisia määritelmiä koulukiusaamiselle. Erään osuvimman määritelmän on kehittänyt Dan Olweus (1992, 14). Tämän määritelmän mukaisesti yksilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän joutuu olemaan toistuvasti tai pitkäkestoisen ajanjakson yhden tai useamman muun henkilön negatiivisten tekojen kohteena. Negatiivisilla teoilla tarkoitetaan tahallista vammojen tai epämiellyttävän olon tuottamista verbaalisesti, nonverbaalisesti tai fyysisellä kontaktilla. Verbaalinen negatiivinen teko voi olla esim. uhkailua tai pilkkaamista. Jonkun sulkeminen ryhmästä voi olla nonverbaalinen negatiivinen teko. Fyysisellä kontaktilla tarkoitetaan luontaisesti negatiivista tekoa, jossa esim. joku lyö tai potkii toista.

Pikas (1990, 31) määrittelee koulukiusaamisen ryhmäväkivallaksi. Tällä hän tarkoittaa sekä fyysistä, että psyykkistä väkivaltaa, jota ryhmä käyttää yksilöä vastaan. Pikas korostaa näkemyksessään, että koulukiusaamista tulisi pitää erityisesti ryhmäilmiönä ja käsitellä sen mukaisesti. Perusteluina hän esittää mm. sen, että jo sana *mobbning* viittaa nimenomaan kiusaamisen ryhmäluonteeseen. Lisäksi Pikas perustelee näkemystään sillä, että ryhmän muodostavan kiusaajajoukon toimintaa on helpompaa ennakoida ja havainnoida kuin yksittäisen kiusaajan toimintaa. Pikasin mielestä tärkein peruste on kuitenkin se, että yksinkertaisilla menetelmillä saadaan ryhmäväkivaltaan puututtaessa ja sitä hoidettaessa parempia tuloksia aikaan, kuin muitten ihmisten välisten konfliktien ja väkivallan ilmenemistapojen hoidoilla.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana oleva Salmivallin (1998, 30–31) määritelmä pitää koulukiusaamista ryhmäilmiönä Pikasin (1990, 31) tavoin. Kuten jo aiemmin mainittiin, Salmivallin mukaan kiusaaminen on sosiaalinen tilanne, jota tapahtuu hänen mukaansa pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä, kuten koululuokassa.

Salmivallin määritelmässä on yhtäläisyytenä Olweusin (1992, 14) kanssa kiusaamisen systemaattinen luonne. Tähän Salmivalli kuitenkin lisää kiusaajan ja uhrin välisen voimasuhteen epätasapainon. Käytännössä voimasuhteen epätasapaino voi tarkoittaa kiusaajien määrällistä enemmistöä uhuriin verrattuna tai uhrin fyysistä heikkoutta suhteessa kiusaajaan.

Salmivalli (1998, 29) toteaa kiusaamisen olevan myös yksilöiden toimintaa, sillä hän huomioi kiusaamisen yhteyden aggressioon. Psykologiassa aggressiota pidetään yleisesti yksilön ominaisuutena. Salmivallin mukaan kiusaaminen on ryhmätoiminnan lisäksi yksilön proaktiivista aggressiota. Tämä tarkoittaa yksilön aggressiivista toimintaa, jolla hän pyrkii provosoimaan kiusattua yksilöä reagoimaan kiusaamiseen, ja samalla myös yllyttämään toisia liittymään mukaan kiusaamiseen. Oma tutkimuksemme pohjaa Salmivallin näkemykseen koulukiusaamisesta ryhmäilmiönä. Tutkimuksemme poikkeaa tietysti kohdejoukon osalta, sillä koululuokkien sijasta, tutkimme kahta urheilujoukkuetta. Pyrimme kuitenkin näkemään joukkueet koululuokkien kaltaisina pysyvinä sosiaalisina ryhminä, jotta pystyisimme soveltamaan Salmivallin kouluissa suorittamia tutkimuksia mahdollisimman hyvin urheilujoukkueisiin.

4.4 Kiusaamista lähellä olevia käsitteitä

Koulussa oppilaiden kesken ja mahdollisesti myös joukkueissa tapahtuu verrattain usein aggressiivisia yhteenottoja, joilla on monenlaisia muotoja. Kiusaaminen on aina aggressiota. Tärkeää onkin erotella toisistaan sellaiset aggression muodot, jotka ovat kiusaamista ja sellaiset, jotka eivät ole. Kiusaamisella on sille ominaiset aggressiivisen käyttäytymisen muodot, joista se voidaan tunnistaa. (Salmivalli 1998, 29.)

Psykologiassa aggressiolla tarkoitetaan käyttäytymistä, jolla pyritään toisen vahingoittamiseen fyysisesti tai psyykkisesti. Lisäksi aggressiiviseen käyttäytymiseen voi liittyä fysiologinen aggressiotila ja myös vihamielisiä tunteita ja ajatuksia. Kiusaamistilanteeseen liittyy erityislaatuisia elementtejä, jotka eivät välttämättä

sovi tavallisimpiin psykologiassa tehtyihin aggression määritelmiin. Kiusaamistilanteessa kiusaaja ei välttämättä ole aggressiotilassa, joka käsittäisi em. suuttumuksen tunteen, erilaisia fysiologisia reaktioita ja vihamielisiä ajatuksia. Aggressiivisuus nähdään usein yksilön ominaisuutena, mutta kuten aiemmin jo tuli ilmi, kiusaaminen on sosiaalinen tilanne. Huomattava ero tavallisen aggressiotilanteen ja kiusaamistilanteen välille muodostuu myös siitä, että kiusaamistilanteessa kiusaajalla ja uhrilla on pidempiaikainen yhteinen historia takanaan, kun taas aggressiotila on hetken kestävä purkaus. (Salmivalli 1998, 29.)

Koulukiusaamiseen liittyvät lähikäsitteinä myös kiusaaminen ja väkivalta. Kiusaamista pidetään lasten ja nuorten keskuudessa esiintyvänä melko harmittomana kiusantekona, kisailuna ja kanssakäymisen muotona. Huomion arvoista on, että tällaisesta harmittomasta kanssakäymisestä koituu mielihyvää ja kisailijat voivat osallistua siihen tasapuolisesti. Väkivalta luokitellaan puolestaan fyysisen ja joskus myös henkisen aggression ääritilaksi. (Penttilä 1994, 74; Salmivalli 1998, 30.) Suomessa kouluväkivalta ja koulukiusaaminen ovat niiden käsitteellisestä eroavaisuudesta huolimatta vakiintuneet tarkoittamaan samaa ilmiötä (Salmivalli, 1998, 30). Tutkimuksessamme tarkoitamme termeillä kiusaaminen, koulukiusaaminen ja kouluväkivalta samaa ilmiötä ja käytämme sanoja toistensa synonyymeinä. Joukkuekiusaaminen rinnastuu näihin em. termeihin ja eroaa niistä lähinnä oletetun tapahtumapaikan suhteen. Tämä tarkoittaa, että koulukiusaaminen usein mielletään tapahtuvaksi koulun välittömässä läheisyydessä, kuten luokissa ja pihoilla tai koulun alueiden ulkopuolella, kuten koulumatkoilla. Joukkuekiusaaminen tapahtuu oletettavasti harjoituksissa, niiden jälkeen tai pelimatkoilla. Mahdollista on myös, että koulukiusaaminen jatkuisi kouluajan jälkeen joukkuekiusaamisena harjoituksissa. Toisaalta voi olla, että joukkuekiusaaminen edeltää koulukiusaamista ja tällöin joukkueessa kiusattu yksilö joutuu samojen kiusaajien uhriksi myös koulussa.

4.5 Syitä koulukiusaamisen esiintymiseen

Koulukiusaamisen taustalla on ymmärrettävästi useita eri syitä. Kirjallisuudessa-kin esiintyy useita erilaisia tulkintoja siitä, mikä saattaa yksilön alttiiksi kiusaamiselle. Olweus (1992, 32) toteaa, että julkisessa keskustelussa on usein väitetty koulukiusaamisen johtuvan suoraan arvosanakilpailusta. Kilpailusta on seurannut turhautuneisuutta niiden joukossa, jotka eivät ole pärjänneet omasta mielestään riittävän hyvin. Nämä yksilöt, ts. kiusaajat, ovat purkaneet turhautuneisuuttaan aggressioina tovereitaan kohtaan. Olweus (1992, 32) toteaa tämän käsityksen kuitenkin myyiksi. Hänen mukaansa huonot arvosanat tai koulussa epäonnistumiset eivät ole syynä aggressiivisesti käyttäytyvien poikien käytökseen. Olweus (1992, 32–45) jatkaa, että myöskään kiusaajan sosioekonominen tausta (asumistaso, perheen ansiotaso, vanhempien opintojen pituus) ei vaikuta merkittävästi kiusaamiseen, joten kiusaajia ja kiusattuja esiintyy kaikissa sosiaaliluokissa. Hän tuo kuitenkin esille, että perinnöllisillä tekijöillä on jonkinlaista vaikutusta aggressiivisten toimintamallien esiintymiseen lapsella. Lisäksi hän mainitsee, että myös television ja elokuvien kautta tulevilla väkivaltaisuuksilla voi olla vaikutusta aggressiivisen käytöksen kehittymiseen lapsilla.

Pikas (1990, 63) esittää, että ryhmäilmiossa, kuten kiusaamisessa, ryhmä pyrkii olemaan yhdenmukainen. Tästä seuraa, että ryhmä havaitsee tarkemmin pieniäkin poikkeavuuksia läheltään. Lisäksi hän mainitsee, että opettajilta saadut vastaukset koulukiusaamisen syistä voidaan karkeasti ottaen jaotella niihin, jotka käsittelevät ulkoisia poikkeamia ja niihin, jotka koskevat uhrin persoonallisuutta. Hän korostaakin, että uhrin persoonallisuudessa ilmentyvä piirre voi olla kiusaamisen syyn ohella myös seurausta kiusaamisesta. Tämä tarkoittaa, että oppilas voi tulla pelokkaaksi vasta kiusatuksi tulemisen jälkeen, jolloin pelokkuus persoonallisuuden piirteenä ei ole syy kiusaamiselle, vaan seuraus sille altistumisesta.

Olweus (1992, 32–33) ei yhdy täysin Pikasin (1990, 63) esittämiin kiusaamisen syihin. Hänen mukaansa lasten keskuudessa poikkeava ulkonäkö mainitaan yleisimmäksi syyksi kiusaamiselle. Ulkoiset poikkeavuudet, kuten lihavuus, hiusten väri, epätavallinen murre tai silmälasit voivat altistaa kiusaamiselle lasten kerto-

man mukaan. Olweusin tutkimuksissa on selvinnyt, että ulkonäössä ilmenevät poikkeavuudet eivät ole niin yleisiä kiusaamista aiheuttavia tekijöitä kuin yleensä on luultu. Hän kuitenkin mainitsee, että yksittäisissä erityistapauksissa ulkoiset poikkeavuudet ovat voineet olla merkityksellisiä. Lisäksi tutkimukset, jotka ovat antaneet tämän suuntaisia tuloksia, ovat hänen mukaansa käsitelleet pitkäaikaisen kiusaamisen uhreja. Hän toteaa, että voi olla mahdollista, että poikkeava ulkonäkö merkitsee jotakin lievemmissä kiusaamistapauksissa. Toinen vastaava tilanne, jossa sama voi toistua, on kun vakiintuneeseen ryhmään liittyy uusi tulokas.

4.5.1 Kiusaamisen ryhmädynaamiset syyt

Olweus (1992, 43–44) pitää tärkeänä, että kiusaamisen syitä tarkastellaan myös ryhmädynaamisen näkökulman kautta. Hän esittelee erilaisia ryhmämekanismia, joiden oletetaan olevan toiminnassa usean oppilaan osallistuessa kiusaamiseen. Niitä ovat: sosiaalinen tartunta, heikentynyt aggressiivisten pyrkimysten kontrolli tai esto, vastuun diffusioituminen eli laimeneminen ja uhrin näkeminen ajan mittaan eri tavalla.

Sosiaalinen tartunta tarkoittaa Olweuksen (1992, 43–44) mukaan lasten ja aikuisten tapaa käyttäytyä mahdollisesti aggressiivisemmin nähtyään toisen ihmisen, ”mallin”, toimivan aggressiivisella tavalla. Hän tuo esille, että mitä myönteisempi käsitys yksilöllä on käyttäytymismallin antajasta, sitä voimakkaampaa on mallikäyttäytymisen omaksuminen. Mallit vaikuttavat eniten epävarmoihin ja riippuvaisiin oppilaisiin, jotka haluaisivat pitää puolensa, mutta heillä ei ole varsinaista luonnollista asemaa toverijoukossa.

Heikentynyt aggressiivisten pyrkimysten kontrolli tai esto merkitsee Olweuksen (1992, 44) esittämänä sitä, että aggressiivisesti käyttäytyvän mallin saamat myönteiset seuraukset johtavat tarkkailijan omien estojen ja kontrollin heikkenemiseen aggressiivisuutta kohtaan. Toisaalta jos aggressiivisesti käyttäytyvä malli saakin negatiivisia seurauksia, toimii se päinvastoin ja vahvistaa usein tarkkailijan estoja ja estävät hänen negatiivisia pyrkimyksiään.

Vastuun diffusioituminen eli laimeneminen tarkoittaa Olweuksen (1992, 44) mukaan puolestaan yksilön oman vastuuntunnon vähenemistä tilanteessa, jossa kiusaamiseen osallistuu useampi henkilö. Hänen mukaansa vastuun diffusioituminen selittää osaltaan kilttien ja väkivallasta kieltäytyvien oppilaiden osallistumisen joskus kiusaamiseen. Vastuun diffusioitumiseen liittyy myös syyllisyyden tunteiden väheneminen tapahtuman jälkeen.

Oppilaiden näkemys uhrista voi muuttua kiusaamisprosessin myötä. Tämä tarkoittaa, että uhrin joutuminen hyökkäysten ja alentavien kommenttien kohteeksi toistuvasti, saa oppilastoverit näkemään hänet arvottomana henkilönä. Tätä kautta opiskelijatoverit saavat ”oikeutuksen” teoilleen, heistä uhri melkein kerjää saada selkäänsä. Tähän mekanismiin liittyy, samoin kuin vastuun diffusioitumiseen, syyllisyyden tunteiden väheneminen tapahtumien jälkeen (Olweus 1992, 44)

Pikas (1990, 78) toteaa Olweusin (1992, 44) tavoin tiettyjen ryhmämekanismien vaikuttavan kiusaamiseen. Pikasin määrittelemät ryhmädynaamiset syyt kiusaamiselle ovat dissonanssitekijä, viholliskuva ja vahvistaminen. Hänen mukaansa nämä syyt kattavat pääosan kaikista syykuvaustapauksista. Lisäksi hän korostaa, että yksittäinen ryhmädynaaminen syy ei ole riittävä kiusaamisen aloittamiseksi, vaan kaikkien syiden täytyy vaikuttaa yhdessä.

Pikas (1990, 72) sanoo dissonanssin tarkoittavan kiusaamisen yhteydessä kognitiivista epäjohtonmukaisuutta, eli kahden vaikutelman yhteen sopimattomuutta. Esimerkiksi joku oppilas voi vaikuttaa heikolta ja kiltiltä aiemman luokittelun mukaisesti, mutta omaa jossain tietyssä tilanteessa enemmän voimaa. Tällainen ristiriitatilanne häiritsee Pikasin (1990, 72) mukaan ryhmän järjestystä ja ristiriidan aiheuttanutta oppilasta aletaan testata kiusaamalla. Kiusaaminen ja testaaminen jatkuvat niin kauan, että ryhmä pääsee selville uhrinsa ristiriitoja aiheuttavista ominaisuuksista. Pikas (1990, 72) toteaa tiettyjen ominaisuuksien herättävän enemmän dissonanssia kuin muiden. Näitä ominaisuuksia ovat mm. pikkuvanha käyttäytyminen eli lapsi puhuu kuin aikuinen, tai lihavuus lapsen koon muistuttaessa aikuista käytöksen ollessa kuitenkin lapsenomaista. Nämä dissonanssia aiheuttavat ominaisuudet johtavat kiusaajien suurempaan haluun testata uhriaan.

Viholliskuva on dissonanssin ohella merkittävä kiusaamista aiheuttava syy Pikasin (1990, 73) mukaan. Viholliskuva voidaan luokitella joko vapaasti liikkuvaksi tai objektiiviseksi. Vapaasti liikkuva viholliskuva on kiusaajaryhmän johtajan päässä ennen kiusaamisen varsinaista alkamista. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ryhmän jäsenet tarkastelevat tietynlaisia yksilöitä alempiarvoisina tai uhkana ryhmälle. Lähtökohtina kiusaamiselle toimivat siis kiusaajien ajatukset ja mielikuvat, jotka voivat olla lähtöisin esimerkiksi elokuvien ”hyvät vastaan pahat” – asetelmista tai todellisten ihmisten välisistä vastakkainasetteluista.

Objektiivinen viholliskuva merkitsee sitä, että jostakin oppilaasta on tullut ryhmän halveksunnan tai vihan kohde. Tämä on seurausta siitä, että oppilaassa itsessään on jokin tietty syy ryhmän hyökkäykseen ja kiusaamiseen. Ulkopuolisetkin voivat objektiivisesti havaita syyn kiusaamiseen, joka voi olla esimerkiksi kantelu, ryhmää kohtaan hyökkääminen tai provosoiva käytös. Objektiivisen viholliskuvan kehittymiselle on ominaista, että sen kehittyminen vie tavallisesti aikaa. Suuressa osassa kiusaamistapauksia vapaasti liikkuva ja objektiivinen viholliskuva ilmaantuvat sekoittuneena toisiinsa, eikä voida varsinaisesti erottaa kumpi on ollut syy kiusaamiselle. (Pikas, 1990, 73–75.)

Vahvistaminen on kiusaajaryhmien synnylle välttämätöntä. Kiusaajaryhmiä ei synny, eivätkä ne säily ilman jäsenten välistä kiusaamisen lietsontaa uhria kohtaan. Ryhmän jäsenillä voi olla erilaisia tapoja vahvistaa ja ylläpitää kiusaamista, kuten avoimesti esimerkiksi sanallisoin ilmaisin tai piilevästi, hyväksymällä kiusaaminen hiljaa. Kehittynein vahvistamisen muoto on kuitenkin ryhmäpaine. Kiusaamisen aloittaminen tapahtuu ryhmäpaineen vaikutuksesta siten, että joku ryhmän jäsen saattaa aloittaa kiusaamisen, sillä hän pelkää joutuvansa muuten itse kiusaamisen kohteeksi. Kiusaajaryhmän toimintaa voi vahvistaa myös uhrin oma käytös. Uhrin odottaessa joutumista kiusatuksi, hän synnyttää kiusaajissa halun kiusata, jonka he ovat valmiit vahvistuksen jälkeen tyydyttämään (Pikas 1990, 76–77.)

Pikasin (1990, 79–80) mukaan jokin edellä esitetyistä kiusaamisen ryhmämekanismista voi dominoida kiusaajaryhmän toimintaa. Yhden dominoivan mallin

ilmeneminen ei välttämättä aiheuta kiusaamista, sillä ryhmä tarvitsee jonkin alkusäyksen kiusaamisen aloittamiselle. Alkusäys kiusaamiselle voidaan saada esimerkiksi vahvistamisesta, jolloin kynnyksen kiusaamisen aloittamiseksi pienenee. Vahvistaminen on erityisessä asemassa sikäli, että ilman sen esiintymistä kiusaajaryhmän jäsenten kesken, ei kiusaaminen ala lainkaan. Kiusaamisen ilmeneminen on todennäköisintä silloin kun kaikki kolme ryhmämekanismia toimivat yhtä aikaa.

4.5.2 Ulkoiset tekijät Pikasin mukaan

Pikas (1990, 86–88) jatkaa kiusaamisen taustalla olevien syiden joukkoa niin sanotuilla ulkoisilla tekijöillä. Ensimmäinen ulkoinen tekijä on ympäristön paine, joka lisää kiusaamista, jos siihen liittyy frustraatiota eli turhautumista, joka aiheuttaa ärtymystä. Frustraation aiheuttama ärtymys puolestaan lisää aggression käyttämistä sopeutumiskeinona. Toinen ulkoinen tekijä on kouluväkivallan valmiuksien ja esikuvien välinen vuorovaikutus, joka vaikuttaa kiusaajaryhmän sisäisen vahvistamisen kautta kiusaamisen aloittamiseen.

4.6 Roolit kiusaamistilanteessa

Kiusaamistilanne ei ole ainoastaan kiusaajan ja kiusatun välinen tapahtuma. Kiusaamistilanteeseen osallistuu koululuokissa tehtyjen tutkimusten mukaan muitakin luokan oppilaita, joille voidaan myös luokitella tietyt roolit. Dan Olweus (1992, 43) on havainnut kiusaajien ympärillä toimivia passiivisia kiusaajia ja ”aseenkantajia”. Christina Salmivalli on kuitenkin vienyt kiusaamistilanteiden roolien tutkimisen astetta pidemmälle. Hänen laatimansa ”Kiusaaminen luokkaryhmässä” -kyselylomakkeen avulla saadaan selville kiusaajan ja kiusatun lisäksi myös kiusaajan apurit, kiusaamisen vahvistajat, kiusatun puolustajat sekä kiusaamistilanteessa täysin ulkopuoliseksi jäävät henkilöt. Lomake perustuu Salmivallin tekemään ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” -projektiin. (Salmivalli 1998, 51–52.) Laadimme vastaavanlaisen tutkimuslomakkeen myös urheilujoukkueiden mahdoli-

sisä kiusaamistilanteissa toimivien roolien tutkimiseksi. Lomake löytyy liitteestä 5/5. Seuraavassa on esitelty tarkemmin tyypillisessä koulukiusaamistapauksessa toimivien roolien erityispiirteitä.

4.6.1 Kiusaamisen uhrin

Kuten aikaisemmin jo totesimme, henkilöä kiusataan, jos hän joutuu jatkuvan, systemaattisen ja proaktiivisen ahdistelun kohteeksi. Salmivallin (1998, 58) tutkimuksessa tällaisen aggression kohteeksi joutui kuudesluokkalaisista oppilaista 12 prosenttia ja kahdeksaluokkalaisista kuusi prosenttia. Kuudesluokkalaisten kohdalla mainitsemisen arvoinen asia on, että tutkimukseen osallistuneista 23 koululuokasta, löytyi jokaisesta vähintään yksi kiusaamisen uhri. Kuudennella luokalla tyttöjen ja poikien osuus kiusatuista on lähes yhtä suuri, mutta kahdeksannella luokalla tyttöjen suhteellinen osuus on vähentynyt. Yhteinen piirre kiusaamisen uhreille on heidän alhainen sosiaalinen statuksensa luokkaryhmässä. (Salmivalli 1998, 52–65.) Olweus (1992, 44) mainitsee, että kiusaamisen uhri saatetaan alkaa nähdä suorastaan kiusaamista kerjäävänä, arvottomana yksilönä, jonka kiusaaminen on ryhmässä jopa sosiaalinen normi.

Kiusatuksi joutumisen on havaittu koulumaailmassa olevan melko pysyvää. Samat oppilaat tulevat kiusatuiksi vuodesta toiseen. Aikaisempien tutkimusten mukaan tämä pätee erityisesti poikien kohdalla, mutta Salmivallin, Lappalaisen ja Lagerpetzin kahden vuoden seurantatutkimuksessa myös tyttöuhrien aseman pysyvyys oli yleistä. Myöskään luokan vaihtamisella ei näytä tämän tutkimuksen valossa olevan merkitystä. Uhrit joutuivat usein kiusatuiksi myös uudessa luokkaryhmässä. (Salmivalli 1998, 71–77.)

Kiusattujen oppilaiden on yleensä havaittu kasvaneen perheissä, joissa perheenjäsenillä on erittäin läheiset suhteet toisiinsa. Joissakin tapauksissa voidaan puhua jopa liian läheisistä suhteista, jolloin lapsi ei opi itse pitämään huolta itsestään, ja hänestä tulee arka ja riippuvainen vanhemmistaan. (Salmivalli 1998, 160.) Salmivalli (1998, 161) pitää mahdollisena, että tällaisesta lapsesta tulee passiivinen kiu-

saamisen uhri, joka ei vastaa kiusaamiseen aggressiolla, vaan käyttäytyy kiusaamistilanteessa joko avuttomasti tai kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Tällaisessa tapauksessa arvokkaiden vertaissuhteiden puuttuminen ja sosiaalisten taitojen kehittymättömyys saattavat siis altistaa kiusatuksi joutumiselle.

Osa kiusaamisen uhreista ei kuitenkaan vetäydy kuoreensa, vaan pyrkii vastaamaan aggressioon samalla mitalla. Tällaisella aggressiivisella käytöksellä kiusaamiseen vastaavan uhrin perhesuhteet saattavat olla negatiiviset. Toisaalta jopa 38,2 % kiusatuista pojista on havaittu vastaavan kiusaamiseen aggressiolla, joten tällainen käyttäytyminen näyttää olevan myös sukupuolisidonnaista (Salmivalli 1998, 107) Lisäksi luokkatovereiden mielestä aggressiolla vastaaminen provosoi kiusaamista entisestään, kun taas edellä mainitun kaltaisten, välinpitämättömästi suhtautuvien oppilaiden, käyttäytymisen arvellaan vähentävän kiusaamista. (Salmivalli 1998, 172.)

Kuten kiusattujen lasten perhesuhteetkin, myös heidän minäkuvansa jakautuvat karkeasti ottaen kahteen eri kategoriaan. Osa kiusatuista kokee itsensä heikoksi kaikilla minäkuvan osa-alueilla, mutta osa kokee sentään käyttäytyvänsä hyvin ja pitää myös perhesuhteitaan melko myönteisinä. Kiusattujen heikon minäkuvan syitä voi olla monia, mutta häiriöt tärkeissä vertaissuhteissa ja kiusatuksi joutuminen eivät ainakaan tue positiivisen minäkäsityksen kehittymistä. (Salmivalli 1998, 132.)

4.6.1.1 Uhrien mahdollisia tuntomerkkejä ja yleispiirteitä

Kappaleessa 4.3 määritellyn koulukiusaamisen kaltaisen aggression kohteeksi joutuvaa yksilöä voidaan kutsua koulukiusatuksi. Välttämättä esimerkiksi opettajat koulussa ja valmentajat joukkueessa eivät havaitse näitä kiusaamisen ulkoisia tuntomerkkejä. Dan Olweus (1992, 52–55) onkin määritellyt joukon toissijaisia uhrin tuntomerkkejä koulukiusaamistapauksissa, jotka ovat kaikkien lapsen ja nuoren kanssa tekemisissä olevien aikuisten havaittavissa. Merkit saattavat joissakin tapauksissa viitata kiusaamiseen, mutta ne eivät luonnollisesti ole yhtä selviä

merkkejä, kuin esimerkiksi konkreettisen kiusaamistilanteen näkeminen. Seuraavana on esitelty erilaisia toissijaisia tuntomerkkejä sekä mahdollisen uhrin yleispiirteitä, joista on myös tehty rinnastuksia joukkueurheilussa mahdollisesti esiintyvää kiusaamista ajatellen.

Olweuksen (1992, 52) mukaan kiusattu oppilas saattaa olla hyvin paljon omissa oloissaan, eikä hänellä ole yhtään kaveria luokassa. Myös Salmivalli (1998, 92) on havainnut saman asian. ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” -projektissa kävi ilmi, että suurin osa kiusatuista oppilaista ei kuulunut luokassa mihinkään pienryhmään tai pariin. Samalla tavalla tämän asian voi varmasti rinnastaa myös joukkueurheiluun, joten tutkimmekin Salmivallin tavoin joukkueiden sisäisiä rakenteita sosio-grammilla.

Olweus (1992, 54) mainitsee, että erityisesti poikien kohdalla, uhri on mahdollisesti fyysisesti muita oppilaita heikompi. Joukkueurheilun kannalta mielenkiintoista on, että uhri voi olla myös fyysisesti heikko urheilussa ja hänen fyysinen koordinaationsa saattaa olla muita huonompi. Voisi kuvitella, että esimerkiksi jalkapallojoukkueessa arvostetaan taitavia pelitaitoja, sillä juuri jalkapallo on eräs joukkuetta yhdistävä tekijä. Samalla tavalla esimerkiksi koululuokan pienryhmässä aggressiivisuuden ihailu saattaa yhdistää ryhmää. Jos jokin aggressiivisen ryhmän jäsenistä ei käyttäydy ryhmän normien mukaisesti, häntä rangaistaan. Mitä sitten ajatellaan joukkueeseen syksyllä liittyneestä uudesta pojasta, joka on pelitaidoiltaan selvästi muita heikompi? Voisikin kuvitella, että fyysiset ja taidolliset erot pelaajien välillä olisivat kiusaamisen aihe urheilumaailmassa, koska siellä puutteet näillä osa-alueilla huomataan heti.

Olweuksen (1992, 52) mukaan myös liikuntatunneilla esiintyvä ilmiö, jossa osa oppilaista valitaan säännöllisesti viimeisenä joukkueisiin, saattaa olla merkki kiusaamisesta. Luvussa 3.4 käsiteltiin tätä ilmiötä, ja Aunolan ja Peltosen (2002, 64) kiusaamistutkimuksen mukaan, kuudesluokkalaisista tytöistä 20 % ja pojista 12,5 % koki tullessaan syrjityksi joukkuejakoja tehtäessä. He kokivat tämän jo itsessään kiusaamisena, ja tämänkaltaisen syrjimin oli tutkimuksessa toiseksi yleisemmin esiintynyt kiusaamisen muoto.

4.6.2 Kiusaajat

Koululuokassa, jossa esiintyy kiusaamista, on havaittu vaikuttavan henkilön, joka omalla toiminnallaan johtaa koko kiusaamisprosessia. Kiusaaja paitsi aloittaa kiusaamisen, myös vetää omalla toiminnallaan muita mukaan kiusaamisprosessiin. Joskus tämä tapahtuu jopa pakottamalla. Kiusaajia on todettu olevan sekä kuudes- että kahdeksaluokkalaisten keskuudessa noin kahdeksan prosenttia luokan oppilaista. Poikia on kiusaajina näissä ikäryhmissä kaksi kertaa enemmän kuin tyttöjä. (Salmivalli 1998, 52–58.)

Usein kiusaajilla on ajateltu olevan huono itsetunto ja heidän kiusaavan juuri sen vuoksi. Salmivallin (1998, 126–130) minäkuvaan kohdistuneessa tutkimuksessa, kiusaajilla havaittiin kuitenkin olevan keskimääräistä positiivisempi minäkäsitys sekä sosiaalisella että fyysisellä osa-alueella. Kiusaajilla on todettu olevan positiivinen kuva myös omista urheilutaidoistaan. Vastaavasti kiusaajat eivät koe omaa käyttäytymistään kovinkaan hyväksi. Lisäksi erityisesti omat perhesuhteensa he kokevat erityisen ongelmallisiksi. Bowersin, Smithin ja Binneyn (1992) tutkimus tukee Salmivallin tuloksia, sillä siinä kiusaajat ilmoittivat jäävänsä vaille lämpöä ja rakkautta perhesuhteissaan. Usein erityisesti suhde isään on kiusaajilla etäinen tai sitä ei ole ollenkaan. Pavel Rican (1995) on havainnut myös kiusaajien perheiden arvomaailman olevan yleisiin ihanteisiin verrattuna ristiriitainen eli itsekäs ja omia etuja ajavaan käytökseen kannustava. (Salmivalli 1998, 126–130.)

Kiusaajien positiivisesta sosiaalisesta minäkuvasta huolimatta kiusaajien sosiaalinen status on yleensä alhainen. Yleensä erityisesti poikaryhmissä on hyväksyttyä olla aggressiivinen, mutta äärimmäisen aggressiivisten poikien on kuitenkin todettu tulevan torjutuksi. Tyttökiusaajat sen sijaan ovat ristiriitaisessa asemassa. Heitä toisaalta ihailaan mutta myös torjutaan. Näiden sukupuolierojen arvellaan johtuvan poikien ja tyttöjen erilaisista kiusaamistyyleistä. (Salmivalli 1998, 62–66.)

Aggressiivisen käytöksen, kuten kiusaamisen, on todettu olevan melko pysyvä käyttäytymisen muoto. Olweus vertasi sitä eräässä katsauksessaan jopa älykkyydosamäärän kaltaiseen pysyvyyteen, ja erityisesti poikien kohdalla, aggressiivi-

suuden katsotaan olevan enemmän persoona- kuin tilannesidonnainen. Myös Lea Pulkkisen ja Tuuli Pitkäsen seurantatutkimuksessa, erityisesti poikien aggressiivisuuden on havaittu olevan pysyvää. Salmivalli kuitenkin huomauttaa, että tyttöjen aggressiivisuutta ei koulussa havaita yhtä helposti kuin poikien, joten tämän takia tyttöjen aggressiivinen käytös saatetaan myös kokea satunnaisemmaksi. Salmivalli myös epäilee, että pojilla kiusaaminen merkitsee valtaa ja toisten dominointia, ja on vähemmän riippuvainen vallitsevista sosiaalisista tilanteista kuin tyttöjen kohdalla. (Salmivalli 1998, 68–70.)

Herääkin kysymys, voiko koulukiusaajana toimiva poika olla kiusaajana myös urheilujoukkueessa, vaikka joukkueessa ei olisi yhtään koululuokan oppilasta? Pitää kuitenkin muistaa, että käyttäytyminen on riippuvainen myös motiiveista, kuten kappaleessa 2.3 todettiin. Koulukiusaajapoika voi siis toimia joukkueessa myös prososiaalisesti esimerkiksi ryhmän päätöksentekijän rooliin halutessaan. Salmivalli (1998, 67) muistuttaa, että omien käyttäytymisvalmiuksien ja tavoitteiden lisäksi, yksilön rooli riippuu myös muiden odotuksista. Samaan hengenvetoon hän kuitenkin toteaa, että todella aggressiivinen yksilö on todennäköisesti kiusaaja lähes missä tahansa ympäristössä.

4.6.3 Kiusaajan apurit

Kiusaajan tehdessä aloitteen kiusatun lytistämiseksi, joukon luokan oppilaita on havaittu liittyvän kiusaajan johdattamaan rintamaan. Tätä keskimäärin kahdeksan prosentin ryhmää luokasta kutsutaan kiusaajan apureiksi. He kiusaavat konkreettisesti, mutta yleensä vasta kiusaajan tekemän aloitteen jälkeen. Apuri saattaa kuitenkin ainoastaan seurata kiusaamista, ja avustaa siinä tarvittaessa. Pojille tämänkaltaisen käytös on paljon tyypillisempää kuin tytöille. (Salmivalli 1998, 52–61.)

4.6.4 Kiusaamisen vahvistajat

Toisin kuin kiusaajan apurit, kiusaamisen vahvistajat eivät konkreettisesti itse kiusaa. Kiusaamistilanteessa tähän ryhmään kuuluvat oppilaat toimivat sivustaseuraajina ja tukevat kiusaajan toimintaa naureskelemalla ja esimerkiksi kannustamalla tätä kiusaamaan lisää. Vahvistajat toimivat kiusaustapahtuman yleisönä, jolle kiusaaja esittää oman show'nsa avuttoman kiusatun kustannuksella. (Salmivalli 1998, 52.)

Christina Salmivallin (1998, 53–66) ”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” -projektin tulosten perusteella jopa 15–20 prosenttia luokan oppilaista tukee kiusaajan toimintaa vahvistajan roolissa. Monet kiusaamista vahvistavat oppilaat eivät välttämättä tule edes ajatelleeksi toimivansa osana kiusaamisprosessia. Koululuokan kiusaamiskoneiston, kiusaajien, apureiden ja vahvistajien yhteenlaskettu määrä luokan oppilaista on jopa 40 prosenttia, joten tämän tutkimuksen mukaan lähes puolet luokan oppilaista osallistuu kiusaamisprosessiin kiusatun vastaisesti toimien.

4.6.5 Ulkopuoliset

Kiusaamisprosessia eivät Salmivallin (1998, 52) mukaan ole seuraamassa kaikki luokan oppilaat, vaan osa heistä pysyy tilanteesta lähes täysin ulkopuolisena. 25–30 prosenttia luokan oppilaista on kiusaamisprosessissa tässä roolissa. Ulkopuolisen rooli vaikuttaa helposti melko vähäpätöiseltä kiusaamisprosessin kannalta, mutta tarkemmin ajateltuna, ulkopuoliset omalla tavallaan tukevat kiusaajien toimia. He eivät nimittäin myöskään paheksu kiusaajan toimintaa, jolloin kiusaaja ei saa negatiivista palautetta teoistaan. Erityisesti tytöille ulkopuolisen rooli kiusaamistilanteessa osoittautui hyvin tyypilliseksi.

4.6.6 Kiusatun puolustajat

Onneksi kaikki kiusaamistilanteessa läsnä olevat oppilaat eivät kuitenkaan toimi kiusatun vastaisesti, vaan koululuokasta löytyy myös niitä oppilaita, jotka uskalta-
vat puuttua kiusaamistilanteeseen. Salmivallin (1998, 52) määritelmän mukaan puolustajaksi luetaan myös lapsi, joka tukee kiusattua lasta muutenkin kuin kiu-
saamistilanteen katkaisemalla. Kiusattua puolustavia oppilaita on tutkittu olevan luokkaryhmässä hieman alle 20 prosenttia luokan oppilaista.

Puolustajan roolissa on huomattavasti enemmän tyttöjä kuin poikia. Kuudesluok-
kalaisista tytöistä noin 30 % on kiusaamistilanteessa kiusatun puolella, mutta po-
jista ainoastaan 4,5 % uskaltaa asettua vastustamaan kiusaamista. Yläasteella kiu-
sattua puolustavien tyttöjen osuus lisääntyy ja poikien osuus vähenee entisestään.
Näinkin selvään sukupuolieroon Salmivallilla on esittää eri selityksiä. Tyttöjen
parempi empatiakyky saattaa toisaalta helpottaa tyttöjen asettumista kiusatun puo-
lolle. Poikien tyypillinen käyttäytyminen on aggressiivisempaa kuin tytöillä ja ag-
gressiolla luodaan poikaporukassa jopa sosiaalista järjestystä. (Salmivalli 1998,
60.) Joukkueurheilua ajatellen tämä teoria on mielenkiintoinen, sillä ilmapiiri
joukkueurheilussa on maskuliininen, joten tämä voi osaltaan nostaa mahdollisen
kiusatun puolustamisen kynnystä.

Kiusattua puolustavilla oppilailla on selkeästi korkein sosiaalinen status luokan
oppilaista (Salmivalli 1998, 65). Tässä vaiheessa on hyvä palata kappaleeseen 2.3,
jossa todettiin, että 10–15 % luokan oppilaista kuuluu ns. suosittujen ja prososiaa-
listen lasten ryhmään. Voidaan siis todeta, että puolustajilla on kehittyneet sosiaa-
liset taidot ja heistä pidetään luokassa paljon. Salmivalli (1998, 65) pitää mahdol-
lisena, että erityisesti tyttöjen keskuudessa, kiusatun puolustaminen kohottaa sosi-
aalista statusta. Vastaavasti pojilla, joille puolustaminen ei ole yhtä luontaista kuin
tytöille, kiusatun puolustaminen vaatii jo itsessään korkean sosiaalisen statuksen,
jottei itse tule myös kiusatuksi.

4.7 Koulukiusaamiseen puuttuminen

4.7.1 Pikasin menetelmä

Pikasin (1990, 129–131) menetelmän keskeinen tekijä on terapeutin lähestymistapa. Hänen mukaansa kiusattujen lisäksi myös kiusaajat haluavat päästä eroon kiusaamisesta. Kiusaajat ovat yleensä tietoisia ainakin jollain tapaa siitä, että kiusaaminen ei ole oikein, vaan inhottavaa. Jotkut harvat nuoret lapset saattavat kuitenkin olla viattoman tietämättömiä kiusaamisen todellisesta luonteesta ja Pikasin mukaan heitä täytyy ystävällisesti valistaa. Pikas esittää, että kiusaajilla on piileviä syyllisyyden tunteita, joita terapiassa pyritään nostamaan valikoiden esille ja ohjaamaan uhrin auttamiseen. Terapia muodostuu kahdenkeskisistä keskusteluista, joista Pikasin mukaan on suurin hyöty kiusaamisen vastustamisessa.

Pikasin (1990, 133, 140, 201) menetelmässä on kaksi erilaista keskustelumallia, joista toista kutsutaan suggestiivisen käskyn menetelmäksi (SKM) ja toista yhteisen huolen menetelmäksi (YHM). SKM perustuu paljolti opettajan hankkimaan auktoriteettiin oppilaiden silmissä sekä siihen, että hän on päättäväinen uskossaan kitkeä kiusaaminen luokasta. Kiusaajan kohdalla SKM toimii siten, että asiat todetaan määrätietoisesti ja itsestäänselvyyksillä pyritään hätkähdyttämään kiusaajaa. Tarkoituksena on saada kiusaaja unohtamaan mahdollinen purnaus asiasta jo heti alkuunsa. SKM:ssä oppilaiden käskemisellä pyritään muuhunkin kuin vain kiusaamisen lopettamiseen. Tarkoituksena on myös auttaa uhria aktiivisemmin. Kiusattua SKM:ssä kohdellaan määrätietoisesti, mutta korostaen lempeyttä ja tukien häntä muuttuvassa tilanteessa.

Yhteisen huolen menetelmä toimii lähtökohtanaan opettajan aito huoli kiusaamistilanteesta. Opettajan kokema huoli on YHM:ssä tarkoitus saada herätettyä myös keskustelukumppaneissa, jolloin kiusaamistilanteen ratkaiseminen yhteisesti tulee mahdolliseksi. Kiusaajien on kuitenkin tarkoitus löytää itse ratkaisu ongelmaan ja opettajan on toimittava auttamalla löytämään parhaimman ratkaisutavan. (Pikas 1990, 133.)

Suggestiivista käskymenetelmää Pikas (1990, 133) luonnehtii pikamenetelmäksi, kun taas yhteisen huolen menetelmää hän kuvailee perusteellisemmaksi menetelmäksi ja enemmän aikaa vieväksi. Kiusaamisen luonne pitkälti määrää sen, kumpi menetelmä on parhaiten soveltuva tilanteen ratkaisemiseksi. SKM:ää käytetään silloin kun kiusaaminen ei ole kovin vakavaa ja kiusaajien yhteenkuuluvuus ei ole vahvaa. YHM:n käyttäminen on ominaista tilanteessa, jossa kiusaaminen on luonteeltaan vahingollisempaa ja kiusaajien ryhmä on niin tiivis, että ulkopuolelta tuleva suggestio todennäköisesti vain vahvistaisi kiusaajien yhteenkuuluvuutta (Pikas 1990, 133, 134)

4.7.2 Rolandin menetelmä

Roland (1984, 122–123, 128–129) on kehittänyt koulukiusaamista vastaan toimitasuunnitelman, joka jakautuu kolmeen vaiheeseen. Pääajatus Rolandin menetelmässä on vaikuttaa koulun henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien asennoitumiseen kiusaamista kohtaan. Lisäksi pyritään hoitamaan kiusaamistilanteet ennalta tehdyn suunnitelman mukaisesti. Rolandin menetelmän ensimmäinen vaihe koskee aikuisyhteisöä eli oppilaiden vanhempia. Heitä pyritään valistamaan koulukiusaamisesta ja heitä myös rohkaistaan mukaan vastustamaan kiusaamista. Yhdessä koulun henkilökunnan kanssa kartoitetaan kiusaamisen esiintymistä koulussa ja keskustellaan tuloksista. Vanhempia opastetaan tukemaan kiusaamisen vastaista työtä yhteisissä tilaisuuksissa luokan kanssa tai käymällä henkilökohtaisia keskusteluja.

Toisessa vaiheessa Rolandin (1984, 130–134) menetelmässä keskitytään vaikuttamaan lapsiyhteisöön eli oppilaisiin ja heidän asenteidensa muuttamiseen kiusaamisen vastaisiksi. Asennekasvatus saadaan toteutettua tarjoamalla lapsille sopivia esikuvia ja käyttämällä tukioppilasjärjestelmää. Lisäksi voidaan käyttää erilaisia opetusmenetelmiä, kuten roolileikkejä, kirjallisuutta ja kirjoittamista.

Kolmannessa eli viimeisessä vaiheessa Rolandin menetelmässä huomio keskittetään toimenpiteisiin, joita yksittäiset kiusaamistapaukset edellyttävät. Näihin toi-

menpiteisiin kuuluvat uhrin ja kiusaajan yksilöllinen hoito ja myös Rolandin menetelmän aiemmissa vaiheissa tapahtuneet ryhmään vaikuttaminen, yhteistyö perheiden kanssa sekä yhteishenkeä kohottavat luokkakokoukset. Edellä mainitut keinot toimivat mahdollisesti jo yksinäänkin, mutta niiden yhdistäminen voi olla suotavaa halutun tuloksen aikaansaamiseksi. (Roland 1984, 134.)

4.7.3 Olweusin interventiomenetelmä

Dan Olweus (1992, 59) on kehittänyt omien kiusaamistutkimuksiensa pohjalta erityisen menetelmän koulukiusaamisen katkaisemiseksi. Hän tutki etukäteen interventio-ohjelman tarpeellisuutta 540 opettajalle jaetulla kyselylomakkeella. Ohjelma osoittautui tarpeelliseksi ja toimivaksi, joten tässä yhteydessä se soveltuu hyvin erääksi esimerkiksi mahdollisesta kiusaamisen katkaisumallista.

Interventio-ohjelman päätavoitteena on vähentää tai parhaassa mahdollisessa tapauksessa jopa poistaa kiusaamisongelmat koulussa sekä ehkäistä uusien ongelmien syntyminen. Tähän pyritään erityisesti muokkaamalla luokan oppilaiden keskinäisiä suhteita mahdollisimman hyväksi, jotta kaikki tulisivat toistensa kanssa toimeen niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin. Muutos tällä osa-alueella edellyttää kiusaamisongelman laajuuden käsittämistä ja siihen puuttumista niin opettajien kuin lasten vanhempienkin kohdalla. (Olweus 1992, 61–62.)

Interventio-ohjelma vaikuttaa koulu-, luokka- sekä yksilötasolla. Koulutason toimenpiteissä ei eritellä erikseen kiusaamisprosessiin osallistuvien rooleja, vaan niillä pyritään vaikuttamaan kaikkiin koulun oppilaisiin. Erityisesti lasten ja nuorten asenteisiin ja opiskeluolosuhteisiin vaikuttamalla voidaan vähentää kiusaamista yleisesti koko koulussa. Tavoitteena on siis muuttaa koko koulun ilmapiiriä kiusaamattomaan suuntaan. (Olweus 1992, 63.)

Koulutason toimenpiteet alkavat tarkalla suunnittelulla, jossa esimerkiksi kiusaamiskyselyllä todetaan kiusaamisongelman laajuus. Tämän jälkeen koululla voidaan järjestää esimerkiksi yhteinen kiusaamista käsittelevä teemapäivä, jossa ovat

läsnä koulun henkilökunnan ja oppilaiden lisäksi myös joukko oppilaiden vanhempia. Tällä tavoin yhdessä keskustelemalla ja kiusaamisongelmaan tutustumalla, voidaan laatia omalle koululle toimintasuunnitelma kiusaamisen torjumiseksi. Samalla tulee myös turvata koko koulun henkilökunnan ja vanhempien yhteistyön jatkuminen suunnittelupäivän jälkeenkin esimerkiksi erilaisten ryhmien kokoontumisilla. Tärkeänä osa-alueena Olweus mainitsee myös välituntivalvonnan tehostamisen merkityksen, ja virikkeellisen pihapiirin luomisen koululle, sillä aikuisen päättäväisen valvonnan alaisena ja viihtyisässä ympäristössä kiusaaminen todennäköisesti vähenee. (Olweus 1992, 65–67.)

Koulutason toimenpiteiden käynnistyttyä, on aika keskittyä kiusaamisen torjumiin luokkatasolla. Jo muutamalla kiusaamista koskevalla säännöllä saadaan oppilaiden ja opettajien kantaa kiusaamista kohtaan lähennettyä toisiaan. Säännöt käsittelevät erityisesti kiusaamisesta seuraavia rangaistuksia ja kiusaamattomuudesta saatavia palkintoja. Luonnollisesti luokan oppilaiden tulee olla selvillä sekä suoran- että epäsuoran kiusaamisen määritelmistä sääntöjä laadittaessa. Sääntöjen avulla pyritään lähentämään oppilaita toisiinsa ja muokkaamaan luokan sosiaalista ilmapiiriä myönteisemmäksi. Tällä tavoin aikaisemmin syrjään vetäytyvillä ja syrjityillä oppilailla on mahdollisuus päästä mukaan luokkaryhmän toimintaan. (Olweus 1992, 74–86.)

Edellä kuvattujen ryhmätason toimenpiteiden lisäksi Olweus (1992, 86–95) nostaa esiin yksilötason toimenpiteet, jotka perustuvat keskusteluihin kiusaamistapahtumaan osallistuvien lasten sekä heidän vanhempien kanssa. Kiusaajalle opettajan on tehtävä selväksi, että kysymyksessä on vakava asia, josta tehdään loppu. Vastavasti kiusattua on tuettava, ja hänet on vakuutettava siitä, että hänelle ei koidu hankaluuksia kiusaamisen vastaisista toimenpiteistä. Opettajan tehtävänä on myös keskustella sekä kiusaajan että kiusatun vanhempien kanssa, ja järjestää heille myös tapaamismahdollisuuksia. Molempien osapuolten yhteisen päätöksen avulla kiusaamisen lopettamiseksi tiivistetään kiusaamisen vastaista rintamaa, jolloin myös lasten asenteisiin pystytään vaikuttamaan sekä kotona että koulussa. Vanhempien ja lasten yhteisten keskusteluiden avulla tuetaan kiusaajien ja kiusattujen irrottautumista rooleistaan.

Interventio-ohjelman äärimmäisenä ratkaisuna kiusaamisongelman ratkaisemiseksi Olweus (1992, 95–96) näkee luokan vaihtamisen. Tässä tapauksessa luokkaa vaihtavan oppilaan tulisi mieluummin olla kiusaaja kuin kiusattu. Valitettavasti tämäkään ei takaa kiusaamattomuutta, kuten jo kappaleessa 4.6.2 todettiin. Kiusaajien käytös on erityisesti poikien kohdalla melko pysyvää, jolloin uudessa luokkaryhmässä kiusaaja saattaa taas löytää uusia uhreja. (Salmivalli 1998, 71–77.)

4.7.4 Salmivallin menetelmä

Christina Salmivallin (1998, 169–170) kiusaamista vähentävät menetelmät perustuvat hänen käsitykseensä kiusaamisesta ryhmäilmiönä. Kiusaamisen vastaisten toimenpiteiden tulee keskittyä niin yksilö kuin ryhmätasollekin. Erityisesti luokan sosiaaliin rakenteisiin ja oppilaiden sosiaaliin taitoihin vaikuttamalla saadaan luokan oppilaiden käyttäytymistä muutettua kiusaamattomaan suuntaan. Sama teoria pätee myös koko koulun kiusaamisongelmaa ratkaistessa.

Salmivalli (1998, 170–172) perustelee ryhmään vaikuttamisen merkitystä kiusaamisen vastaisessa interventiossa ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” – tutkimusprojektista saaduilla tuloksilla. Pelkkä kiusaajan käyttäytymisen muuttaminen ei riitä, sillä kiusaamiseen myönteisesti suhtautuvia lapsia on luokassa muitakin. Koko ryhmän kanssa keskustelemalla, voidaan saada ryhmän jäsenet tietoisiksi kiusaamisen aiheuttamista tuntemuksista ja seurauksista. Tällöin apurin ja vahvistajan roolissa toimivatkin ymmärtävät olevansa osa kiusaamisprosessia. Erilaisten draamaharjoitusten ja roolileikkien avulla, oppilaat saavat käsityksen omasta roolistaan kiusaamistilanteessa, jolloin heidän käyttäytymisen muutos mahdollistuu. Harjoitusten avulla oppilaat myös ymmärtävät kiusaamisen olevan muutakin kuin fyysistä aggressiota toista kohtaan.

Salmivallin (1998, 171–172) toisena kiusaamista vähentävänä keinona on muuttaa luokan pienryhmien rakenteita. Tavallisesti kiusaamiseen osallistuvat lapset ovat omissa ryhmissään ja prososiaalisilla lapsilla on keskenään omat vertaisryhmänsä.

Näiden klikkien purkaminen esimerkiksi sekoittelemalla ryhmätöissä luokan jäseniä keskenään, mahdollistaa uusien ryhmien syntymisen luokkatilanteen lisäksi myös spontaaneiden vertaisryhmien muodossa. Tällöin myös aiemmin kiusatut lapset voidaan hyväksyä mukaan eri ryhmien toimintaan.

Salmivallin (1998, 172–174) kolmas kiusaamista vähentävä keino keskittyy kiusaamistilanteen keskeisimpiin osapuoliin eli kiusaajaan ja kiusattuun. Salmivalli näkee mahdollisuuden kiusaamisen katkaisemiseksi näiden osapuolten käyttäytymistä muuttamalla. Kiusatun oppilaan käyttäytymistä voidaan tarvittaessa muuttaa vähemmän kiusaamista provosoivaksi, korostaen kuitenkin, että kiusaaminen ei ole millään tavalla kiusatun syy. Kiusatun itsetunnolle ovat myös hyödyllisiä erilaiset itsevarmuutta kehittävät harjoitukset sekä vertaisryhmän hyväksynnän kokeminen. Itsetunnon kehityksen ansiosta, kiusatun käyttäytyminen ei ole yhtä haavoittuvaista kuin ennen, joten hän ei toiminnallaan viesti olevansa helppo kiusaamisen uhri. Kiusatun ohella, myös kiusaajan itsetuntoon tulee vaikuttaa kiusaamisen katkaisemiseksi. Kiusaaminen voi olla Salmivallin (1998, 173) mukaan kiusaajalle ainoa tapa päteä. Kiusaamisesta on siis tullut kiusaajalle itsethostuksen muoto, joten kiusaajaa tulee ohjata sellaiseen positiiviseen toimintaan, josta hänen itsetunto kehittynee terveellä tavalla ja muita sabotoimatta.

4.7.5 Kiusaamisen torjumiskeinoja urheilujoukkueessa

Edellä esiteltyjä interventiomenetelmiä käytetään kaikenlaisen koulukiusaamisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Aunola ja Peltonen (2002, 41) toteavat, että kaikki mainitut interventiomenetelmät sopivat varsin hyvin myös liikuntatuntien kiusaamistilanteisiin puuttumiseen, joten tämä tukee menetelmien käyttöä myös urheiluseuratoiminnassa. Kuten aiemmin totesimme, urheilujoukkueessa tapahtuvaa kiusaamista ei ole juuri tutkittu, joten on mahdotonta sanoa, tarvitaanko siinä ympäristössä interventiomenetelmiä kiusaamisen katkaisemiseksi. Kiusaamisen ehkäisemisestä ei sen sijaan ole missään ryhmässä haittaa, joten seuraavassa pohditaan sekä interventiomenetelmien käyttöä että valmentajien ja muiden aikuisten roolia kiusaamattomassa urheiluseurassa.

Kaikkien kuvattujen menetelmien taustalla on pyrkimys vaikuttaa lasten ja nuorten asenteisiin. Luonnollisesti myös urheiluseuroissa asennekasvatus on tärkeää, jotta pelaajista tulee suvaitsevaisia muita pelaajia ja joukkueovereitaan kohtaan. Jokin pelaajista voi esimerkiksi olla taidoiltaan selvästi muita heikompi, jolloin valmentaja voi pahimmassa tapauksessa omalla suvaitsemattomalla käytöksellään saada koko joukkueen mollaamaan tätä pelaajaa. Sama koskee myös fyysisesti heikomman pelaajan kohtelua. Pieni ”kouluttaminen” saattaa helposti vaihtua jatkuvaksi ivaamiseksi, jolloin voidaan hyvällä syyllä puhua kiusaamisesta.

Aunola ja Peltonen (2002, 42) pitävät tärkeänä liikuntatunneilla tapahtuvaa kiusaamista ehkäisevänä asennekasvatuksena myös kilpailuhengen vähentämistä ja reilun pelin korostamista. Luonnollisesti joukkueurheilun luonteesta johtuen kilpailullisuus on aina läsnä, mutta joukkueen yhteistyötä ja -toimintaa kehittämällä ja korostamalla päästään varmasti myös parempiin urheilullisiin tuloksiin. Kilpailullisuudessa piilee mahdollisesti myös vaaranpaikka kiusaamista ajatellen, sillä kova joukkueen sisäinen kilpailu esimerkiksi pelipaikoista, voi johtaa pelaajien väliseen eripuraan. Valmentajan ja pelaajien onkin ratkaistava mm. peluutukseen liittyvät asiat yhteistuumiin, kuten kappaleessa 3.4 todettiin.

Aunola ja Peltonen (2002, 42) pitävät hyvänä kiusaamista ehkäisevänä toimintana ryhmien ja pariensekoittelua eri harjoituksissa. Tällä tavoin liikuntatunneilla olevat oppilaat oppivat tulemaan paremmin toimeen toistensa kanssa, jolloin myös oppilaiden välinen suvaitsevaisuus lisääntyy. Tällä tähdätään luokan sisäisten klikkien purkamiseen, joka on myös Salmivallin (1998, 171–172) mielestä erittäin keskeistä kiusaamisen vähentämiseksi. Samalla tavoin myös valmentaja voi ohjata pelaajia toimimaan pari- ja ryhmäharjoituksissa muidenkin kuin parhaiden kavereiden kanssa. Tällä tavoin pelaajat oppivat kommunikoimaan ja toimimaan laueammin keskenään, jolloin toisilleen alun perin vieraatkin pelaajat lähentyvät toisiaan. Tämä varmasti vähentää myös pelaajan riskiä joutua joukkueessa syrjityksi.

Juniorijoukkueessa valmentajat ja muut vanhemmat ovat tärkeässä roolissa joukkueen kiusaamattomuuden kannalta. Valmentajan hyvät lajitaidot ja kyseiseen

urheilulajiin liittyvien tietojen hallitseminen eivät ole ainoita hyvän juniorivalmentajan kriteereitä, vaikka niitä tähän mennessä onkin valmentajakoulutuksessa painotettu. Filosofi Jyri Puhakainen (2001, 64–65) korostaa, että valmennuksessa on kyse kokonaisvaltaisesta ihmisen kasvun tukemisesta eikä pelkästään fyysisen suorituskyvyn kehittämisestä.

Johanna Kuismanin (1999) mukaa joukkueurheilun kasvatusvaikutukset ovat riippuvaisia erityisesti käytetyistä valmennusmenetelmistä ja psykologisista oppimisen periaatteista. Esimerkiksi mallioppimisessa keskeisessä asemassa ovat idolit ja valmentajan esimerkki. Valmennettavan samaistuessa ihanteena pidettyihin henkilöihin saattaa hänen käytöksensä muokkautua osittain idolien toimintatapojen mukaan. On mm. todettu, että aggressiivisia jääkiekkoilijoita ihailevat juniorit ovat myös itse aggressiivisempia kuin muut juniorit. Myös positiivista palautetta antamalla, voidaan vahvistaa toivottua käyttäytymistä sekä lapsen ja nuoren minäkäsitystä. (Honkonen & Suoranta 1999, 110–111.)

Kiusaamatonta ilmapiiriä ja suvaitsevaisuutta korostamalla voidaan varmasti vaikuttaa lasten ja nuorten asenteisiin ja suhtautumiseen vertaistovereita kohtaan. Kenties joukkuevoiminnassa opitut suhtautumismallit vaikuttavat lasten käyttäytymiseen myös koulukiusaamistilanteita ehkäisevästi.

5 TUTKIMUSONGELMAT

Koulukiusaaminen ja siihen liittyvät tutkimukset ovat viime aikoina olleet runsaan huomion kohteena. Uusia tuloksia kiusaamisesta on julkaistu säännöllisin väliajoin, ja kiusaamisen seuraukset on todettu vakaviksi. Kiusaamisen tutkiminen lasten ja nuorten osalta on jostain syystä rajoittunut lähes täysin koulumaailmaan. Kuten aikaisemmin jo totesimme, suurin osa lapsista ja nuorista viettävät koulun ohella useita tunteja viikossa myös hieman toisenlaisessa sosiaalisessa ympäristössä eli urheiluseuran toiminnassa. Tämän takia koimme tärkeäksi asiaksi tarkastella kiusaamisen mahdollisuutta myös urheilumaailmassa. Kohdensimme tutkimuksemme nimenomaan 13-vuotiaiden poikien joukkueurheiluu. Kyseisessä iässä koulukiusaamista esiintyy eniten, joten on mahdollista, että joukkueurheilun maskuliininen maaperä mahdollistaa kiusaamisen myös harrastustoiminnassa.

Tutkimuksen lähtökohtana oli käsitys kiusaamisen yhteydestä ryhmän sosiaalisiin suhteisiin. Tästä syystä tutkimme joukkueiden sisäisiä rakenteita kiusaamistutkimuksen ohella. Etsimme tutkimusongelmiin vastauksia alla luetellussa järjestyksessä, jotta tutkimuksen perusteella voisimme vastata ja ottaa kantaa ongelmaan numero 4.

1. Löytyykö joukkueista pienryhmiä ja mahdollisesti niiden ulkopuolella olevia pelaajia?

1.1 Tuntevatko pelaajat joukkueensa sosiaaliset suhteet?

2. Esiintyykö tutkittavissa urheilujoukkueissa kiusaamista?

2.2 Voiko joukkueurheilussa joutua kiusatuksi?

3. Koulukiusaamisen esiintyminen kohdejoukossa

4. Mikä edistää kiusaamattomuutta urheilujoukkueessa?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen luonne

Tutkimuksemme noudattaa pääosiltaan laadullista tutkimusotetta. Toisaalta siinä on piirteitä myös määrällisestä tutkimuksesta.

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tehtävänä on todellisen elämän kuvaaminen. Tunnuspiirteenä kvalitatiiviselle tutkimukselle on, että ihmistä pyritään käyttämään tiedonkeruun välineenä. Samalla ihmistä pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti todellisissa ja luonnollisissa tilanteissa. Tutkimukselle olennaista on kerätä aineisto tarkoituksenmukaisesti valitulta kohdejoukolta ja käyttää laadulliselle tutkimukselle ominaisia menetelmiä, kuten haastatteluja tai havainnointia hankittaessa aineistoa. Kvalitatiivisessa tutkimustavassa tärkeässä asemassa ovat myös tutkittavan kohteen näkökulmien esille tuonti ja tulosten tulkitseminen tapausten ainutlaatuisuus huomioiden. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2000, 152, 155.)

Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana puolestaan toimivat aiemmat teorit ja tutkimukset sekä niissä esiintyneet johtopäätökset. Aikaisempia tutkimustietoja ja teorioita hyödynnetään ainakin esitettäessä hypoteeseja ja määritettäessä käsitteitä. Suunnitellessa kvantitatiivista tutkimusta, tarkoituksena on kerätä numeerinen havaintoaineisto, jota voidaan tilastollisesti analysoida. Saatu- jen tulosten yleistettävyyden on myös olennainen osa onnistunutta kvantitatiivista tutkimusta. Aineiston kerääminen tapahtuu tietyillä otantamenetelmillä valitulta kohdejoukolta. Tämän jälkeen aineistoa käsitellään tilastollisina muuttujina. Tulokset kuvaillaan tilastollisten tunnuslukujen, taulukoiden ja merkitsevyydestien avulla. (Hirsjärvi ym. 2000, 129.)

Tutkimuksemme alkuperäinen tarkoitus oli olla pääosin kvantitatiivinen, jota tukisi pieni määrä kvalitatiivista tutkimustietoa. Suoritettuumme kyselymme joukkueille selvisi kuitenkin, että kummassakaan joukkueessa ei esiinny kiusaamista ja emme saaneet yhtään vastausta viimeiseen kyselyn osioon. Viimeinen osio kyse-

lystä olisi ollut kvantitatiivista aineistoa. Tämän osion jäädessä pois tutkimuksestamme, päätimme hankkia toisesta joukkueesta lisää kvalitatiivista aineistoa, haastatteleamalla myöhemmin mainittavista syistä valittua pienryhmää SB:n joukkueesta. Tutkimuksemme kvalitatiivista puolta korostaa otantajoukon määrällisesti vähäinen suuruus. Tästä syystä tulosten tulkinta tapahtuu kvalitatiivisesta näkökulmasta käsin, vaikka saimme paljon numeerista aineistoa. Laadullinen tutkimusote näkyy myös valinnassamme ottaa tutkimukseen mukaan joukkuelaji, jossa pelataan ketjuissa ja toinen laji, jossa puolestaan ketjuja ei käytetä. Kvalitatiivista lähtökohtaa esille tuovat myös avoimet kysymykset, joita kyselyssämme oli. Tutkimuksemme kvantitatiivinen puoli muodostuu lähinnä aineistosta, jota saimme kerättyämme kyselyjen vastaukset numeeriseen muotoon. Lisäksi kvantitatiivista tutkimusotetta edustaa myös se, että tutkimuksemme pohjautuu koulukiusaamisesta tehtyjen tutkimusten ja siitä kehitettyjen teorioiden soveltamiseen joukkueurheiluun.

6.2 Tutkimuksen eteneminen

6.2.1 Kyselylomake

Tutkimuksen toteuttamisen ensimmäistä vaihetta varten päätimme käyttää kyselylomaketta. Valinta oli melko itsestään selvä, sillä kiusaamista koululuokissa on tutkittu erityisesti kyselylomakkeilla. Samalla pystyimme käyttämään koululuokille tarkoitettuja tutkimuslomakkeita malleina, joita sitten muokkasimme joukkueurheiluun sopivaksi. Suunnittelimme lomakkeiden kyselyosiot laatimiemme tutkimusongelmien mukaan. Osioden järjestyksessä kiinnitimme huomiota erityisesti siihen, että vastaaja ei heti kohtaa kiusaamista koskevia kysymyksiä, vaan hän uppoutuu lomakkeen täyttöön kevyemmän ”Kerro joukkueestasi” -osion parissa. Kyseinen osio oli myös tärkeä sisällyttää mukaan, sillä aineistomme muut osat käsittelivät kiusaamista, jonka esiintymisestä emme voineet olla lainkaan varmoja.

Esitestasimme lomakkeen kyselyn ymmärrettävyyden osalta 12 -vuotiaalla tytöllä sekä pojalla. Varsinaisen lomakkeen toimivuuteen luotimme sillä perusteella, että vastaavanlaisilla kysymyksillä mm. Christina Salmivalli on tutkinut koulukiusaamista. Kysymykset on siis ainoastaan muotoiltu joukkueurheiluun sopivaksi. Halusimme myös määritellä kiusaamisen kyselylomakkeeseen, jotta vastaajat tiesivät mikä todella on kiusaamista. Esimerkiksi Aunola ja Peltonen (2002, 45) eivät käytä liikuntatuntien kiusaamisen tutkimista varten laaditussa lomakkeessaan lainkaan kiusaamisen termiä, vaan he puhuvat ainoastaan tahallisesta mielen pahoittamisesta. Halusimme kuitenkin tuoda kiusaamisen kaikki ulottuvuudet pelaajien tietoisuuteen, jotta heille ei jäisi epäselväksi kiusaamisen olemus. Seuraavassa on kuvattu kyselylomakkeen osioita ja perusteltu niiden käyttöä kiusaamisen tutkimisessä. Kyselylomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1.

Kyselylomakkeen ensimmäisenä osiona on joukkueen sosiaalisen kartan piirtäminen. Pelaajat saivat tehtäväksi määritellä joukkueen pienryhmät sekä mahdollisesti niiden ulkopuolella olevat pelaajat. Sosiaalisen kartan tarkoituksena oli saada kuva joukkueen sisäisistä rakenteista ja ystävyys-suhteista, löytää mahdolliset joukkueen toiminnan ulkopuolelle jäävät pelaajat sekä saada selville mahdollisissa kiusaamistilanteissa vallitsevien roolien sijoittuminen joukkueen pienryhmien kesken.

Kyselyn toisessa vaiheessa kartoitettiin erilaisin kysymyksiin varsinaista kiusaamista. Osiossa oli kyllä ja ei -kysymyksiä sekä erilliseen tilaan vastattavia avoimia kysymyksiä. Tärkeimpänä kysymyksenä pidettiin erityisesti joukkueetovereiden kiusaamista koskevaa kysymystä. Tähän kysymykseen vastaamalla, pelaajien ei tarvinnut paljastaa mitään omista kiusaamiskokemuksistaan, vaan ilmoittaa ainoastaan, kiusataanko jotain toista pelaajaa. Vastaavalla tavalla selvitimme joukkuekavereiden joutumista koulukiusaamisen kohteeksi. Pohdimme, että vastauksia pitäisi ainakin tähän osioon tulla valtakunnallisten koulukiusaamisen prosenttilukujen perusteella. Koulukiusaamiskysymyksen kiusaamisvastaukset vahvistaisivat omalta osaltaan sitä, että pelaajat uskaltavat vastata totuudenmukaisesti myös joukkuekaveriensa joukkueessa kiusatuksi tulemistä koskevaan kysymykseen.

Sisällytimme keskimmäiseen osioon myös henkilökohtaisia kiusaamiskysymyksiä. Pidimme näitä kysymyksiä ainoastaan varmistavina kysymyksinä, sillä epäilimme, että niihin vastaamisen kynnyks on korkea. Tämän takia kysyimme henkilökohtaisia kysymyksiä vasta lomakkeen loppupuolella. Viimeisessä osiossa tarkoituksenamme oli selvittää eri pelaajien rooleja mahdollisessa kiusaamistilanteessa. Osioon tarvitsi vastata ainoastaan, jos joukkueessa vastaajan mielestä esiintyi kiusaamista.

6.2.2 Haastattelu

Kyselylomakkeista saatujen tietojen lisäksi halusimme tarkentaa tutkimusta SB:n joukkueen osalta ryhmähaastattelulla. Haastattelussa keskityttiin erityisesti siihen, mitkä tekijät tekevät ryhmästä kiusaamattoman joukkueen. Halusimme myös saada vahvistusta sosiaalisen karttamme oikeellisuudesta, sekä tietää, miksi juuri kyseiset pelaajat muodostavat keskenään pienryhmän. Samalla halusimme saada tietoa, kuinka hyvin pelaajat tiedostavat eri pelaajien pelilliset ja sosiaaliset roolit joukkueessa. Yleisesti haastattelun tarkoituksena oli antaa tarkempi kuva SB:n joukkueesta, jotta pystyimme analysoimaan myös kyselylomakkeesta saatuja tuloksia tarkemmin.

Suunnittelimme haastattelun kysymykset sellaisiksi, että ne herättävät keskustelua, mutta eivät silti ole liian henkilökohtaisia. Haastattelua varten teimme 19 kysymystä, jotka toimivat haastattelun runkona. Päädyimme käyttämään kyselyssä myös nauhuria, jotta haastattelijana voisimme keskittyä vastausten kirjoittamisen sijaan ryhmän tarkkailemiseen. Lisäksi nauhurille tallentuvat kaikki sanotut asiat, jolloin aineiston käsittely jälkikäteen on helpompaa.

6.2.3 Kohdejoukko ja sen taustat

Valitsimme kiusaamistutkimuksen kohderyhmäksi n.13 -vuotiaiden poikien joukkueet sen vuoksi, että koulukiusaamistutkimuksista on käynyt ilmi, että juuri tässä

ikäryhmässä kiusaamista esiintyy eniten (Salmivalli 1998, 58). Valitsimme juuri salibandy- ja jalkapallojoukkueet sen vuoksi, että kummallakin kirjoittajista on kokemusta näistä lajeista, joten tämä lajituntemus auttoi meitä tulosten analysointiprosessissa. Lisäksi SB:n joukkueen valitsimme lähinnä sen hyvän kilpailumestisyyden, mutta toisaalta myös seuran arvomaailman vuoksi. LA:n joukkueesta teki mielenkiintoisen erityisesti sen runsaat pelaajavaihdokset vain hieman ennen kyselyn toteuttamista. SB:n joukkueesta kyselyyn osallistui 18 pelaajaa ja LA:n pelaajista 17 vastasi kyselyyn.

6.2.3.1 SB ry ja D93 pojat

Salibandyn erikoisseura SB ry perustettiin vuonna 2001. Tähän aikaan seura oli yksi monien kaupungissa toimivien salibandyseurojen joukossa. Vuonna 2003 toiminta sai kuitenkin todellisen piristysruiskeen, kun seura yhdisti voimansa toisen paikallisen salibandyseuran kanssa. Tällä hetkellä seuran sekä miesten että naisten edustusjoukkueet pelaavat 2 divisioonassa. Lisäksi seuralla on junioritoimintaa lasten salibandykerhosta poikien A-junioreihin saakka. (SB ry 2007.)

SB:n toiminta-ajatuksena on kehittää paikallista salibandya ja toimia erityisesti lasten ja nuorten seurana. Tämä näkyy seuran toiminnassa eri ikäluokissa pelaavina juniorijoukkueina sekä seuran mukaan myös nuorten harrastajien ja heidän taustajoukkueidensa erityisenä huomiointina. Lapsille ja nuorille pyritään tarjoamaan laadukas harrastus erityisesti hyvin organisoitujen joukkueiden ansiosta. Joukkueiden taustalla aikuiset ovat keskeisessä asemassa tukemassa toimintaa. Valmentajien ja taustahenkilöiden kouluttamisella pyritään osaltaan kehittämään seuran omaa junioritoimintaa. (SB ry 2007.)

Seuran junioritoiminnassa ei ole keskitytty pelkästään pelitaitojen kehittämiseen, vaan joukkueiden toiminnassa ovat läheisesti mukana myös arvonäkökulmat. Joukkueessa toimiminen nähdään sosiaalisen kasvun paikkana. Pelaajista halutaan kasvattaa pallotaitureiden lisäksi myös toiset huomioonottavia joukkuepelaajia. (SB ry 2007.)

SB:n junioritoiminnassa perheet muodostavat joukkueet. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perheet päättävät kauden alussa suunnittelupalaverissa joukkueen toiminnan laajuudesta ja muodoista. Joukkuemaksusta päättäminen asettaa raamit koko kauden toiminnalle. Yleisesti kustannukset pyritään pitämään alhaisina laadusta kuitenkin tinkimättä. Perheet toimivat joukkueiden taustaorganisaationa, ja seuran tehtävänä on tukea perheiden yhteistoimintaa. (SB ry 2007.)

SB:n D93-pojat olivat tutkimuksessamme toisena kohderyhmäjoukkueena. Suurin osa pojista oli tutkimuksen tekohetkellä 13-vuotiaita, eli seitsemäsluokkalaisia. Joukkue koostui kyselyn toteutusvaiheessa 24 pelaajasta, mutta syksyllä 2007 joukkueen kokoonpanossa on 23 poikaa. Joukkue pelaa Salibandyliiton kilpasarjassa ja on menestynyt hyvin. Kaudella 2007–2008 joukkueen ikäluokka on C93-pojat eli nuoremmat C-juniorit. (SB ry 2007.)

Joukkueen runko; yli puolet pelaajista on ollut yhdessä jo vuodesta 1999. Suurin osa pelaajista on siis pelannut salibandya jo 6-8 -vuotiaasta saakka. Joukkueen tuoreimmat jäsenet liittyivät seuraan syksyllä 2005, jolloin joukkueen kokoonpano vahvistui kahdella pelaajalla. (Mikkonen 2007.) Pelaajien lisäksi joukkueeseen kuuluu kaksi valmentajaa, joukkueenjohtaja, huoltaja sekä talousvastaava. Kakkosvalmentajaa lukuun ottamatta muut joukkueen taustahenkilöt ovat pelaajien lähiomaisia. Molemmat valmentajat ovat miehiä ja muut taustahenkilöt naisia. (SB ry 2007.)

Joukkue harjoittelee talvisin kolme kertaa viikossa. Harjoitustunteja viikossa kertyy yhteensä neljä. Joukkueenjohtajan mukaan osallistumisprosentti harjoituksiin on hyvä. (Mikkonen 2007.)

Lähes kaikki pelaajat ovat keskenään samoissa kouluissa, joten he ovat tekemisissä toistensa kanssa myös joukkue toiminnan ulkopuolella. Lisäksi joukkueessa pelaa kaksi veljesparia. Yhtä pelaajaa lukuun ottamatta kaikki pojat asuvat samassa kaupungissa. (Mikkonen 2007.)

6.2.3.2 LA ry ja D13 pojat

LA ry on perustettu vuonna 1993 ja tällä hetkellä sen toiminnasta vastaa yhdeksän hengen johtokunta. Seuran toiminta on keskittynyt juniorijalkapalloiluun, sillä seuralla ei ole lainkaan edustusjoukkueita miesten eikä naisten sarjoissa. Juniorijoukkueita seuralla on 13, joissa pelaa yhteensä n. 250 pelaajaa. Vanhin ikäluokka pojissa on D13, jolle myös toteutimme kiusaamistutkimuksen. Seuran toiminnassa on siis paljon hyvin nuoria junioreita, jotka eivät vielä pelaa virallisissa sarjoissa. (LA ry 2007.)

Laadukkaan junioritoiminnan varmistamiseksi seuralla on osapäiväinen junioripäällikkö, joka ohjaa ja koordinoi koko junioritoimintaa. Yleisesti joukkueiden pelaajien tukena toimivat valmentajat, joukkueenjohtajat sekä huoltajat. LA:n joukkueilla on harjoituksia ja otteluita yhteensä keskimäärin 2-4 kertaa viikossa. (LA ry 2007.)

Toisena kiusaamistutkimuksemme joukkueena toimi LA:n D13 -juniorijoukkue. Suurin osa joukkueen pojista on syntynyt vuonna 1994, joten he menivät syksyllä 2007 yläasteelle. 21 pelaajaan joukossa on myös pari nuorempaa poikaa, jotka ovat vielä ala-asteella. (Suoraniemi 2007.)

Joukkue pelaa kesäisin piirisarjaa alueensa lohossa. Viimeaikaisista meriiteistä mainittavin on alueen futsal-mestaruuden voittaminen keväällä 2007. Joukkue harjoitteleekin ahkerasti futsalia talvisin pienessä koulun liikuntasalissa. Muutenkin joukkue panostaa harjoittelussaan erityisesti lajitaitojen kehittämiseen. Kesäisin joukkueella on harjoituksia kolme kertaa viikossa. (Suoraniemi 2007.)

Joukkueen valmentaja työskentelee liikunnanopettajana ja kakkosvalmentaja luokanopettajana. He ovat omien sanojensa mukaan tarkkoja juuri kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Kerran he ovat joutuneet puuttumaan johonkin pienimuotoiseen tilanteeseen, jossa eräälle pelaajalle soitettiin suuta. Tämän jälkeen vastaavia tapahtumia ei ole kuulemma joukkueessa esiintynyt. (Suoraniemi 2007.)

Joukkueeseen kuuluvat pelaajien ja edellä mainittujen valmentajien lisäksi myös kolmas valmentaja, joukkueenjohtaja sekä kaksi huoltajaa. Kaikki joukkueen taustahenkilöt ovat miehiä ja heidän poikansa pelaavat D13 -joukkueessa. Päävalmentajan kaksi vuotta ikäluokkaa nuorempi poika pelaa myös joukkueessa. (Suoraniemi 2007.)

Syksyllä 2006 joukkueeseen liittyi kahdeksan pelaajaa paikallisvastustajan riveistä sekä keväällä 2007, juuri ennen tutkimuksen toteuttamista, jälleen yksi uusi poika puki päälleen LA:n pelipaidan. Vastaavasti muutamalla pojalla jääkiekko on käännyssä selkeäksi ykköslajiksi, joten he eivät juuri jalkapallon perässä talvisin juokse. Muutama poika pelaa jalkapallon lisäksi myös jääpalloa. Joukkue vaikuttaa siis etukäteen hieman rikkonaisemmalta kuin esimerkiksi SB:n joukkue. Tämän tiedosti myös valmentajakaksikko, sillä pääsiäisenä 2007 joukkue lähti yhdessä harjoitusleirille Eerikkilän urheiluopistolle joukkuehenkeä kohottamaan. (Suoraniemi 2007.)

6.2.4 Aineiston keruu

Aineiston keruuta varten otimme ensin yhteyttä molempien tutkittavien joukkueiden yhteyshenkilöihin ja tiedustelimme heiltä kiinnostusta tämänkaltaista tutkimusta kohtaan. Tämän jälkeen lähetimme mallikappaleet kyselylomakkeesta SB:n joukkueenjohtajalle sekä LA:n valmentajalle. Lähetimme lomakkeet heille, sillä esitestauksesta huolimatta, halusimme myös joukkueen kanssa toimivien mielipiteet lomakkeesta. Painotimme kuitenkin sitä, että lähetetty lomake oli tarkoitettu ainoastaan yhteyshenkilöiden nähtäväksi. Tällöin muulla joukkueella ei ollut tietoa siitä, minkälaiseen kyselyyn he tulevat vastamaan. Yhteyshenkilöiden tutustuttua lomakkeisiin, sovimme ajankohdat kyselyn toteuttamista varten. Molempien joukkueiden taholta oltiin kiinnostuneita kyselyä kohtaan, joten saimme sovittua kyselyajankohdat ja muut käytännön asiat hyvässä yhteisymmärryksessä.

SB:n joukkueelle tutkimus toteutettiin koulun luokkahuoneessa. Esittelimme aluksi itsemme ja kerroimme tutkimuksen aiheen ja tarkoituksen. Joukkueen pelaajat

suhtautuivat kiusaamiskyselyn esittelyyn hieman naureskellen ja totesivat leikkilään joukkueenjohtajan kiusaavan heitä. Ohjeidenannon jälkeen jaoin lomakkeet pelaajien täytettäväksi. Painotimme itsenäistä vastaamista ja mahdollisissa epäselvissä tilanteissa kysymistä. Korostimme myös, että vastauksia tullaan käsittelemään luottamuksellisesti ja että kenenkään henkilöllisyys ei tule kyselyssä ilmi. Pyysimme pelaajia vastaamaan kysymyksiin rehellisesti ja totuudenmukaisesti.

Jouduimme neuvomaan kahta poikaa ”Kerro joukkueestasi” -osion täyttämässä, mutta muuten pelaajat ymmärsivät kysymykset. Pieneksi ongelmaksi samaisessa osiossa muodostui pelaajien välinen nimituntemus. Joukkueen jäsenet nimittivät osan pelaajista ainoastaan lempinimellä, mutta tutkimuksen onnistumisen kannalta tarvitsimme pelaajien oikeat etunimet. Onneksi kyselylomakkeen viimeisellä sivulla oli lueteltu pelaajien nimet, joten neuvoimme vastaajia katsomaan nimet sieltä.

Kyselytilanne luokassa oli melko rauhallinen. Välillä luokasta kuului pientä supinaa, jolloin pyysimme poikia hiljentymään ja keskittymään omaan lomakkeeseensa. Kaikki tekivät kuitenkin hyvin itsenäistä työtä ja keskittyivät vastaamiseen. Olimme sopineet, että kaikki lähtevät luokasta samaan aikaan, jotta kukaan ei kiirehtisi lomakkeen täyttämässä. Yksi pelaajista täytti lomaketta selkeästi muita pidempään, mutta hänkään ei täyttänyt viimeisen sivun osiota, koska ei kokenut joukkueessa kiusaamista.

Kyselyn jälkeen menimme seuraamaan joukkueen harjoituksia tunnin ajaksi. Keskustelimme samalla joukkueenjohtajan, erään pelaajan äidin sekä joukkueen valmentajan kanssa joukkueen kuulumisista. Näitä tietoja olemme käyttäneet myös kohdejoukon esittelyssä. Keskustelun lomassa pyrimme tekemään havaintoja eri pelaajien käyttäytymisestä harjoituksissa. Yleisesti harjoitusten aikana tunnelma oli keskittynyt ja rauhallinen. Valmentaja antoi pelaajille paljon positiivista ja korjaavaa palautetta. Lisäksi joukkue kokoontui useita kertoja yhteen ohjeidenannon ajaksi. Kukaan pelaajista ei näyttänyt ulkopuoliselta, vaikka pelaajat keskustelivat yllättävän vähän keskenään harjoitusten aikana. Kenties ulkopuoliset tarkkailijat

vaikuttivat hieman pelaajien käytökseen. Vitsailimmekin tunnelmaa keventääksemme olevamme paikalliskilpailijan agentteja, jotka ovat tarkkailemassa tulevia vastustajiaan.

LA:n joukkueen kyselyn toteuttaminen noudatti päällisin puolin samaa kaavaa kuin SB:n joukkueen. Tutkimuslomakkeiden täyttö tapahtui kuitenkin käytännön syistä harjoitusten jälkeen. Paikkana toimi koulun ruokala, jossa jokaiselle pelaajalle oli runsaasti tilaa itsenäistä työtä varten. Tutkimustilanteessa harjoituksissa oli ainoastaan kahdeksan pelaajaa, joten noin puolet pelaajista joutui täyttämään lomakkeen myöhemmin valmentajan järjestämässä tilaisuudessa. Eri aikaan täytetyjä kyselylomakkeiden osalta tulee ottaa huomioon, että kyselyn lähtökohta ei vastaajilla ole samanlainen, kuin alkuperäisessä kyselytilanteessa olleilla. Myöhemmin vastanneet ovat kuulleet tutkimuksesta muilta pelaajilta, ja ehtineet keskustella asiasta etukäteen. Lisäksi emme voi olla täysin varmoja kyselytilanteen ohjeidenannon samankaltaisuudesta alkuperäiseen verrattuna, vaikka ohjeistimmekin valmentajaa kyselyn toteuttamisessa.

LA:n kyselytilanne oli vielä rauhallisempi kuin SB:n, sillä vastaajia oli puolet vähemmän. ”Kerro joukkueestasi” -osio tuotti muutamille vaikeuksia myös LA:n joukkueesta, mutta pienellä ohjeistuksella pelaajat ymmärsivät idean. Pelaajille myös kerrottiin, että kaikki lähtevät tilaisuudesta samaan aikaan. Pelaajat saivatkin piirrellä lomakkeen taakse haluamastaan aiheesta. Jostain syystä monet piirustusten aiheet liittyivät kiusaamiseen tavalla tai toisella, tosin humoristisesti ilmaistuinä. Myös LA:n kyselyssä yksi pelaajista täytti lomaketta muita pidempään. Hän myös kumitti joitakin vastauksiaan pois.

LA:n joukkueen pelaajat kyselivät myös valmentajaltaan tutkimuksen teon aikana tietoja eri pelaajista. He olivat epävarmoja, pelaavatko enää tietyt pelaajat joukkueessa, vai ovatko he lopettaneet lajin harrastamisen. Valmentaja vastasi ainoastaan näihin kysymyksiin, ja oli muuten hiljaa ja kommentoimatta kyselyn aikana. Vastusten laadun kannalta valmentajan läsnäololla oli siis varmasti positiivinen vaikutus.

LA:n harjoituksissa vallitsi rauhallinen tunnelma. Pelaajat eivät näyttäneet välittävän sivustaseuraajista, vaan keskittyivät ainoastaan harjoituksiin. Joukkueen harjoituksissa mainitsemisen arvoinen asia oli pariharjoitusten runsas käyttö. Tällöin samat pelaajat toimivat ainakin tässä harjoituksessa paljon keskenään. Valmentaja kertoi, että eräs parivaljakoista mm. pelaa jääpalloa samassa joukkueessa. Hän sanoi kuitenkin sekoittelevansa pareja silloin tällöin keskenään, jotta samat pelaajat eivät aina toimisi yhdessä. (Suoraniemi 2007.)

Tarvittavan tutkimusaineiston saamiseksi käytimme informoidun kyselyn periaatteita. Informoidun kyselyn ominaisuudet, kuten kyselylomakkeiden henkilökohtainen jakaminen ja poiskerääminen parantavat vastausprosenttia postissa lähetettävään kyselyyn verrattuna. Lisäksi kyselytilanteessa vastaajien esittämiin kysymyksiin vastaamalla vältetään epäselvyyksiltä ja virheellisiltä tuloksilta. (Heikkilä 2001, 67.) Kyselylomakkeilla saadun aineiston lisäksi täydensimme tutkimustamme SB:n joukkueen osalta ryhmähaastattelulla. Haastattelututkimuksessa on tärkeää voittaa haastateltavan luottamus puolelleen, jotta hän vastaa kysymyksiin mahdollisimman rehellisesti ja tarkasti. Lisäksi haastateltaessa on mahdollisuus tarkkailla haastateltavan käyttäytymistä ja tehdä siitä johtopäätöksiä. (Heikkilä 2001, 68.)

Haastattelu valikoiduille SB:n pelaajille järjestettiin paikallisella urheilutalolla ja siihen oli tarkoitus osallistua kuusi pelaajaa. Paikalle saatiin kuitenkin vain heistä neljä. Valitsimme haastateltavat sen mukaan, että he kuuluivat sosiaalisen karttamme mukaan samaan pienryhmään. Haastateltaville esitettiin joukko etukäteen tarkkaan mietittyjä kysymyksiä, joiden pohjalta haastateltavat kertoivat mielipiteitään. Haastattelu aloitettiin keskustelemalla viime kauden tapahtumista, jolloin myös nauhurin läsnäolo selkeästi unohtui. Haastattelussa vältettiin kaikin keinoin johdattelua, ja ainoastaan muutamaa kysymystä jouduttiin täsmentämään havainnollistavin esimerkein. Tunnelma haastattelussa oli erittäin hyvä, hieman meluisasta haastattelupaikasta huolimatta.

Kolme haastateltavaa vaikutti heti aluksi puheliailta, mutta haastattelun alettua myös neljäs poika yhtyi mukaan keskusteluun. Kaikki pelaajat vaikuttivat sosiaali-

sesti todella kehittyneiltä, ja he uskalsivat keskustella myös haastattelijan kanssa asioista. Pojat olivat erittäin vapautuneita ja uskalsivat puhua arkaluontoisistakin asioista. Pelaajista aisti myös rehellisyyden ja sen, että he ottivat asian vakavasti.

Välillä tuli tilanteita, joissa erään pojan keskittyminen hieman herpaantui. Tällöin muut pelaajat palauttivat välittömästi hänet ruotuun. Haastattelu kesti pelaajien innokkuuden ansiosta puolet suunniteltua pidempään, mutta tämä ei haitannut ketään. Pojat olivat selkeästi mielissään päästessään puhumaan haastatteluun liittyvistä asioista. Haastattelijan ja haastateltavien välillä oli yhdistävä tekijä, salibandy, jonka takia haastattelutilanne oli rento mutta asiallinen tapahtuma. Nauruakin riitti yllin kyllin.

6.2.5 Aineiston analysointi

Aineistomme muodostui loppujen lopuksi kvalitatiivisesta aineistosta, jossa oli myös kvantitatiivisia piirteitä. Tutkimuslomakkeidemme viimeisen sivun kysely jäi täysin ilman vastauksia, sillä kummassakaan joukkueessa ei esiintynyt kiusaamista. Siksi keskityimmekin analysoimaan pelaajien joukkueistaan laatimia ryhmähahmotelmia sekä avoimia kysymyksiä. Joukkueiden sosiogrammit laadittiin taulukoimalla Excel-tilastointiohjelmalla ristiin kunkin joukkueen pelaajat. Tämän jälkeen pelaajien piirtämistä ryhmäjäoista selvitettiin, ketkä kuuluvat keskenään samaan ryhmään. Salmivalli (1998, 56) käytti omassa tutkimuksessaan kriteerinä kiusaamistilanteen roolien selvittämiseen sitä, että jos 30 % luokan oppilaista mainitsee jonkin oppilaan esimerkiksi uhriksi, niin hänen katsotaan toimivan kyseisessä roolissa. Käytimme tutkimuksessamme soveltaen samaa periaatetta pienryhmien muodostamiseen, eli jos pelaaja kuuluu johonkin pienryhmään, niin 30 % joukkueen pelaajista tulee nimetä hänet kuuluvaksi siihen. Tutkimuksemme kvalitatiivisen luonteen vuoksi teimme joukkueiden sosiogrammeista suuntaa antavia, ja siksi täsmällinen tilastollinen käsittely ei ollut tarpeen. Ryhmien muodostamiseen käytetyn 30 %:n rajan toimivuudesta kertovaa tukevaa materiaalia saimme haastatellun ryhmän perusteella. Huomioimme myös pienryhmien sisäiset suhteet ottamalla huomioon kaksi jokaiseen ryhmän jäsenen voimakkaimmin liitok-

sisä olevaa ryhmäläistä. Huomiolle pantavaa on, että ryhmän jäsen saattoi olla voimakkaasti liitoksissa myös ryhmän ulkopuolella olevaan henkilöön. Laadituissa sosiogrammeissa viivat henkilöiden välillä havainnollistavat pelaajien välisiä suhteita. Avointen kysymysten vastausten keräämiseen käytimme myös Exceliä.

6.2.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimukselle sen luotettavuuden määrittävät ulkoinen ja sisäinen validiteetti. Sisäinen validiteetti koostuu tutkimuksen mittausten tarkkuudesta ja virheettömyydestä. Tämän lisäksi tutkimuksen sisäinen validiteetti koostuu myös tutkimuksen reliabiliteetista eli tutkimuksen toistettavuudesta ja pysyvyydestä. (Erä-Tuuli, Leino & Yli-Luoma 1994, 98–99.)

6.2.6.1 Sisäinen validiteetti

Tutkimuksen sisäisen validiteetin lisäämiseksi suunnittelimme kyselylomakkeen mahdollisimman hyvin tutkimukseen soveltuvaksi. Kysymykset, ohjeistukset ja asettelu laadittiin sellaisiksi, että saisimme tutkimusongelmiimme yksikäsitteiset vastaukset. Kiinnitimme erityistä huomiota kiusaamisen määrittelyyn ohjeistuksissa, jotta pelaajat osaisivat erottaa kiusaamisen keskinäisestä nahistelusta tai muusta vastaavasta. Sijoitimme ensimmäiseksi kyselylomakkeeseen vaativimman osion eli sosiogrammin laatimisen. Uskoaksemme tämä oli viisas valinta siksi, että pelaajat jaksoivat keskittyä kyselyn alussa kunnolla ja laatia sosiogramminsa huolella. Lisäksi pyrimme korostamaan pelaajille suullisissa sekä kirjallisissa ohjeissa, että vastaukset jäävät vain opinnäytetyön tekijöiden tietoon, ja nimet muutetaan varsinaiseen työhön. Uskoaksemme, tämä lisäsi tutkimuksen sisäistä validiteettia, pelaajien uskaltaessa vastata rehellisesti kysymyksiin. Sisäinen validiteetti kärsi hieman siitä, että kysymyksiä ei oltu ymmärretty täysin. Vastauksiin oli päätynyt tämän takia joitakin hyvin tulkinnanvaraisia vastauksia. Tutkimuksen reliabiliteetin vahvistamiseksi pyrimme toteuttamaan kyselyn mahdollisimman samalla tavalla kummallekin joukkueelle. Kyselytilanteissa oli tästä huolimatta pientä keski-

näistä eroa. SB:n joukkue teki kyselyn kohtuullisen ahtaassa luokkahuoneessa, kun taas LA:n pelaajat tekivät kyselyn väljässä ruokalassa, jossa yksityisyys oli taattu. LA:n osalta kuitenkin reliabiliteetti kärsi, koska ensimmäisessä kyselytilaisuudessa oli läsnä vain n. puolet pelaajista. Jouduimme tämän takia ohjeistamaan joukkueen valmentajan kyselyn toteuttamisessa. Ohjeistimme valmentajan kuitenkin tarkasti, jotta hän pystyi suorittamaan itsenäisesti kyselyn esimerkkimme mukaisesti poissaolleille pelaajille.

6.2.6.2 Ulkoinen validiteetti

Kuten jo aiemmin mainittiin, tutkimuksen ulkoinen validiteetti kertoo kohdejoukon edustavuudesta ja tulosten yleistettävyydestä (Erä-Tuuli, Leino & Yli-Luoma 1994, 99). Tämän tutkimuksen ulkoista validiteettia vahvistaa se, että valitsimme tutkittaviksi joukkuelajeiksi lajit, joissa toisessa käytetään ketjuja ja toisessa taas ei ole käytössä ketjuja. Toisaalta taas ulkoista validiteettia heikentäviä tekijöitä tässä tutkimuksessa oli kohdejoukon koko, maantieteellisesti lähekkäin sijoittuneiden joukkueiden valinta sekä rajoittuminen vain kahteen lajiin. Kohdejoukon koon takia käytössä ei ollut tarkkoja tilastollisia menetelmiä, joten numeeristenkin tulosten tulkinta perustuu tulosten laadulliseen arviointiin, mikä osaltaan heikentää ulkoista validiteettia. Tämän takia tuloksia ei voi yleistää koskemaan koko joukkueurheilua. Lisäksi tulosten yleistettävyys kärsi siitä, että valitsimme tietoisesti nämä kaksi joukkuetta tutkimuksen helpomman toteuttamisen takia. Ulkoista validiteettia kuitenkin vahvistaa toisen joukkueen yhdelle ryhmälle toteutettu haastattelu, jonka tulokset vahvistavat kyselylomakkeiden vastausten todenmukaisuutta. Toisaalta tässäkin ulkoista validiteettia heikensi haastateltujen määrän vähyys, sekä se, että toisesta joukkueesta ei otettu ryhmää haastateltavaksi. Pelaajien tiedot oman joukkueensa sosiaalisesta rakenteesta vaihtelivat suuresti kahden tutkitun joukkueen välillä. SB:n pelaajat ovat pelanneet pitkään yhdessä ja tuntevat toisensa suhteellisen hyvin, kun taas LA:n pelaajat eivät todennäköisesti muistaneet täysin kaikkia oman joukkueensa pelaajien nimiä. Tämän takia tutkimuksen ulkoinen validiteetti kärsi. Toisaalta saimme kahden erilaisen joukkueen vastaukset, mikä hieman lisäsi tulosten yleistettävyttä.

6.2.6.3 Kokemusten tutkimisen luotettavuus tässä tutkimuksessa

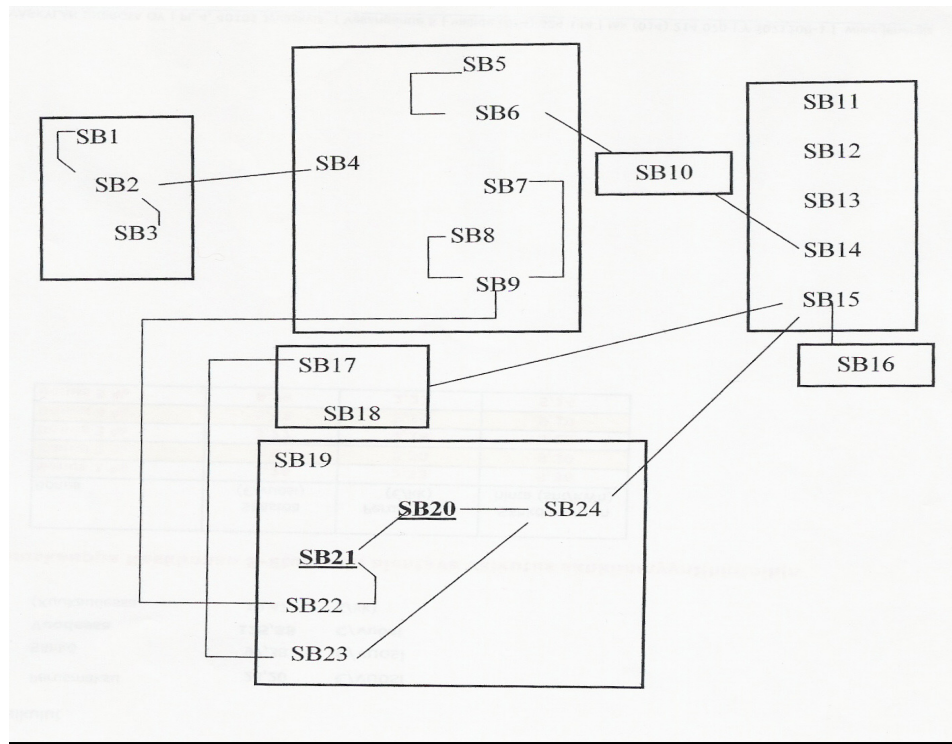
Kokemuksia tutkittaessa suurimman luotettavuusongelman muodostaa tulosten tulkinta. Kokemusten ainutlaatuisuus tekee tulosten tulkinnasta erittäin vaikeaa. Tutkijan onkin lähes mahdotonta ymmärtää ja tavoittaa tutkittavan kokemusmaailmaa sekä päinvastoin. (Perttula, 1995. 100.) Tässä tutkimuksessa tutkittiin lähinnä pelaajien kokemuksia kiusaamisesta joukkueessa ja koulussa. Joukkueiden sisällä ei ainakaan vastausten perusteella esiintynyt kiusaamista, mutta koulu-kiusaamista sen sijaan esiintyi. Koulussa kiusatut olivat vastanneet erittäin lyhyesti kiusaamista koskeviin kokemuksiin selvittäviin kysymyksiin. Emme saaneet pelaajilta heidän kokemuksistaan kattavia kuvailuja, vaan enemmänkin yksittäisiä tiedon paloja siitä, mitä kiusaaminen heidän kohdallaan oli.

7 TULOKSET

7.1 Kyselyn tulokset

7.1.1 Joukkueen sisäiset pienryhmät

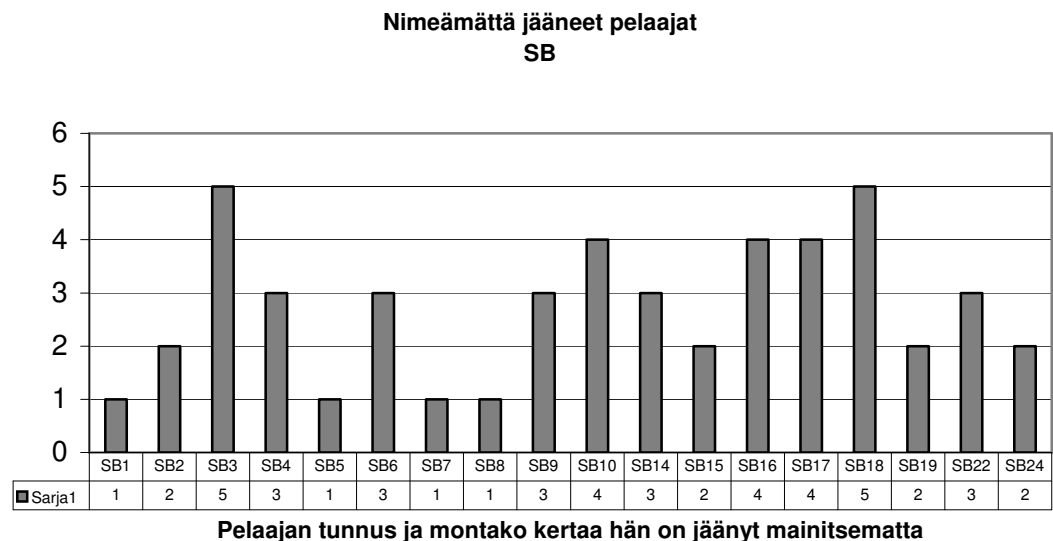
Tutkimme joukkueiden sisäistä rakennetta laatimalla suuntaa antavat sosiogrammit kummastakin joukkueesta (KUVIO 1 ja KUVIO 4). Vastausten perusteella SB:n joukkueesta erottui neljä pienryhmää, joissa oli vähintään kolme pelaajaa. Lisäksi suurempien ryhmien ulkopuolelta löytyi kahden pelaajan muodostama pari. Sekä kaksi yksittäistä pelaajaa, jotka eivät varsinaisesti kuuluneet mihinkään suurempaan ryhmään. SB:n pienryhmien välillä oli paljon yksittäisiä pelaajia yhdistäviä viivoja. Neljästä varsinaisesta ryhmästä kahden ryhmän väliltä jäi puuttumaan viiva, joka yhdistäisi jotkut kyseisten ryhmien pelaajat toisiinsa. Kaksi suurinta ryhmää käsittivät kuusi pelaajaa ja toisessa näistä ryhmistä oli jäsenenä kaksi eniten mainintoja saanutta pelaajaa.

KUVIO 1. Sosiogrammi SB. (jatkuu)

KUVIO 1. (jatkuu) Laatikot kuvaavat ryhmiä tai yksittäisiä pelaajia ja ne rajaavat sisäänsä niihin kuuluvat pelaajat. Viivat ryhmien sisällä kuvaavat voimakkaimmin yhteen kuuluvia pelaajia ja heidän keskinäistä vuorovaikutustaan. Jokaista voimakasta liitosta kuvaa viiva. Yleensä viiva yhdistää kaksi pelaajan tunnusta, mutta viivan koskettaessa laatikon reunaa (esim. SB17, SB18 – SB15), liitos koskee koko ryhmää. Kahden eniten mainintoja saaneen pelaajan nimet on alleviivattu.

Kaikki vastaajat eivät olleet maininneet kaikkien pelaajien nimiä kyselylomakkeisiin. 18 SB:n pelaajaa jäi kokonaan mainitsematta yhdessä tai useammassa vastauslomakkeessa. (KUVIO 2.)

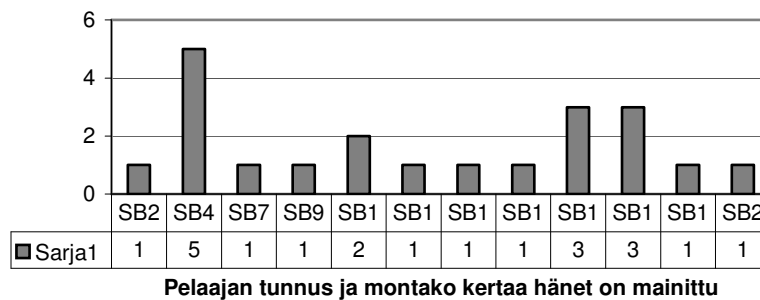

KUVIO 2. Nimeämättä jääneet pelaajat SB:n joukkueesta.

SB:n pelaajista kuusi (35 % vastanneista) nimesi pelaajan tai pelaajia, jotka eivät hänen mielestään kuuluneet mihinkään ryhmään. 11:n (65 %) pelaajan mielestä SB:n joukkueessa ei ollut pelaajia, jotka olisivat ryhmien ulkopuolella.

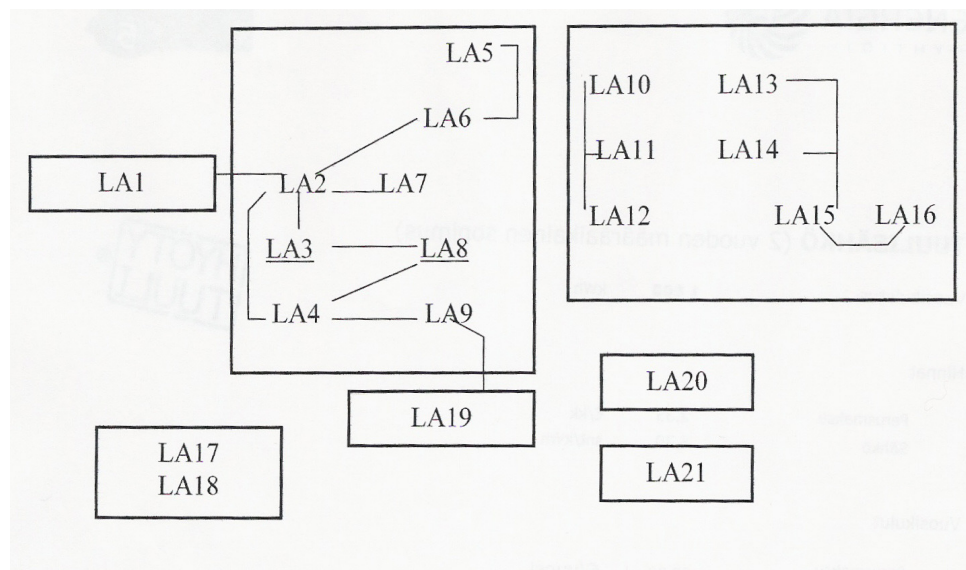
(KUVIO 3.)

Onko joukkueessasi pelaajia, jotka eivät kuulu mihinkään ryhmään tai pariin? Keitä he ovat?

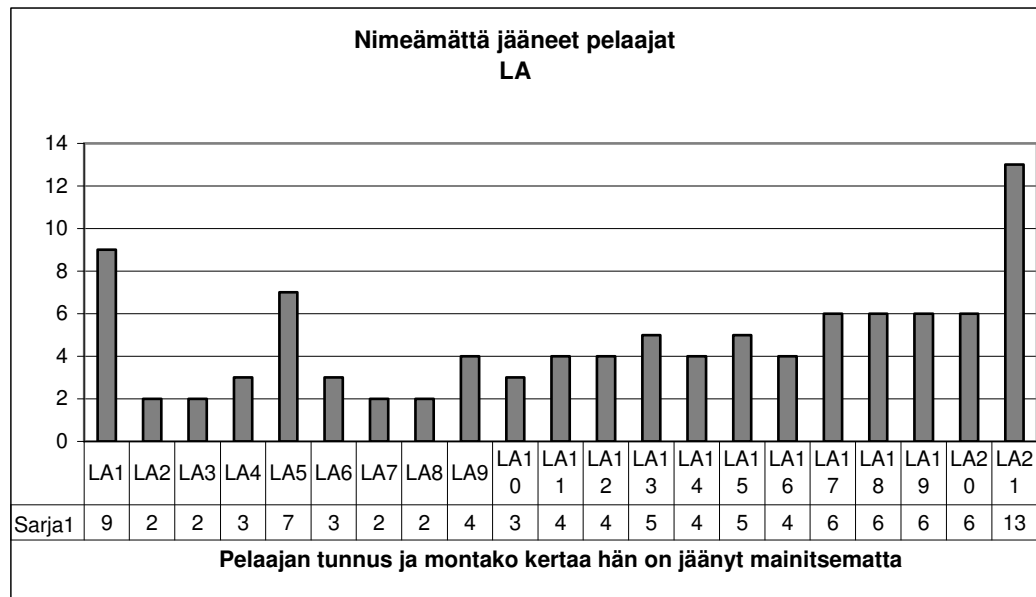
KUVIO 3. SB:n pelaajat, joiden on mainittu olevan ryhmien ulkopuolella.

LA:n sosiogrammi (KUVIO 4) muodostui kahdesta suuresta ryhmästä. Suurten ryhmien sisältä löytyi useita voimakkaita pelaajien välisiä liitoksia. Kahden suuren ryhmän lisäksi, löytyi yksi kahden pelaajan muodostama pari. Yksittäisiä pelaajia, jotka olivat liitoksissa johonkin suuremman ryhmän pelaajaan, löytyi kaksi. Näiden yksittäisten pelaajien lisäksi LA:n joukkueesta löytyi kaksi pelaajaa, jotka eivät olleet liitoksissa mihinkään ryhmään tai muihin pelaajiin.

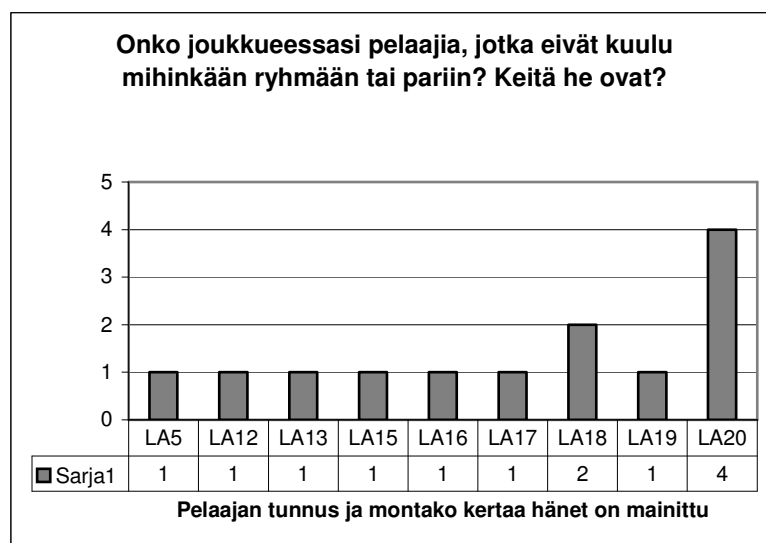
KUVIO 4. Sosiogrammi LA.

Kaikki LA:n pelaajat jätettiin kokonaan mainitsematta vähintään kahdessa vastuslomakkeessa. (KUVIO 5.)

KUVIO 5. Nimeämättä jääneet pelaajat LA:n joukkueesta.

LA:n joukkueesta vastanneiden joukosta 4 (23 %) oli sitä mieltä, että joukkueessa oli ryhmään kuulumattomia pelaajia. 13:n (17 %) pelaajan mielestä joukkueessa ei ollut ryhmien ulkopuolisia pelaajia. (KUVIO 6.)

KUVIO 6. LA:n pelaajat, joiden on mainittu olevan ryhmien ulkopuolella.

7.1.2 Kiusaamisen esiintyminen tutkittavissa joukkueissa

SB:n joukkueesta vastaajista yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat sitä mieltä, että kiusaamista ei esiinny. Yksi pelaaja ilmoitti, että joukkueen pelaajaa SB 9 ehkä joskus kiusataan ”pilamielisesti”. Tämä on kuitenkin pelaajan mukaan harvinaista.

LA:n joukkueen kyselyyn vastaajat olivat yksimielisesti sitä mieltä, että kiusaamista ei esiinny heidän joukkueessaan.

7.1.3 Koulukiusaamisen esiintyminen kohdejoukossa

SB:n kyselyyn vastanneista pelaajista peräti 5 (28 %) ilmoitti joutuneensa koulukiusatuksi. Kaikki kiusatut olivat sitä mieltä, että heidän koulukiusaajissaan ei ole heidän joukkueensa jäseniä. Kysyttäessä, missä kiusaaminen tapahtuu, kaksi ilmoitti tarkemmin määrittelemättä paikaksi koulun. Kiusatuista yksi oli joutunut nimittelyyn, yksi tönimisen ja yksi leikkimielisen kiusaamisen kohteeksi. 13 (72 %) pelaajaa ilmoitti, ettei heitä kiusata koulussa. Yksikään pelaaja SB:n joukkueesta ei kuitenkaan tiennyt kiusataanko jotakin heidän joukkuetovereistaan koulussa.

LA:n joukkueesta kaksi pelaajaa (12 % vastanneista) ilmoitti joutuneensa koulukiusatuksi. Myös LA:n koulukiusattujen pelaajien joukosta kaikki olivat sitä mieltä, ettei heidän joukkueensa pelaajia ole heitä kiusanneiden joukossa. Kiusatuista pelaajista yksi mainitsi kiusaamispaikaksi tarkemmin kertomatta koulun. Toinen kiusatuista pelaajista katsoi tulleensa kiusatuksi koulussa ja koulumatkoilla. Kiusaamistavaksi toinen kiusatuista pelaajista mainitsee nimittelyn ja toinen nimittelyn ja lyömisen. LA:n yhden pelaajan mielestä LA4, LA21 ja LA1 ovat joutuneet koulukiusatuiksi.

7.2 Haastattelun tuloksia

Seuraavassa on esitelty haastattelusta (SB D93-pojat 2007) saamiamme tuloksia eri aihealueiden osalta. Tuloksia ei ole esitetty haastattelun kulun mukaan, vaan ne on kasattu omiksi kokonaisuuksikseen pelaajien välisiin suhteisiin, pelillisiin ja kiusaamista koskettaviin asioihin liittyen.

7.2.1 Pelaajien väliset sosiaaliset suhteet

Haastatellut SB:n pelaajat kuuluivat kaikki samaan pienryhmää. He olivat kaikki samassa koulussa, tosin eri luokilla. He ovat kuitenkin toistensa kanssa tekemisissä myös kouluoloissa sekä vapaa aikana. Kaikki haastatellut pelaajat vaikuttivat tuntevansa toisensa hyvin, sillä he kävivät jatkuvasti dialogista keskustelua kysymyksistä. Lisäksi hurtti huumori oli läsnä pelaajien keskustelussa koko haastattelun ajan.

Pelaaja X:n vahvuus on sokkosyötöt. (haastateltava pelaaja vieressä istuvasta joukkuekaveristaan)

Haastateltavat pelaajat nimesivät joukkueensa johtohahmoksi pelaajan SB 5. Haastateltavien mukaan hän on tullut joukkueeseen vasta pari vuotta sitten, mutta sopeutunut hyvin ryhmään. Haastateltavat kuvasivat tätä johtohahmoa kaikkien kaveriksi, joka kannustaa yrittämään ja luo joukkuehenkeä. Joukkueensa kapteenia he kuvasivat hieman hiljaisemmaksi henkilöksi, joka ei puutu muiden pelaajien laiskottelevaan toimintaankaan. Pojat pitivät mahdollisena, että uudeksi kapteeniksi valittaisiin juuri joukkueen johtohahmo.

Haastateltavat nimesivät myös joukon hieman hiljaisempia pelaajia. Pelaajat SB 14, SB 4, SB 10 sekä joukkueeseen tullut uusi pelaaja kuvattiin hieman muita syrjäänvetäytyvämmiksi. Tämä ei kuitenkaan haastateltavien mukaan tarkoita sitä, että pelaajia syrjittäisiin, vaan heitä yritetään kannustaa mukaan toimintaan. Myös uusi tulokas on sopeutunut joukkueeseen hyvin.

Aluksi se vähän tarkkaili muita, mutta kyl se nyt osallistuu enemmän. (pelaaja)

Haastateltavat löysivät joukkueestaan pelaajan, joka valittaa erityisesti itseksseen.

SB 14 valittaa itseksseen, me on hävitty tää peli. (pelaaja)

Tähän he suhtautuivat lähinnä huvittuneesti, mutta erään pelaajan sanomisista he eivät pitäneet. Itse asiassa haastateltavat olivat tyytyväisiä, kyseisen pelaajan lopetettua harrastamisen joukkueessa.

Se haukkui muita pelaajia epäonnistumisista, ei ollut joukkuepelaaja. (pelaaja)

Jos sille sanoit, et syötä, se ei ainakaan syöttänyt. (pelaaja)

Se lopetti. Sitä kiinnosti muut asiat. Ei harmittanu meitä. (pelaaja)

Haastateltavat kertoivat kyseisen pelaajan haukkuneen muita pelaajia, valmentajien ja muiden aikuisten tietämättä. Kyseisen pelaajan lopetettua harrastamisen, haastateltavat kuvaavat myös joukkuehengen parantuneen. Juuri tämänkaltaiset, toisten virheisiin puuttuvat soolopelaajat, eivät yleisestikään olleet haastateltavien mieleen. Sellaisia ei kuitenkaan enää joukkueessa ollut. Toinen haastateltavia pelaajia ärsyttävä asia oli tietynlainen välinpitämätön suhtautuminen harjoitteluun.

SB 18 joskus hakkaa leikkimielisesti ja riehuu, tai ei se kyllä pysty oikeasti hakkaamaan. Se ärsyttää kun se ei jaksa yrittää treeneissä, ei ota tosissaan. (pelaaja)

Pelaajat pitivät itsestäänselvyytenä, että pelaajat voivat puhua keskenään pelillisistä epäkohdistakin. Esimerkiksi otimme tilanteen, jossa jokin pelaaja tekee itseksensä ratkaisun. Haastateltavan mukaan, jokaiselle uskaltaa asiasta sanoa, mutta tällaisten tilanteiden sijaan paljon yleisempää on positiivisen palautteen antaminen pelikaverille esimerkiksi hyvästä laukauksesta. Joukkueella on myös tapana rynnätä kentälle onnittelemaan maalintekijää jokaisen tehdyn maalin jälkeen.

Seuraava, erään pelaajan antama kommentti maalivahdille, päästetyn maalin jälkeen, kuvaa jälleen huumorin ja kiusoittelun osuutta joukkueessa.

Paska, hahah! (erään pelaajan yleinen kommentti haastateltavan mukaan)

Haastateltavien mukaan, pelaajien kesken vallitsee leikkimielistä kiusoittelua, joka kohdistuu tasaisesti kaikkiin pelaajiin. Kukaan ei kuulemma ole pahoittanut mieltään kiusoittelusta.

7.2.2 Pelitapahtumiin liittyviä asioita

Pelillisiin asioihin liittyvät kysymykset kirvoittivat paljon keskustelua haastateltavien kesken. Kaksi haastateltavista pelaajista on pelannut keskenään samassa ketjussa, mutta haastatteluhetkellä kaikki pelasivat eri ketjuissa. Yksi haastateltavista pelaajista tosin oli maalivahti.

Peli aika ketjujen välillä jakaantui pelitilanteen mukaan. Tiukoissa paikoissa joukkuetta tiivistettiin jopa kahteen ketjuun. Peliajan suhteen kaikki eivät ole aina olleet tyytyväisiä.

Vittu anna mulle peliaikaa! (Erään pelaajan kommentti valmentajalle haastateltavan mukaan)

Haastattelussa kävi myös ilmi, että eräs peliaikaan tyytymätön pelaaja ei halua puhua asiasta valmentajalle. Itse asiassa kyseisestä asiasta puhuminen valmentajalle, ei ollut haastateltavien mukaan hyvä idea.

En sanois kyllä sille. On se tavallaan kai rento tyyppi mutta.. Jos joku vaan kävelis kentällä niin sitten sanoisin. (pelaaja)

Eräs haastateltavista arveli, että ”purnaamalla” peliajasta, ”tippuu alemmaksi”. Hän oli kokenut tämän aikaisemmassa joukkueharrastuksessaan. Hän ei ollut kuitenkaan varma, olisiko asia näin myös tässä joukkueessa.

Pojilla oli myös varsin selkeä kanta siitä, miten joukkueessa suhtaudutaan epäonnistumisiin pelitilanteessa. Pelikavereita ei haukuta, vaan ainoastaan valmentaja puhuu asiasta epäonnistuneelle pelaajalle.

Valmentaja kertoo miten olisit toiminut tilanteessa paremmin, antaa ohjaavaa palautetta. Pelaajat ei sano mitään. (pelaaja)

Valmentajan huutaminen koettiin täysin vieraaksi toimintatavaksi, mutta eräs pelaaja oli kohdannut aikaisemmassa joukkuelajissaan tällaista toimintaa.

Haastateltavat olivat tietoisia myös eri pelaajien pelillisistä rooleista. He pystyivät nimeämään ns. joukkueen ykkösnyrkin, joka on yleensä kentällä tiukoissa paikoissa. Nimettyjen kuuden pelaajan joukkoon kuuluivat SB 15, SB 11, SB 10, SB 24, SB 5 ja SB 14. He tiedostivat myös näiden pelaajien pelilliset vahvuudet, ja pitivät täysin hyväksyttävänä, että juuri nämä pelaajat ovat ratkaisutilanteessa kentällä.

Nämä yleensä sinne on laitettu. Ne on hyviä. (pelaaja)

Omien pelillisten vahvuuksien löytämisessä haastateltavilla oli hankaluuksia.

En mä tiedä, auttakaa nyt! (pelaaja)

Sul on kultaranne, hyvät kädet. (pelaaja)

Haastatellut pelaajat kuuluivat kuitenkin joukkueen vakiomiehistöön, sillä osa heistä pelasi joukkueen toisessa ylivoimaketjussa. Lisäksi he harjoittelevat salibandya myös joukkueen harjoitusten ulkopuolella, yleensä keskenään, ja ottavat harrastuksen tosissaan.

7.2.3 Haastateltavien näkökulmia kiusaamiseen

Pelaajat pitivät valmentajan auktoriteettiasemaa loppujen lopuksi hyvänä asiana. Erityisesti harjoituksissa oli ilmennyt joskus harvoin tilanteita, jossa eräs tietty pelaaja häiritsi omalla toiminnallaan harjoituksia ja yritti jopa saada muita mukaan häiriköivään toimintaan. Valmentaja puuttui kuitenkin aina näihin tilanteisiin puhuttelemalla. Vastaavasti, jos valmentaja ei ollut paikalla harjoituksissa, pelaajien keskuudessa oli vallinnut yleinen levottomuus. Joukkueenjohtajan tai jonkun muun aikuisen toimiessa valmentajan sijaisena, pelaajat eivät ottaneet harjoituksia tosissaan. Haastateltavat eivät kuitenkaan olleet sitä mieltä, että valmentajan puuttuminen edistäisi kiusaamisen mahdollisuutta. Ainoastaan ilmapiiri muuttuisi levottomaksi ja harjoittelun laatu heikkenisi ilman auktoriteetin omaavaa valmentajaa.

Tiukasta auktoriteetista huolimatta joukkueelle ei viime vuosina ole laadittu yhteisiä sääntöjä. Muutama vuosi sitten, joukkueella oli joitakin yhteisiä sääntöjä tai kieltoja, jotka koskivat esimerkiksi päihteiden käyttöä, pelikoneiden pelaamista, sekä vastustajan kunnioittamista. Sen sijaan joukkueen sisäisille loukkaamattomuussäännöille pelaajat eivät nähneet edes tarvetta. Pelaajat kokivat joukkuekaveriensä kunnioituksen itsestäänselvyydeksi.

Kai nyt jokainen ymmärtää ilman sääntöäkin, ettei pahoita toisen mieltä. (pelaaja)

Pojat pitivät tärkeimpänä tekijänä joukkueen kiusaamattomuuden kannalta valmentajan auktoriteettiaseman lisäksi sitä, että joukkueen pelaajat ovat olleet toistensa kanssa tekemisissä pienestä pitäen. Joukkueeseen on myös tullut uusia pelaajia, mutta heidät on otettu hyvin vastaan. Jos joukkueeseen on tullut mukaan hieman heikompi pelaaja, haastateltavien mukaan vanhat pelaajat eivät ole tuominneet välittömästi uutta pelaajaa.

Ohjailtais ensin uutta heikompa pelaajaa. (pelaaja)

Joukkueella on kuitenkin käytössä eräänlainen try-out -menetelmä, joten kaikilla halukkailla ei välttämättä edes ole mahdollista päästä mukaan joukkueeseen.

Haastateltavilta pelaajilta kysyttiin myös miten, he toimisivat mahdollista joukkueessa toimivaa kiusaajaa vastaan. Pelaajat totesivat, että he havaitsisivat nopeasti kiusaajan toiminnan. Joukkueen kaikilla pelaajilla on kuulemma kuitenkin kaveriteita, joten kukaan ei olisi yksinäinen uhri. Eräällä pelaajalla oli myös lääke mahdollisen kiusaajan toiminnan lopettamiseksi:

Sakinhivutusta! (pelaaja)

Muut haastateltavat eivät tosin ymmärtäneet termiä, mutta termin selittämisen jälkeen, muutkin yhtyivät mielipiteeseen. Ryhmän paine arveltiin toimivaksi aseeksi kiusaajaa vastaan. Jos kiusaajalle sanominenkaan ei riitä, haastateltavat turvautuisivat valmentajan apuun. He kertoivat jo nyt puuttuvansa välillä muuttaman pelaajan kinasteluun, jolla ei kuitenkaan kuulemma ole tekemistä kiusaamisen kanssa.

Haastateltaville kiusaaminen ja sen havaitseminen on tuttu asia koulumaailmasta. Koulukiusaamista kuvattiin lähinnä tönimiseksi ja haukkumiseksi. Ryhmän paine koettiin vahvaksi tekijäksi myös kiusaamisen käynnistäjänä.

Mäkin kiusasin kutosella, en tosin ikinä aloittanut. En uskaltanu silloin olla omaa mieltä. (poika)

Ainoastaan yksi haastateltavista sanoi, että ei ole ikinä nähnyt kiusaamista. Hän tosin mainitsi heti tämän jälkeen olevansa luokalla, jossa suurin osa oppilaista on tyttöjä.

8 POHDINTA

8.1 Joukkueiden sosiaaliset suhteet

Joukkueiden pienryhmärakenne erosi toisistaan erityisesti sen vuoksi, että LA:n pelaajilla ei ollut samanlaista selvyttä joukkueen rakenteista, kuin SB:n pelaajilla. Tämä kävi ilmi jo vastauslomakkeita silmäilemällä. LA:n pelaajien vastaukset ”Kerro joukkueestasi” -osioon olivat selvästi puutteellisempia kuin SB:n pelaajien. Ohjeidenantotilanne oli kuitenkin täysin samanlainen, joten tämä kertoo varmasti jotain joukkueiden sisäisten rakenteiden selvyydestä pelaajille.

Vain harvat LA:n pelaajat olivat maininneet suurimman osan joukkueensa pelaajista eri pienryhmiin. Esimerkiksi LA 21 jätettiin mainitsematta 13 vastauslomakkeessa ja LA 1 yhdeksässä. Näiden pelaajien kohdalla mainitsemismäärän vähäisyyteen oli inhimillinen syy: Nämä pojat olivat käytännössä lopettaneet lajin harastamisen ja harjoituksissa käynnin. Tällöin LA:n joukkueen sosiogrammista voidaan havaita vähäisimmäksi muiden pelaajien kanssa toimijaksi pelaajan LA 20. Ristiintaulukoinnin lukujen perusteella havaitsimme kuitenkin, että hänet on mainittu toimivan useiden joukkueen pelaajien kanssa, mutta vaadittavaa 30 % vastausmäärää hän ei ole saanut kenenkään joukkueoverinsa kohdalla. Useimmiten hänet on mainittu toimivan jonkun pelaajan kanssa ainoastaan kertaalleen, joka saattaa olla hänen oma mainintansa.

Sbandyn joukkueesta jokainen pelaaja sai jonkin pelaajan kanssa tarvittavan 30 % nimeämismäärän. Lisäksi jokainen pelaaja tuli mainituksi kunkin pelaajan ystäväksi vähintään kahdesti. Jälkimmäinen asia selittyy kuitenkin vastauksilla, jossa kaikki joukkueen pelaajat oli merkitty samaan ryhmään. Lisänä olikin selventävä teksti: ”Olemme yhtä joukkuetta”. Pelaajien väliseltä kanssakäymiseltä, SB:n joukkuetta voidaan näiden tulosten perusteella pitää yhtenäisempänä kuin LA:n joukkuetta. Lisäksi SB:n joukkueessa, pienryhmien välillä oli enemmän siteitä, kuin LA:n joukkueessa, jota voidaan pitää ryhmän vuorovaikutuksen kannalta hyvänä tuntomerkinä.

Koulukiusaamisesta tehdyissä tutkimuksissa, on havaittu tiettyjä säännönmukaisuuksia tyypillisen koululuokan pienryhmien rakenteessa. Yleensä kiusatut oppilaat eivät kuulu mihinkään pienryhmään ja vastaavasti kiusaajien ja heidän apureidensa muodostamat ryhmät ovat tavallista suurempia. Kummastakin joukkueesta löytyi pelaajia, jotka ovat selkeästi vähemmän tekemisissä toisten pelaajien kanssa kuin toiset. Myös haastattelun perusteella tämä tieto vahvistui SB:n joukkueen osalta. Haastatellut pelaajat kuitenkin kertoivat, että nämä pelaajat vetäytyvät hieman enemmän verrattuna muihin pelaajiin, mutta heitä kannustetaan tulemaan mukaan, eikä esimerkiksi syrjitä tämän perusteella. Kuten aikaisemmin kapaleessa 3.7.2 totesimme, syrjivä käyttäytyminen onkin pojille harvinaista. Tältä perusteelta voi olettaa, että ainakin SB:n joukkueessa näiden pelaajien hiljainen ja vetäytyvä käyttäytyminen johtuu yksilöllisistä ominaisuuksista eikä joukkuekaverien taholta tahallisesta toiminnan ulkopuolelle sulkemisesta.

Onko paljon mainintoja ”Kerro joukkueestasi” -osiossa saaneilla korkeampi sosiaalinen status kuin vähän mainintoja saaneilla pelaajilla? Tällä asialla on varmasti jotain yhteyttä sosiaaliseen asemaan, sillä pystytäänhän paljon mainintoja saaneille pelaajille määrittämään enemmän kavereita joukkueessa kuin vähän mainintoja saaneelle. Toisaalta tällaisessa tilanteessa, paljon mainintoja saanut pelaaja voi olla myös kiusaaja, jos maininnat jakaantuvat vain tiettyjen pelaajien kohdalle. Kiusaajapojat ovat nimittäin tyypillisesti yleisesti epäsuosittuja luokkalaisten keskuudessa, mutta heillä on selkeät kannattajansa, jotka vahvistavat ja auttavat kiusaajaa. Tällä tavoin kiusaamisen ryhmäilmiön toimiessa myös urheilujoukkueessa kiusaajat voisivat selkeästi löytyä jostain pienryhmästä. Ristiintaulukointeja tutkiessamme havaitsimme kuitenkin, että erityisesti SB:n eniten mainintoja saaneilla pelaajilla oli vastausten perusteella jonkinasteisia kontakteja ympäri joukkuetta. Lisäksi näitä pelaajia ei jätetty mainitsematta yhdessäkään kyselylomakkeessa, joten tämä osittain kuvaa pelaajien näkyvyyttä joukkueessa. Haastattelussa havaitsimme, että nämä pelaajat todella olivat sosiaalisia ja ystävällisen tuntuksia, joten se vahvistaa tutkimustulostamme.

Haastatellut pelaajat, joihin myös eniten mainintoja saaneet pelaajat kuuluivat, mainitsivat kuitenkin joukkueen johtohahmoksi pelaajan SB 5. Ristiintaulukoin-

nista havaitsimme, että hänellä mm. maininnat eri pelaajien ystävinä jakautuivat tasaisemmin kuin pelaajilla SB 20 ja SB 21. Tämä voi osaltaan selittää sitä, että pelaaja ei ole niin selkeästi jonkin tietyn ryhmän jäsen, vaan hän toimii enemmän kaikkien pelaajien kanssa. Tällaista ominaisuutta vaaditaan juuri joukkueen johtohahmolta (Heino 2000, 196).

Kuten joukkueiden taustaselvityksistä kävi ilmi, LA:n joukkueen miehistöön tuli syksyllä 2006 kahdeksan uutta pelaajaa, ja vielä yksi uusi lisää juuri ennen kyselyn toteuttamista. Tämä varmasti selittää paljon joukkueen hajanaisuutta ja pelaajien välisten suhteiden löyhyyttä. Saimme sosiogrammilla esimerkiksi selville, että joukkueen seitsemän pelaajan ”suuryhmä”, koostuu täysin paikallisvastustajan riveistä siirtyneistä pelaajista. Tällä perusteella voidaan olettaa, että joukkue oli ainakin kyselyn toteuttamishetkellä osittain jakaantunut uusien ja vanhojen pelaajien leiriin.

Muutama LA:n pelaaja oli käynyt ennen kyselyn toteuttamista todella harvoin harjoituksissa, joten tämä on varmasti sekoittanut vastaajien mieltä. Pelaajat eivät yksinkertaisesti välttämättä tienneet, keistä pelaajista joukkue todellisuudessa koostuu. Lisäksi harvoin joukkueen mukana toimivia pelaajia oli varmasti hankala sijoittaa pienryhmiin. Periaatteessa joidenkin pelaajien tapaamiset joukkueen harjoituksissa saattoivat jäädä todella harvoiksi, jolloin pienryhmien muodostuminen heidän kesken oli harrastusoloissa mahdotonta. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, että juuri ennen kyselyn toteuttamista mukaan tullut pelaaja LA 5, on kuitenkin saanut mainintoja jopa niin paljon, että hänet pystyttiin sijoittamaan pienryhmään. Tällä perusteella voidaan olettaa, että hänet on otettu vähintään kohtalaisen hyvin vastaan joukkueeseen.

LA:n joukkueen valmentaja oli jo ennen tutkimuksen toteuttamista sitä mieltä, että joukkueen yhteishengen nostamiseksi oli tehtävä jotain. Tämän havaitsi myös harjoituksia seurattaessa: Pelaajat olivat hiljaisia toimijoita, jotka keskittyivät harjoitteluun. He eivät ottaneet paljon kontaktia toisiinsa, verrattuna esimerkiksi SB:n pelaajiin harjoitustilanteessa. Saadut tulokset sosiogrammeista tukevat näitä eroja joukkueiden välillä.

8.2 Kiusaamisen esiintyminen joukkueissa

Aikaisemmin kiusaamista urheilussa ei ole oikeastaan tutkittu. Pehdyimme lähinnä Nuorten Akatemian ja Nuori Suomen tekemään tutkimukseen harrastustoiminnasta, josta kävi ilmi, että kolme prosenttia vastanneista oli lopettanut harrastamisen sosiaalisten ongelmien, kuten kiusaamisen vuoksi. Tämä lukema ei ole vertauskelpoinen koulukiusaamislukuihin verrattuna, mutta koulukiusaamisluvut ovat kuitenkin selkeästi tätä korkeammat.

Koulukiusaamisen tutkimisessa on käytetty määritelmää, jonka mukaan oppilas on kiusattu, jos 30 % luokan oppilaista nimeää hänet kiusatuksi (Salmivalli 1998, 56). Yhteensä kaikista 35 vastauksesta, ainoastaan yhdessä SB:n vastauksessa mainittiin mahdollisesta leikkimielisestä kiusaamisesta. Mahdollinen ”pilamielisesti” kiusattu pelaaja kuuluu kuitenkin suurempaan ryhmään ja hänellä on ainoana oman pienryhmänsä pelaajista vahvempia suhteita toiseen SB:n joukkueen ”suuryhmään”. Tällainen kontaktien määrä ei ole tyypillistä ainakaan koululuokassa kiusatulle oppilaalle (Salmivalli 1998, 92). Haastateltujen pelaajien mukaan tällainen kiusoitteleva toiminta kohdistuu joukkueessa tasapuolisesti kaikkia pelaajia kohtaan.

LA:n joukkueen vastausten perusteella emme voi havaita minkäänlaista mahdollista kiusaamistapausta. Vastaajat olivat yksimielisiä sen suhteen, että kiusaamista ei joukkueessa esiinny. Seuraavassa olemmekin pohtineet, olisiko esimerkiksi LA:n kaltaisessa, sosiaalisesti hajanaisessa ryhmässä mahdollista joutua kiusatuksi.

Salmivalli (1998, 67) pitää mahdollisena, että koululuokan sosiaalinen ympäristö pitää esimerkiksi koulukiusaajan kiusaajan roolissaan. Kiusaaja on ikään kuin omaksunut tietyn toimintamallin tässä ympäristössä. Salmivallin mukaan kuitenkin hyvin aggressiiviset yksilöt saattavat olla kiusaajia lähes missä tahansa ympäristössä, ja pojilla kiusaaminen vaikuttaisi olevan enemmän yhteydessä persoonallisuuden piirteisiin, kuin tilannetekijöihin. Tässä yhteydessä voi esittää kysymyksen, johon pohdimme vastausta seuraavaksi. Voiko koulukiusaaja siis olla kiusaa-

ja myös toisenlaisessa sosiaalisessa ympäristössä, eli joukkue toiminnassa? Absoluuttisia vastauksia tähän emme voi antaa, mutta pohdimme asiaa eri kannoilta.

Jos kiusaajan toiminta edellyttää samankaltaista sosiaalista tilannetta kuin koulu- luokassa, harrastustoiminnassa tämä ei välttämättä toteudu. Pelaajat voivat olla keskenään eri kouluista eikä kiusaajalla ole ympärillään oman luokkansa pienryhmän apureita ja kiusaamisen vahvistajia. Kiusaamisen ollessa ryhmäilmiö joukkueen sosiaalisten suhteiden tulisi siis muuttua kiusaamista edistävään suuntaan. Kiusaajan tulisi saada ympärilleen tukijoita ja joukkueessa tulisi olla myös mahdollinen uhrin ”tuntomerkit” täyttävä pelaaja.

Liikuntalajissaan pärjäävillä taitavilla pojilla, on Evansin ja Robertsin (1987) tutkimuksen perusteella varsin helppo saada kavereita ja nostaa omaa sosiaalista statustaan. Esa Liimatainen havaitsi omassa tutkimuksessaan, että tällaiset yksilöt myös käyttäytyvät yleensä hieman keskimääräistä auttavaisemmin. (Liimatainen 2000, 98). Tällä perusteella voidaan ehkä ajatella, että joukkueen sosiaalisesti arvostetut pelaajat, toimivat joukkueen yhtenäisyyden puolesta. Liimatainen kuitenkin myös toteaa, että liikuntaympäristössä auttaminen kehittyy lähinnä yhteistoinnallisten harjoitteiden kautta eikä niinkään ole itsestään selvä asia (Liimatainen 2000, 98).

Periaatteessa myös kiusaaja voisi olla tällainen taitava pelaaja, joka hankkii taidoillaan vertaisryhmän arvostusta. Voisi olla mahdollista, että kiusaajan ollessa paras pelaaja kovin eritasoisia pelaajia sisältävässä joukkueessa, hän voisi hankkia ympärilleen kiusaamista vahvistavan tukijoukon. Nuoruusiässä aggressiivinen yksilö voi olla hyvinkin suosittu erityisesti sellaisessa vertaisryhmässä, jossa sosiaaliset normit sallivat aggressiivisen käyttäytymisen (Salmivalli 2005, 28). Lisäksi tällaisesta joukkueesta voisi myös löytyä pelaaja, joka on selvästi muita fyysisesti heikompi. Yleensä kiusatut pojat ovat keskimäärin fyysisesti muita poikia heikompia. (Salmivalli 1998, 102). Fyysisesti heikompi pelaaja saattaa olla vielä heikko myös lajitaidoiltaan, jolloin hänen statuksensa ei ole joukkueessa todennäköisesti kovinkaan korkea. Esimerkiksi tällaisessa tapauksessa, edellytykset kiusaamiselle olisivat olemassa.

Ikävistä käyttäytymisistä, ei niinkään kiusaamisesta, voidaan puhua haastateltavien pelaajien mukaan SB:n joukkueessa vallinneesta tilanteesta. Joukkueen taitava pelaaja haukkui kaikkia muita pelaajia säännöllisesti, mutta tämä toiminta pysyi pimennossa valmentajalta ja joukkueen muilta aikuisilta. Lisäksi mielenkiintoista oli, että tämä pelaaja kuului selkeästi erääseen ryhmään joukkueessa. Tämän ryhmän kaikki muut pelaajat ilmaisivat kuitenkin haastattelussa varsin selkeän negatiivisen kantansa tästä muista haukkuvasta pelaajasta. Tämä taitava pelaaja ei siis omilla taidoilla ollut lumonnut oman pienryhmänsä pelaajia puolelleen, vaan joukkueen arvomaailmaksi voidaan päätellä, että itsekkäistä pelaajista ei loppujen lopuksi pidetä. Ehkäpä koko joukkueessa vallitsi jo yhtenäinen normi joukkueelaamisen puolesta, jolloin haukkujan toiminta ei saanut muilta kannatusta. Samalla tavalla tiivis joukkue ja yhteiset pelisäännöt saattaisivat estää myös kiusaajan toimintaa.

Joukkueurheilun ja koulumaailman välillä on paljon sellaisia eroja, jotka voivat selittää sitä, että joukkueista ei löytynyt kiusaamista. Ehkäpä nämä erot eivät kokonaan poista kiusaamisen ongelmaa joukkueurheilustakaan, mutta saattavat ainakin vähentää kiusaamisen esiintymistä. Kiusaamattomuuden mahdollisia syitä joukkueurheilussa on pohdittu tarkemmin kappaleessa 8.4.

8.3 Koulukiusaamisen esiintyminen kohdejoukossa

Tutkimuksessa mukana olleissa joukkueissa koulukiusaamista kuvaavat luvut olivat toisen joukkueen osalta suhteellisen korkeita. SB:n pelaajista viisi (28 %) ilmoitti olleensa tai olevansa koulukiusattu. LA:n pelaajista sen sijaan ilmoitti itsensä kiusaamisen kohteeksi 2 (12 %) pelaajaa. Salmivallin(1998, 99) mukaan useimmissa tutkimuksissa kiusattujen osuus kaikista oppilaista on lähellä kymmentä prosenttia. Hänen tekemässään tutkimuksessa ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” kiusattujen osuus oli n. 12- vuotiaista pojista 12 prosenttia (Salmivalli, 1992).

Kummankin tutkimamme joukkueen pojista suurin osa oli eri kouluissa tai eri luokilla, joten emme saaneet vahvistusta kiusaustapauksille vertaisryhmältä. Joukkueiden sisällä kiusaamista ei kuitenkaan esiintynyt, vaikka kummassakin joukkueessa esiintyi koulukiusattuja pelaajia. Herää kysymys, ovatko koulukiusatut pelaajat paremmassa sosiaalisessa asemassa joukkueessa kuin koulussa, jolloin joukkueessa kiusaamiselle ei löydy otollista maaperää. Suurin osa pelaajista tulee eri kouluista ja eri luokilta, mikä on ehkä voinut antaa koulussa kiusatuillekin pelaajille uuden lähtökohdan solmia sosiaalisia suhteita joukkueessa.

Olweus (1992, 31) siteeraa aikaisempia Ruotsissa tekemiään tutkimuksia todeten, että kiusaaminen on usein vuosia kestävä ilmiö, josta kiusatun on vaikeaa päästä eroon, vaikka ympäristö muuttuisi paljonkin. Sama koskee myös kiusaajan roolia. Salmivalli (1998, 68) viittaa kirjassaan Olweuksen tutkimukseen vuodelta 1978. Ko. tutkimuksessa on todettu, että kolmetoistavuotiailla oppilailla, jotka voitiin luokitella kiusatuiksi tai kiusaajiksi, sama rooli oli säilynyt vielä kolme vuotta eteenpäinkin. Meidän tutkimuksemme aihepiirin osalta on olennaista, että Olweuksen tuloksissa osalta tutkimuksen 13-vuotiaista olivat luokkatoverit vaihtuneet. Tästä huolimatta kiusatun rooli ei ollut muuttunut. Tämä voisi kertoa kiusatun roolin riippumattomuudesta ryhmän suhteen. Meidän tutkimuksemme, jossa verrattiin kouluyhteisöä joukkueympäristöön, ei esiintynyt vastaavaa tulosta. Tämäkin tukee ajatusta siitä, että joukkuemaailmassa olisi erilaiset säännönmukaisuudet kuin koulumaailmassa.

Esitellessään ”Kouluväkivalta ryhmäilmiönä” -tutkimustaan, Salmivalli (1998, 74) kertoo tuloksiaan sosiaalisen ympäristön vaihtumisen tai samana pysymisen vaikutuksista koulukiusattujen ja -kiusaajien rooleihin. Hän toteaa kiusatun roolin olleen hyvin pysyvä, riippumatta siitä, vaihtoiko kiusattu luokkaa vai ei. Itse asiassa, koulukiusaaminen oli pysyvämpää niillä oppilailla, jotka olivat siirtyneet uuteen luokkaan. Tutkimissamme joukkueissa sama ei pätenyt siirtymässä koulumaailmasta joukkueurheilun maailmaan.

Tutkimuksemme ilmenneet koulukiusaamistapaukset olivat ilmeisen vakavia. Koulukiusatut pelaajat olivat kokeneet koulussa fyysistäkin väkivaltaa, esimerkik-

si lyömistä. Kuitenkaan tämä ei vaikuttanut heikentävästi heidän asemaansa urheilujoukkueessaan, tai ainakaan he eivät joutuneet kiusatuiksi. Sosiaalinen menestyminen joukkueessa ja sen tarjoama turvallinen yhteisö voi olla erittäin tärkeä koulukiusatulle. Tutkimuksemme perusteella voidaan siis olettaa, että kiusatun rooli ei ainakaan suoraan siirry koulumaailmasta urheilujoukkuetoimintaan. Tutkimuksemme tulokset antavatkin aihetta olettaa, että urheilutoiminta voisi olla eräs keino tukea koulukiusattuja. Voisiko siis olla suositeltavaa rohkaista koulussa kiusatun rooliin joutuneita urheilutoimintaan?

8.4 Kiusaamattomuuden mahdollisia syitä urheilujoukkueessa

Kummastakaan tutkimuksen kohdejoukkueesta ei siis löytnyt joukkueen sisäisiä kiusaamistapauksia. Tämä on sinällään mielenkiintoinen tulos, sillä joukkueet olivat sisäiseltä rakenteeltaan sekä koheesioltaan erilaiset. Erityisesti LA:n kiusaamattomuuden syynä ei siis voi tutkimustulosten perusteella olla pelaajien välinen sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunne, jota erityisesti SB:n joukkueen haastatellut pojat pitivät tärkeimpänä kiusaamisen ehkäisijänä.

Hyvä joukkuehenki pelaajien ja joukkueessa toimivien henkilöiden välillä voi varmasti olla kiusaamista ehkäisevä tekijä. Joukkueurheilussa parhaimmillaan juuri tämä yhteenkuuluvuuden tunne on sellainen asia, jota on vaikea kuvitella yhtä vahvaksi esimerkiksi koululuokan oppilaiden välillä. Esimerkiksi SB:n joukkueessa muutama pelaaja ilmoitti joukkueen pienryhmäkoostumuksen sijaan joukkueen olevan yksi yhtenäinen ryhmä.

Urheilujoukkueessa pelaajilla on sama urheilullinen tavoite, esimerkiksi piirimestaruus, ja sen eteen ollaan valmiita tekemään töitä. Koulussa jokainen oppilas saa arvioinnit omista suorituksistaan, joten normaalisti luokan oppilailla ei ole varsinaista yhteistä tulostavoitetta. Koulussa luokan oppilailla on myös erilaiset mielenkiinnon kohteet, mutta tietyn lajin harrastustoiminnassa, vähintään kiinnostus kyseistä lajia kohtaan yhdistää pelaajia. Joukkueen pelaajat ovat tältä osin homogeenisempi ryhmä kuin normaalin koululuokan oppilaat. Mainitsemisen arvoi-

nen asia kuitenkin on, että esimerkiksi yksi haastattelemamme pelaaja oli kuvaamataitoluokalla, jonne oppilaat ovat hakeneet yhteisen mielenkiinnon kohteen, eli kuvaamataidon vuoksi. Tällä luokalla ei haastateltavan mielestä kiusattukaan kehtään. Ehkä myös urheilujoukkuetoiminta ja harrastus kiinnostuksen kohteena yhdistävät pelaajia samalla tavalla. Ainakin vertaisryhmien ja ystävyysuhteiden muodostumisessa, juuri samankaltaisuus on lapsia ja nuoria yhdistävä tekijä (Salmivalli 1998, 24).

Joukkueurheilusta voi löytää myös monia muita sellaisia elementtejä, joita esimerkiksi koululuokissa ei välttämättä ole. Näillä voi myös olla jotain tekemistä kiusaamattomuutta ajatellen. Pelaajien vanhempien voimakas vaikuttaminen juniorijoukkueiden taustalla saattaa olla yksi tällainen tekijä. Kuten kiusaamisen interventio-ohjelmia esittelevässä kappaleessa 4.7 kävi ilmi, vanhempien yhteistyö koulun kanssa kiusaamisongelman poistamisessa on tärkeää. Usein urheilujoukkueessa, kuten tutkitussa SB:n ryhmässä, pelaajien vanhemmat ovat vahvasti joukkueen taustavaikuttajina. SB:n seuraesittelyssäkin tämä käy ilmi: Perheet muodostavat joukkueet. Koulumaailmassa tilanne on kuitenkin toinen. Vanhempien ja koulun välinen yhteistyö on lähinnä tiedottamista ja yhteydenpitoa, ei niinkään yhteistyötä. Koulun ja vanhempien välinen yhteistyö tiivistyy yleensä vasta erilaisten ongelmien ilmettyä. (Metso 2004, 118–128.) Tästä voi vetää jonkinasteisen johtopäätöksen. Jos vanhempien toiminnalla on merkitystä kiusaamisen lopettamisessa, on sillä mielestämme merkitystä myös kiusaamattomuuden edistämässä. Vanhemmat toimivat lasten kuljettajina harjoituksiin ja pelitapahtumiin, ovat usein joukkueen taustatehtävissä kuten joukkueenjohtajan ja huoltajana, sekä pyörittävät joukkueen kotiturnauksessa kioskitoimintaa. Vanhemmat ovat siis usein joukkueen toiminnassa läsnä todella voimakkaasti, joka varmasti muovaa joukkueen ilmapiiriä perheitä yhdistäväksi.

Edellä mainittujen, joukkueurheilun erityispiirteiden lisäksi, nostamme vielä esiin harrastamisen vapaaehtoisuuden. Salmivalli (1998, 30) mainitsee, että kiusaamista voi esiintyä usein sellaisissa pysyvissä ryhmissä, josta ei noin vain voi lähteä. Tällä voi joukkueurheilun näkökulmasta toisaalta olla kiusaamattomuuden lisäksi myös kiusaamista peittävä merkitys. Pelaajat voivat ainakin teoriassa lopettaa lajin

harrastamisen, jos he joutuvat kaltoin kohdelluksi. Juuri tässä piilee kiusaamista peittävä vaikutus. Kiusaajat eivät tässä tilanteessa joudu vastuuseen tekemisistään, vaan kiusattu henkilö ainoastaan poistuu joukkueesta. Kuten aikaisemmin totesimme, Nuorten Akatemian ja Nuori Suomi ry:n Nuorten harrastuskyselyyn vastanneista yhdeksäsluokkalaisista, kolme prosenttia ilmoittaa lopettaneensa harrastamisen kiusaamisen tai muiden harrastustilanteessa vallitsevien sosiaalisten ongelmien vuoksi. (Nuorten Akatemian ja Nuori Suomi ry:n Nuorten harrastuskysely kevät 2004.) Vapaaehtoisuuden ansiosta harrastaminen voidaan lopettaa, mutta koulunkäyntiä ei. Vapaaehtoisuus ei siis välttämättä poista mahdollista kiusaamisen ongelmaa urheilumaailmasta, mutta kiusattu ainakin voi päästä eroon kiusaajistaan. Kuinka helppoa sitten joukkueesta lähteminen on, onkin jo toinen kysymys.

Valmentajan rooli joukkueen toiminnan ohjailijana voi olla hyvin merkityksellinen kiusaamattomuuden kannalta. Molempien joukkueiden ykkösvalmentajat olivat tapaamisemme sekä pelaajien haastattelun perusteella auktoriteetteja pelaajille. LA:n valmentaja kertoi puuttuvansa välittömästi mahdolliseen toisten pelaajien haukkumiseen, ja SB:n joukkueen haastateltujen pelaajien mukaan ainoastaan valmentaja puuttuu vaihtopenkillä epäonnistuneen pelaajan toimintaan. Voi siis olla, että tietynlainen kunnioitus valmentajaa kohtaan, ehkäisee kiusaamista ainakin valmentajan läsnä ollessa. Toisella tutkijoista (Okkonen) on kuitenkin kokemuksia valmentajasta, joka suorastaan omalla esimerkillään kannusti haukkumaan epäonnistunutta pelaajaa. Yleensä juuri yhtä ja samaa pelaajaa kohtaan osoitetut ilkeät katseet ja syytökset olivat kiusaamista sen varsinaisessa merkityksessään.

Valmentajan todella tiukka auktoriteettiasema ja jyrkkyys voi varmasti johtaa siihen, että pelaajat eivät uskalla keskustella julkisesti valmentajan kuullen aroista asioista. Esimerkiksi SB:n haastatellut pelaajat kertoivat juuri tämänkaltaisista tuntemuksista. Eräs pelaaja olikin alkanut puhua toisista pahaa valmentajan tietämättä tästä mitään. Haukkuminen kohdistui pelillisiin asioihin sekä kaikkia pelaajia kohtaan. Jos tämä tulkitaan ikään kuin omaksi turhautumiseksi muita pelaajia kohtaan, on vaikea sanoa, onko kyse kiusaamisesta. Toisaalta tällaisella käyttäytymisellä pelaaja ei pyri vahingoittamaan muita, vaan häntä enemmänkin esimer-

kiksi harmittaa, kun oma mahdollinen maalintekotilanne jäi toteutumatta. Tilanteessa haukkuja on ikään kuin hetkellisen aggressiotilan vallassa, kun taas kiusaamistilanteen tuntomerkkeihin kuuluu yleensä kiusaajan rauhallinen ja harkittu toiminta. Kiusaamisesta voisi olla kysymys silloin, kun yhtä ja samaa pelaajaa haukuttaisiin systemaattisesti pienimmästäkin virheestä, aivan kuten edellä kuvatussa omassa kokemuksessani. Kaikenlainen haukkuminen voi joka tapauksessa satuttaa, ja erityisesti suora, verbaalinen haukkuminen on hyvin tyypillistä pojille (Salmivalli 1998, 35).

Joukkueen sisällä vallitseva tilanne, jossa pelaajat eivät uskalla puhua koko joukkueen kuullen myös aroista asioista, voi varmasti johtaa myös eräänlaisten klikkien syntymiseen. Toisista pelaajista puhutaan pahaa selän takana sen sijaan, että asiat otettaisiin puheeksi julkisesti. Tällainen toiminta on yllättävän yleistä myös poikaan kohdistettuna, sillä Salmivallin (1998, 37) tekemässä tutkimuksessa, jopa joka kolmas oppilas mainitsi poikaan kohdistuneeksi kiusaamistavaksi juoruamisen selän takana. Toisaalta tutkimustuloksista ei käy ilmi, kuinka suuri osa pojista puhuu pahaa selän takana. Työille tällainen epäsuora aggressiomuoto on todettu kuitenkin tyypillisemmäksi kuin pojille. Joukkueurheilun maailmassa voisi kuvitella tilanteen, jossa joukkueen pienryhmään kuuluvat puhuvat ilkeään sävyyn jostain pelaajasta. SB:n haastattelutilanteessa kävi ilmi, että juuri kukaan joukkueen jäsenistä ei ollut pitänyt pelaajasta, joka oli haukkunut muita suoraan. Toisin sanoen tämä osoittaa, että muut pelaajat olivat puhuneet haukkujasta pahaa juuri selän takana. Tätä ei välttämättä voida tulkita kiusaamiseksi, sillä selän takana puhuttiin juuri muita haukkuvasta pelaajasta. Joka tapauksessa tällaiset klikit ovat vaara joukkueen yhtenäisyyden tunteelle (Kaski 2006, 155–157).

Näiden päätelmien jälkeen, päädyimme siihen tulokseen, että kiusaamattomuuden kannalta valmentajan olisi edullista olla eräänlainen hyväksyvä, oikeudenmukainen auktoriteetti. Valmentajan tulisi olla uskottava järjestyksen ja kurin ylläpitäjä mutta ei lapsia tai nuoria pelottava tai luotaantyöntävä. Mielestämme kiusaamattontta ilmapiiriä tukeva valmentaja on ominaisuuksiltaan kuin hyvä opettaja koulussa. Kari Uusikylä (2006, 83–108) kuvaa hyvää opettajaa mm. turvalliseksi,

kannustavaksi, tunneälykkääksi ja vastuuntuntoiseksi kasvattajaksi. Hyvä opettaja on kaikkine ominaisuuksineen ennen kaikkea uskottava lasten silmissä.

Johtopäätökseksi tähän asiaan voidaan vielä todeta kappaleessa 2.1 käsitellyn koddissa vallitsevan turvallisen kasvatusilmapiirin merkitystä lapsen kehitykselle. Samalla tavalla kuitenkin myös muilla kasvatustilanteilla on vaikutusta lapsen kehitykselle. Uusikylä (2006, 89) mainitsee, että koulun kasvatustoiminnalla voidaan jopa oikaista kotikasvatuksen vinoumia. Martens (1982) kumoaa liikunnan itseisarvon kasvattajana sillä, että liikuntaharrastuksen ei itsessään ole todettu kehittävän harrastajansa luonnetta, vaan tärkeämpiä ovat siitä saadut kokemukset (Liimatainen 2000, 92). Samankaltaisiin tuloksiin pääsi myös Esa Liimatainen (2000, 92) väitöskirjassaan. Liimatainen mainitsee yhteistoiminnallisten ja sosiaalisten harjoitusten selittävän prososiaalista käyttäytymistä enemmän kuin liikuntaharrastusten määrän. Tältä pohjalta voidaan olettaa, että nimenomaan hyvä kasvatusilmapiiri harrastustoiminnassa ainakin tukee vahvasti sosiaalista kehitystä.

Erityisesti Kenneth Dodgen (1991) teoria proaktiivisen aggression kehittymisestä on kiusaamisen ongelman kannalta mielenkiintoinen. Teorian mukaan järjestelmällisen aggressiivisesti käyttäytyvät lapset ja nuoret ovat oppineet kotona käyttämään aggressiivisuutta kaikkien tilanteiden selvittämiseen. Tällöin he ovat oppineet arvioimaan aggressiivisen käyttäytymisen seuraukset positiivisiksi, jolloin heille ei ole kehittynyt muita toimintamalleja hankalien tilanteiden ratkaisemiseksi. Turvallisessa harrastusympäristössä proaktiivisesti aggressiiviset lapset, joihin kiusaajatkin kuuluvat, voisivat mahdollisesti oppia käsittelemään ja selvittämään hankaliakin tilanteita ilman aggressiivisiä malleja. (Salmivalli 1998, 154.) Seuraavassa on Arttu Okkosen omakohtainen esimerkki tällaisesta tilanteesta.

Lapsuudestani muistan koulukiusaajan, joka pelasi kanssani samassa joukkueessa jalkapalloa. Hän ei ikinä kiusannut minua harrastustoiminnassa, vaikka koulussa kiusaaminen oli päivittäistä. Valmentajamme oli erittäin johdonmukainen ja turvallinen henkilö, josta myös tämä alkoholistiperheestä tullut poika piti todella paljon.

8.5 Lopuksi

Tämän tutkimuksen tulokset olivat erityisesti koulukiusaamisen osalta aikaisempia tutkimuksia mukailevia. Sen sijaan joukkueurheilussa kiusaamista koskeva osuus oli käsittääksemme ensimmäinen aihetta koskeva tutkimus. Pienen otoksen ja ainoastaan kahta lajia koskevan tutkimuksen perusteella emme löytäneet kiusaamistapauksia. Tämän takia työstämme muodostui enemmän kuvaileva, sekä joukkueurheilun ja kiusaamattomuuden yhteyksiä pohtiva.

Pohdimme, olivatko kyselylomakkeemme kysymykset liian suoria, eli uskalsivatko pelaajat vastata niihin totuudenmukaisesti. Olisimmeko saaneet kiusaamisvastauksia, jos olisimme muotoilleet termin ”kiusaaminen” esimerkiksi ”tahalliseksi mielen pahoittamiseksi”? Toisaalta kaikki saattavat joskus tahallaan pahoittaa toisen mielen, ja kiusaamiseksi tämä voidaan tulkita vasta säännönmukaisena ja suunniteltuna toimintana. Saimme kuitenkin vastauksia myös koulukiusaamista koskevaan henkilökohtaiseen kysymykseen, joten uskomme, että pelaajat olisivat uskaltaneet mainita myös joukkueurheilussa tapahtuvan kiusaamisen. Näistä syistä päädyimme siihen tulokseen, että oli perusteltua määritellä tutkittava aihe kiusaamisena eikä mielen pahoittamisena.

Urheilun maskuliinisuus voi olla sellainen tekijä, että kiusaamista ei havaita joukkueessa samalla tavalla kuin koulussa. Samoja asioita ei välttämättä koeta kiusaamisena, ja näistä asioista voi olla vaikea puhua. Toisaalta SB:n pelaajat uskalsivat kertoa muita haukkuvasta pelaajasta hyvin avoimesti. Valmentajalle tästä asiasta ei kuitenkaan ollut puhuttu. Haastattelu osoittautuikin hyväksi tutkimusmuodoksi erityisesti näin pienen mittakaavan tutkimuksessa.

Tutkituista joukkueista löytyi samankaltaisia pienryhmiä, kuin myös koululuokissa on havaittu olevan. Käsittääksemme vastaavia vastauksia, joissa koko joukkue on mainittu yhdeksi yhtenäiseksi ryhmäksi, ei koululuokissa ole. Erityisesti SB:n joukkueen pienryhmät olivatkin kietoutuneet tiiviimmin yhteen kuin tyypillisen koululuokan pienryhmät. Joukkueen yhtenäisyys saattaa olla eräs kiusaamista ehkäisevä tekijä.

Tutkimuksessamme oli puutteellista se, että emme kyenneet LA:n joukkueesta saamiemme aineistojen perusteella tekemään joukkueesta kovin tarkkoja johtopäätöksiä. LA:n joukkueen vastaukset olivat puutteellisempia kuin SB:n pelaajien, ja heille ei tehty ollenkaan ryhmähaastattelua. SB:n joukkuetta pystyimme analysoimaan tarkemmin, koska haastattelulla saimme vahvistusta kyselylomaketutkimukselle. Olisimme voineet haastatella myös LA:n pelaajia, jotta tulokset olisivat olleet keskenään vertailukelpoisempia.

Joukkueurheilussa ja yleisemminkin urheilussa tapahtuvan kiusaamisen tutkimus on vielä alkutekijöissään. Aihetta voisi lähestyä laajemmalla tutkimuksella, jossa kohdejoukkona olisivat myös esimerkiksi jääkiekkojuniorit. Heillä kilpailu peliajasta on varmasti kovaa, joten tämä voisi vaikuttaa pelaajien väliseen kanssakäymiseen. Yleisemminkin kilpailullisuus joukkueetovereiden kesken olisi mielenkiintoinen aihe kiusaamisen kannalta. Myös kontaktilajien kiusaamistutkimus olisi mielenkiintoinen, sillä kontaktilajeissa fyysiset ominaisuudet korostuvat.

Urheilumaailman kiusaamisen tutkimisessa käyttökelpoisia tutkimuksia voisivat olla jonkinlaiset kokemustutkimukset, jossa entiset lajien harrastajat kertovat lopettamisensa syistä. Jos kiusaamisen takia lopetetaan harrastaminen, urheilussa kiusattuja ei välttämättä löydy harrastustoiminnasta, vaan sen ulkopuolelta. Kiusatut ovat nimittäin saattaneet lopettaa harrastamisen kiusaamisen takia. Koulumaailmassa tilanne on toinen, sillä koulunkäynnin lopettamiseen ei ole mahdollisuutta.

Tutkimustuloksistamme mielenkiintoisen teki erityisesti koulukiusattujen löytyminen ja samalla joukkueessa kiusattujen puuttuminen. Koulukiusatut välttyivät siis kiusamiselta harrastusympäristössä. Mahdollisella laajemmalla tutkimuksella saamaamme tulosta olisi mahdollisuus vahvistaa. Koulukiusaamisen ja harrastusympäristössä kiusaamisen välisiä yhteyksiä kannattaa siis selvittää vastaisuudessaakin.

Urheilussa kiusaamisen selvittäminen on mielestämme tärkeä asia. Kenenkään ei tulisi joutua kiusatuksi harrastamassaan lajissa, sillä kiusaamisen seuraukset voi-

vat olla vakavia. Jos urheilusta löydetään kiusaamista, edessä on selkeä mietinnän paikka erityisesti valmentajakoulutusten sisältöjen painopisteen osalta. Nykyään valmentajakoulutuksessa pääpaino on lajitaidoissa ja taktiikassa, mutta mahdollisten kiusaamistapausten löytymisen jälkeen olisi tärkeää huomioida entistä enemmän myös kasvatuksellista puolta.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

- Erätuuli, M., Leino, J. & Yliluoma, P. 1994. Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä. Kirjayhtymä, Helsinki
- Heikkilä, T. 2001. Tilastollinen tutkimus. Edita, Helsinki
- Heino, S. 2000. Iloisemmin, rohkeammin, keskittyneemmin. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6. Uudistettu painos. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Honkonen, R., Suoranta, J. (toim.) 1999. Höntsyä vai tehovalmennusta? Kirjoituksia joukkueurheilun junioritoiminnasta. Tampereen Yliöistopaino Oy, Tampere
- Huisman, T. 2004. Liikunnan arviointi peruskoulussa 2003. Yhdeksäsluokkalaisten kunto, liikunta-aktiivisuus ja koululiikuntaan asennoituminen. Oppimistulosten arviointi 1/2004. Opetushallitus. Yliöistopaino, Helsinki
- Kalliopuska, M., Miettinen, P. & Nykänen, H. 1995. Putoanko pelistä? Psykologiantutkimus Mirja Kalliopuska, Vantaa
- Kaski, S. 2006. Valmentautumisen psykologia kilpa- ja huippu-urheilussa. Edita, Helsinki
- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys. WSOY, Helsinki
- Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi: Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Edita, Helsinki

- Koski, P. & Tähtinen, J. 2005. Liikunnan merkitykset nuoruudessa. Nuorisotutkimus 1. 3-21.
- Laakso, L., Telama, R. & Vuolle, P. 1986. Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus, Helsinki
- Laine, K. 2005. Minä me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu
- Liimatainen, E. 2000. Prososiaalinen käyttäytyminen, minäkäsitys ja liikuntaharrastus 11- ja 17 -vuotiailla nuorilla. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä
- Lintunen, T. 2004. Kilpailu ei ole pahasta, kunhan se järjestetään oikein. Sinetti-Sanomien 2/2004. Nuori Suomi
- Lämsä, J. & Mäenpää, P. 2002. Kuinka moni lopettaa? Tietoja ja näkemyksiä nuorten urheiluharrastuksen aloittamisesta ja lopettamisesta. Nuori Suomi, Helsinki
- Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatuskohtauksia ja rajankäyntejä. Painosalama Oy, Turku
- Nupponen, H. & Telama, R. 1998. Liikunta ja liikunnallisuus osana 11-16 -vuotiaiden eurooppalaisten nuorten elämäntapaa. Liikuntakasvatuksen julkaisuja 1. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Liikuntakasvatuksen tutkimus ja kehittämiskeskus
- Nupponen, H. 2000. Lasten ja nuorten liikuntaharrastuksen esteet ja harrastamattomuuden syyt. Julkaisussa UKK 100. Vuosikirja nro 13. Satakunnan painotuote Oy
- Nykänen, H. 1998. Pelin henki. Osa 1: Vinkkejä pelisääntökeskusteluun: Operaatio pelisäännöt. Nuori Suomi, Helsinki

- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Otava, Helsinki
- Pekonen, O., & Pulkkinen, L. 2002. Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniiikan kehitys. Esiselvitys. Tulevaisuusvaliokunta, teknologian arviointeja 11. Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2000
- Penttilä, E. 1993. Koulukiusaamista koskeva selvitysmiehen raportti. Opetusryhmien työryhmien muistioita 1993:32. Helsinki, Opetusministeriö
- Penttilä, E. 1994. Turvallinen koulu. Opetus 2000 –sarja. Porvoo, WSOY
- Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Suomen fenomenologinen instituutti. Tampere.
- Pikas, A. Irti kouluväkivallasta. 1990. Weilin + Göös, Espoo
- Puhakainen, J. 2001. Lapsen aika: Puheenvuoro lasten liikunnasta ja urheilusta, Otavan Kirjapaino Oy, Helsinki
- Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu
- Roland, E. 1984. Kiusanteosta toveruuteen. Kouluväkivallan torjuntatapoja. Otava, Helsinki
- Rovio, E., Kemppainen, V., Eskola, J., & Lintunen, T. 2003. Ryhmän kiinteys urheilujoukkueessa. Liikunta & Tiede 1
- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tammer-Paino Oy, Tampere
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu
- Tiihonen, A. 2002. Ruumista miestä, tarinasta tulkintaa: Oikeita miehiä ja urheilijoita. Kopijyvä OY, Jyväskylä

Uusikylä, K. 2006. Hyvä, paha opettaja. Minerva, Helsinki

Julkaisemattomat lähteet:

Aunola, M., Peltonen, R. 2002. Riemua, rimakauhua vai raakaa peliä? Koululiikuntakokemukset ja liikuntatunneilla tapahtuva kiusaaminen 6. – luokkalaisten silmin. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos

Salmivalli, C. 1992 Kouluväkivalta ryhmäilmiönä.. Pro Gradu –tutkielma. Psykologian laitos, Turun yliopisto

Elektroniset lähteet:

LA ry. 2007. Seurainfo. [verkkajulkaisu]. [viitattu 28.7.2007]. Saatavissa:
<http://lautp.sporttisaitti.com/seura/>

Nuori Suomi ry, SLU, Suomen Kuntoliikuntaliitto, Suomen Olympiakomitea & Helsingin kaupunki 2006. Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006 [verkkajulkaisu]. [viitattu 18.9.2007] Saatavissa:
http://www.slu.fi/mp/db/file_library/x/IMG/36702/file/Kansallinenliikuntatutkimus_2005_2006lapsetjanuoret.pdf

Nuorten Akatemia & Nuori Suomi ry. 2004. Nuorten Akatemian ja Nuori Suomi ry:n Nuorten harrastuskysely 2004 [verkkajulkaisu]. [viitattu 24.8.2007] Saatavissa:
http://www.nuortenakatemia.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=1148

SB ry. 2007. Seurainfo. [verkkajulkaisu]. [viitattu 28.7.2007]. Saatavissa:
<http://www.sbandy.net/scripts/wsisa.dll/WService=sbandy/cm/pub/showd>

oc.p?DocId=40&mymenuid=26

Suomen Palloliitto. 2007. Kaikki Pelaa -säännöt 2007 KaveriMaailmaikäisille eli 12-15-vuotiaille [verkkajulkaisu] . [viitattu 18.9.2007]. Saatavissa: http://www.palloliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/84632/file/JKMSaaNNoT2007.doc

Suulliset lähteet:

Mikkonen, A. 2007. Joukkueenjohtaja. SB D93-pojat. Haastattelu. 29.1.2007.

SB D93 -pojat. 2007. Neljän pelaajan haastattelu. 10.10.2007

Suoraniemi, M. 2007. Valmentaja. LA D13-pojat. Haastattelu. 13.3.2007

LIITTEET

KIUSAAMINEN URHEILUSEUROISSA KYSELYLOMAKE

Teemme tutkimusta, jossa tarkoituksenamme on selvittää kiusa-
taanko joukkueurheilussa ja voiko joukkueessa joutua kiusatuksi.
Tutkimus on osa opinnäytetyötämme Lahden ammattikorkeakoulun
liikunnan laitoksella.

Tutkimukseen osallistuu kaksi D-juniori -ikäistä poikajoukkuetta.

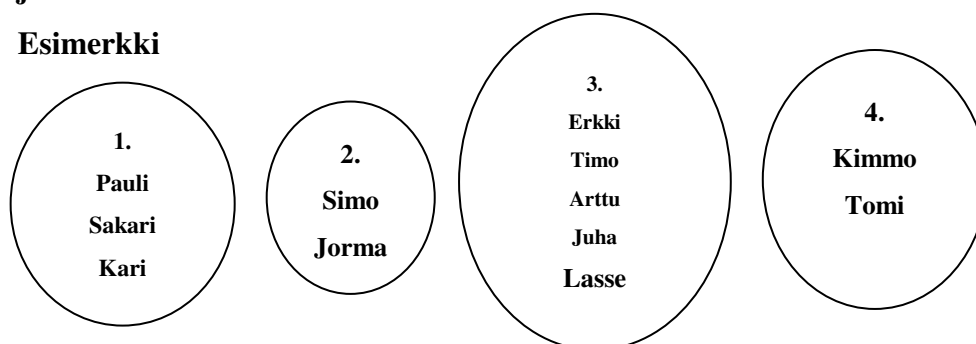
On tärkeää selvittää esiintyykö kiusaamista joukkueurheilussa, sillä
kiusaaminen voi viedä mielekkyyden koko lajin harrastamisesta.

**SEURAAVILLA SIVUILLA ON ERILAISIA KYSYMYKSIÄ, JOIHIN SINUN
TULEE VASTATA. LUE KAIKKI KYSYMYKSET SEKÄ OHJEET HUOLELLA
JA MIETI TARKKAAN VASTAUKSESI.**

**KYSELYN TIEDOT JÄÄVÄT PELKÄSTÄÄN TUTKIMUKSEN
TEKIJÖILLE (OKKONEN ARTTU & OJANPERÄ JUHA-MATTI)
VASTAAJIEN NIMET MUUTETAAN TUTKIMUKSEEN.**

KERRO JOUKKUEESTASI

Ketkä pelaajat ovat ystäviä keskenään? Kirjoita heidän nimensä alla olevan esimerkin mukaan tälle paperille, piirrä ryhmät ja parit. Jos olet itsekin jonkin ryhmän tai parin jäsen, merkitse myös itsesi siihen pariin tai ryhmään johon kuulut. Huomaa, että kukin pelaaja voidaan nimetä vain yhden kerran. Mieti siis tarkoin mihin ryhmään tai pariin sijoitat mainitsemasi pelaajat.

Esimerkki

Numeroi ympyrät siinä järjestyksessä kuin olet ne piirtänyt. Kirjoita nimet ja piirrä ympyrät tähän.

Onko joukkueessasi pelaajia, jotka eivät kuulu mihinkään ryhmään tai pariin? Keitä he ovat?

Huom! Tarkista lopuksi, että olet maininnut kaikki joukkueesi pelaajat joko ympyröihin tai riville!

JATKU

KIUSAAMINEN

Kiusaamisella tarkoitetaan, että joku joukkueen pelaaja joutuu toistuvasti yhden tai useamman joukkueen pelaajan kiusaamisen kohteeksi. Vastavasti koulukiusaamisessa kiusaaminen tarkoittaa toisten oppilaiden kiusaamisen kohteeksi joutumista.

Kiusaamista on esim.

- töniminen, lyöminen, potkiminen, nipistely
- uhkailu, pelottelu, pakottaminen, rahan tai tavaran kiristäminen
- haukkuminen, pilkkaaminen, yksin jättäminen, ilkeiden juttujen puhuminen selän takana
- mikä tahansa sellainen, jolla pyritään vahingoittamaan tai loukkaamaan toista

Kiusaamista **ei ole**, jos kaksi tasaväkistä oppilasta/pelaajaa riitelee tai tappelee keskenään.

Kiusaamista **on**, että **yhdele ja samalle oppilaalle/pelaajalle** tuotetaan toistuvasti pahaa mieltä

Seuraavassa on erilaisia kysymyksiä. Vastaa **Kyllä** ja **ei** - kysymyksiin ympäröimällä valitsemasi vaihtoehto tai vastaa kysymyksiin tyhjille riveille.

A

1. Kiusataanko jotain joukkueoveriasi harjoituksissa, pelimatkoilla tai muissa joukkueen tilaisuuksissa? ketä/keitä?

JATKUU

2. Tiedätkö kiusataanko jotain joukkuetoveriasi koulussa? Jos kiusataan, niin ketä/keitä?

B

3. Kiusaako joku/jotkut joukkuetoverisi sinua? Ympyröi KYLLÄ tai EI

4. Jos sinua kiusataan, niin missä kiusaaminen tapahtuu?

5. Miten sinua kiusataan?

C

6. Kiusataanko sinua koulussa? Ympyröi KYLLÄ tai EI

7. Jos kiusataan, kiusaako joku/jotkut joukkuetoverisi sinua koulussa? Ympyröi KYLLÄ tai EI

Vastaa seuraavan sivun kysymyksiin VAIN silloin, jos mielestäsi joukkueessa esiintyy kiusaamista!

JATKU

Vieressä on kaikkien joukkueesi pelaajien nimet. Mieti jokaisen pelaajan kohdalla, miten he yleensä käyttäytyvät, kun jotain kiusataan. Merkitse rasti (X) niiden pelaajatoveriesi sarakkeeseen, jotka käyttäytyvät alla esitettyjen väitteiden mukaisesti kiusaamistilanteessa. Jätä ruutu/ruudut tyhjäksi niiden pelaajien kohdalta, jotka eivät käyttydy väitteiden mukaisesti. Jätä oma itsesi arvioimatta.							
1. Aloittaa kiusaamisen							
2. Auttaa kiusaajaa kiusaamisessa							
3. Saa toiset mukaan kiusaamiseen							
4. Kannustaa kiusaajaa kiusaamaan lisää							
5. Ottaa kiinni tai estää kiusattua lähtemästä kiusaamistilanteesta							
6. Keksii uusia kiusaamistapoja							
7. Tulee paikalle katsomaan, kun jotakuta kiusataan							
8. Yrittää estää kiusaajia kiusaamasta							
9. Tulee mukaan jos muut aloittavat kiusaamisen							
10. Katsoo ja nauraa kun jotain kiusataan							
11. Ei ole kiusaajan eikä kiusatun puolella, eikä ole kiinnostunut kummankaan tekemisistä.							
12. Ei tee mitään kun jotain kiusataan							
13. On kiusatun puolella kiusaamistilanteessa							
14. Ei ole yleensä paikalla, kun jotain kiusataan							
15. Pyytää toisia lopettamaan kiusaamisen							